

દેશને અપીલ

ચંપાલા ભાગનનાની મધુજનો,

ગમે વરમે ઉનાળામા હું તેવગણુમા પ્રાસ કરતો હતો ત્યા
જે વિન સરાય હતો તે ગામતમા મારુ ચિતન રોજ આવતુ હતુ
એક દિવસ હઠિજનોતી માગણી પરથી મે જ્યા હુ હતો તે ગામરાળા
એને ભૂમિદાનની વાત કરી ગામવાળાઓએ તે વાત માની અને
મને પહેલુ ભૂમિદાન મળ્યુ ઓગણીસમા એત્રવતની માવના એપ્રિલ
'મામની અદારમી નાગીખનો એ દિવસ હતો ત્યાર ગાદ ભૂમિદાન યમની
કંપના મને મૂકી અને તેનો મે તેવગણુના પ્રવાસમા પ્રયોગ કર્યો
પગિણામ મારુ આચ્યુ એ મહિનામા વાર હજાર એક જમીન મળી
ત્યાની પરિસ્થિતિનો ઉકેલ કરવામા ગાગે ખ્યાલ છે કે તેથી ધણી મદદ
થઈ આખા દેશ પર તેની અસર નરતાઈ અને આજે આપણે
તેઈએ ટીએ કે નેનગણુના નાનારણા નિક શાન થય છે

ગાનીડના નિર્ભય પછી અહિમાના પ્રવેશન માટે હુ રસ્તો
ખોળી રહ્યો હતો મેઆ મુમ્મમાનોને નનાનાનો સરાય આ જ
નિચાગથી મે હાથમા લીધો હતો તેમા ઓડો અનુભવ મળ્યો તે જ
આધાર પર મે નેનગણુમા જવાનુ માદસ કર્યુ ત્યા જ્ઞાનપરાંતા
ઉપમા મને અહિમાનો સજ્જાતકાર થયો

નેનગણુમા જે જ્ઞાન મળ્યું તેની પાછળ ત્યાની એ- ખાસ
પરિસ્થિતિની પૃષ્ઠભૂમિ હતી તે પૃષ્ઠભૂમિને અભાવે હિંદુસ્તાનના ખીત્ત
ભાગોમા એ કંપના માલે કે નહી તે ગામતમા સકા કરી સનાય
એમ હતુ તે ગમના નિસાચ્યુ માટે મીઠવ પ્રદેશોમા જાનવતો

પ્રયોગ રવો જરૂરી હતો પોલિંગ મગિશનતી આગળ માગ નિશ્ચય નવ્યો માટે પતિને નેહુએ મો નિમનજી આપ્યું તે નિમિત્તથી પગપાજો ચાનામા નીખળા પડ્યો એો દિ હી પગેનતા મુધીમા એ મદિલામા આશરે અદાર જગ એકર જમીન મને મળી મે નેનડે અદિસાને દાખલ કરાવો માટે જનતા ઉત્કુષ્ટ છે

ઉત્તર પ્રદેશના શ્રી સર્વોદયપ્રેમી માર્ગદર્શકોની માગણી આમળી મે નિમિત્ત થયેલો ઉત્તર પ્રદેશના વ્યાપ ક્ષેત્રમા પ્રયોગ તદ્દ મો ઉત્તર પ્રદેશમા એક લાખથી વધારે ગામડાઓ હ નરેક ગામમા એો હમા એાણુ એક મર્વો મ દુમ વસારેલુ અને મેન હુ હી એા પ્રમા એાછી પાય એક જમીન આપરી એ દિસાનથી પાય લાખ એ ૨ જમીન ન હી રાનો સમ્પ કરામા આ એ દતો વચમા નજૂ મદિલા વધુખગ મર્ગદર્શકો ચૂટણીમા મગરેના હતા જ લેખનો મદાર આરો હનો એક લાખ એકર મુધી અને પડેગી ગયા હુ તો આમા કમિટી મને જ નેહી હુ મારા કલ્યાણના સ્થાયીઓને થયુ એમ નામ્ય પરિણામ એ આન્યુ કે સેરાપુરીના સર્વો મ નમિત્તમા હાએ મળી આખા હિંદુસ્તાનમા આવતા મે મરમી નહર એાખમા એાછી પચીસ લાખ એકર જમીન પ્રખ કરાનો મ પ મો આ સમાચાર તમને મળી નહ્યા છે

પરીત લાખ એકરથી હિંદુસ્તાનના કમિટીનોતો પ્રત દર્શી નાય છે એવુ નથી ને મટે તો એાજમા એાછી પાય કરો એ ૨ જમીન લેતકરો થયુ પટેના હપના તરકિ આપજો પચીસ લાખ એકર રીએ અને હિંદુસ્તાનના પાય લાખ ગામડાઓમા અદિસાનો મદિરા સ્થાયે તો મુમિની ન્યાયેચિત વહેગણી માટે જરૂરી રાનામજુ નેપાર થાય એવો મને નિશ્ચાસ છે

મોટા ખેડૂનો અને જમીનમરો પાસેથી ના દુ જમીન માગ જ હુ થયુ હાના નાના મૂનોને ફરુ આમા લગ મેવાની મે રિાતી

કરી છે અને મને જણાવના આનંદ યાવ છે કે મોટા દિવસાળા આ નાના પોકોએ પણ પ્રેમથી મારી પ્રાર્થના સ્વીકારી છે આ યત્નમાં કેટલીયે શમરીઓએ પોતાના મોઝ આપ્યા છે અને કેટલાયે ગુફામાંઓએ પોતાના તાંદુલ સમર્પણ કર્યા છે આ મારે માટે એક ચિરસ્મરણીય ભક્તગાથા બની છે આમાંથી દરિદ્રોને આત્મોદ્ધારની અને શ્રીમતોને આત્મગુણિ અને સ્વામિત્વનિરમ્બની પ્રેરણા મળી છે

મને જૂમિ બધા પ્રાંગના લોકોએ આપી છે દિદુઓએ આપી છે, મુસવમાનોએ આપી છે, બીજા ધર્મવાળાઓએ આપી છે, જે ખંડી ગીતે સમહારા (બધુ શુભારી જોવા) ગણાય એના હરિજનોએ પણ આપી છે જેમનો જૂમિ પર અધિજગ માનસમાં આવતો નથી એવી બીઓએ ગુધ્યા આપી છે આપનારાઓમાં બધા વર્ગ અને બધી સ્થિતિના લોકો છે દરિદ્રનાગમણને પોતાના કુકુમનો એક ભાગ સમજી દે તરીકે મેં જમીન માગી છે, અને એ જ ભાવનાથી લોકોએ આપી છે

જમિદાર યત્નમાં દાન શરૂ આવે છે, તેનાથી સગાઈ જવાની જરૂર નથી દાન સવિભાગ — દાન એટલે સમ્પત્તિ વિભાજન (ધોત્ત વહેચણી), આ કે શરૂઆતની દાનની વ્યાખ્યા તે અર્થમાં અમે આ શરૂનો પ્રયોગ કરીએ છીએ જેને જમીન મળશે, તે સક્ત ખાસનો નથી તે જમીન પર મહેનતમજૂરી મળે, પોતાનો પરસેવો તેમાં રોકવો ત્યારે ખર્ચ શકવો નથી તેને દીન બનાવનારુ એ દારણુ નહીં થાય, તેનો પોતાનો દેહ આપશે તેને અપાસીએ છીએ

નિવશી, પ્રેમથી અને વસ્તુસ્થિતિ અમનનીને અમે માગીએ છીએ એ સિવસમાં મેં પણ સૂચો મનાવ્યા છે

૧ આપણે સિયાર સમજ્યા પછી ટોર્ષ ન આપે તો તેરી મને દુષ્ટ યત્ન નથી કાગણ કે ૬ માનુ છું કે જે આજે નથી આપતો તે કાલે આપવાનો છે સિયારનું બીજું ઠોગ વિના રહેવાનું નથી

ગાનનાની ધૃષ્ટતા સ્વીકૃતી પડી છે આ ધૃષ્ટતા કે નમ્રતા જે હો, તે
પરમેશ્વરને અમર્યાદા કરી . મૌ ભાઈબહેનોના સંલગ્નતાની યાચના
કરું છું

અમદાવાદ, ૨૦-૬-૫૨

હરિજનવધુ, ૧૭-૫-૫૦

અનુક્રમણિકા

પ્રકાશકનું નિવેદન ૩

દેશને અપીલ ૭

૧. મૂળ વિચાર ૭

૨. યુગપુરુષની માગ ૧૫

૩. ભૂદાનયજ્ઞની હિલચાલ ૨૦

૪. રચનાત્મક કાર્યકર્તાઓને હાકલ ૩૪

૫. પ્રવૃત્તિની આધ્યાત્મિક ભૂમિકા ૪૧

૬. નૈતિક અગવળ ૪૬

૭. અગવળ કેમ કામ કરે છે ૫૧

૮. ભદાન સમિતિઓને માર્ગસૂચન ૫૭

૯. તપશ્ચર્યાની આવશ્યકતા ૬૦

૧૦. નિર્ણયક આક્ષેપ ૬૩

૧૧. સંપત્તિ સ્વ રચનાત્મક બાદી ૬૫

૧૨. અપરિબ્રહ્મપરાયણ સમાજનો આદર્શ ૬૭

૧૩. સંપત્તિદાન ૭૧

૧૪. ગાંધીવિચારના પ્રેમીઓને ૭૩

૧૫. આપણી ધુળયતિથિ ૭૬

૧૬. આપણું આપણું મિશન ૮૧

૧૭. સર્વોદય કાર્યકર્તાઓ વચ્ચે ૧૦૬

મૂળ વિચાર

[વારગવ મુદ્દાએ આપેલા વ્યાખ્યાનમાથી]

આપણો આ માનવજાતી હજારો વરસોથી આ પૃથ્વી પર જીવન નિતાવી રહ્યો છે પૃથ્વી એટલી વિશાળ છે કે પ્રાચીન યુગમાં અહીંના માણસો ત્યાંના માણસોને ઓળખતા નહોતા દરેકને ઘણુંખરું એમ લાગતું કે આપણો જોડો સમાજ છે, તેટલી જ માનવજાતિ છે પૃથ્વીના ખીણ ભાગમાં થુ થુ તેનું પણ એમને લાગ્યું જ લાગ થુ થુ પણ જેમ જેમ વિજ્ઞાનનો પ્રકાશ ફેલાતો ગયો તેમ તેમ માણસનો સપર્સ દુનિયાની સાથે વધતો ગયો અને માનસિક, ધાર્મિક તેમ જ આધ્યાત્મિક એ બધી દૃષ્ટિથી માણસોનો પરસ્પર સપર્સ પણ વધતો ગયો ક્યારેક બે દેશો કે બે જાતિઓનો સપર્સ થયો ત્યારે દરેક વખતે તે મીઠો જ થયો છે એવું નથી ક્યારેક તે મીઠો હતો તો ક્યારેક કડવો પણ હતો પણ એકદરે તેનું ફળ મીઠું આવ્યું છે આ વાતના દાખલા દુનિયાભરમાં મળી શકે છે પણ આખી દુનિયાની વાત ઝોડી દર્ષ ફક્ત ભારતની માત્ર કરીએ તો માણસ પડો કે ધણા પ્રાચીન જમાનામાં અહીં જે આર્થ લોકો રહેતા હતા તેમની હિંદુસ્તાનની પહાડી સંસ્કૃતિ હતી અને દક્ષિણમાં જે દ્રવિડ લોક રહેતા હતા તેમની સમુદ્રની સંસ્કૃતિ હતી આ રીતે દ્રવિડો અને આર્યોની સંસ્કૃતિના મિશ્રણથી એક નવી સંસ્કૃતિ નીપજી પડેલા આ હિતાર અને દક્ષિણની મને સંસ્કૃતિઓ અન્ય અવગ રહી હજારો વરસો સુધી આ લોકોમાં આપસમાં કરી સમઘ થયો નહોતો કાળુ કે વચમાં મોડું દેશરસ્ય આકૃ પડ્યું હતું પણ પછી મને સમાજોનો સમઘ થયો તેમાં

કેટલાક મી ! અને કેટલાક કડા અનુભવો થયા, પણ એના પરિણામરૂપે આજનું ભારતવર્ષ છે. દ્રવિડ લોકો અગ્નીના વજ્રા પ્રાચીન લોક હતા દ્રવિડો અને આર્યો, એ બંનેની સંસ્કૃતિના સંગમનો લાલ દિલ્લુસ્તાનને મળ્યો અને એથી એક એવું રૂં મિશ્ર ગાદૂ બન્યું કે જેમા ઉત્તર અને દક્ષિણના મારા અરો એ-માથે ધ્યાનમા પણ ન આવે એવી રીતે એકસ થઈ ગયા, ઉત્તર અને દક્ષિણ એક થઈ ગયા ઉત્તરના લોભે જ્ઞાનપ્રધાન હતા તો દક્ષિણના લોકો ભક્તિપ્રધાન હતા આ રીતે જ્ઞાન અને ભક્તિનો સંગમ થયો પણ ત્યાર પછી અગ્ની જે મિશ્ર સમાજ મધ્યે તેની વ્યાપકતા પણ એ-ગી નીંડી

ધરનામનું ત્રણ

પછી બહારથી મુસનમાન લોકો અગ્ની આવ્યા અને સાથે એક નવી સંસ્કૃતિ વર્ધિ આ-આ તેમની જૂની સંસ્કૃતિની સાથે અગ્નીની સંસ્કૃતિને સંઘર્ષ થયો મુસનમાનોએ પોતાની સંસ્કૃતિના પ્રિયસ માટે એ માર્ગો અપનાવ્યા હતા એમ જણાય છે એક દિસાનો ને બીજો પ્રેમનો આ બને માર્ગો એ ધારાઓની પે એકસાથે આવ્યા દિસાની સાથે આપણે ગમ્મી, ઔરગમેમ વગેરેના તો બીજા બાજુ પ્રેમમાર્ગને માટે અકબર અને ડમીરના નામ વર્ધિ શકીએ આપણે ત્યાં જે બાણપ હતી તે ધરનામે પૂરી ધરનામ સૌને સમાન માનનો હતો ઉપનિષદ-વગેરેમા જોકે આ વિચાર છે પણ આપણી સામાજિક વ્યવસ્થામા આ સમાનતાનો અનુભવ થતો નહોતો, આપણે એનો વટેસારમા અમલ કયો નહોતો વ્યાવહારિક સમાનતાનો વિચાર ધરનામની સાથે અહીં આ થો ધરનામ આ થો ત્યારે અહીં અનેક જાતિઓ હતી એક જાતિ બીજા જાતિની સાથે રોગીમેગી વ્યવહાર રાખતી નહોતી આ રીતે જ્યાં જુઓ ત્યાં અવગ અવગ ચો-હતા પણ ધીરે ધીરે અને સંસ્કૃતિઓ નજીક આવી બનેના શુણોનો લાભ દેશને મળ્યો આ સંબંધમા જે લાગણ્યપૂર્ણ થયા, જે સંઘર્ષ થયો, તેનો ઇતિહાસ આપણે જાણીએ છીએ જે લોકો અહીં આ-આ તેમણે તનનારથી દિલ્લુસ્તાન જતું કે

હિંદુસ્તાનના લોકો લગ્નમાં હારી ગયા એ કોઈ મ્હી ગમે એમ નથી
 મને લગ્નમાં થઈ તે પછીના કાળે જોઈ આવી, તેઓ
 ગામેગામે ઘૂમ્યા અને તેમણે ઇસ્લામનો સંદેશ પચાડ્યો હતો અંગીવાને
 માટે એ ચીજ ખૂબ આકર્ષક હતી

વચગાળાના જમાનામાં હિંદુસ્તાનમાં ઘણા ભક્તો થઈ ગયા તેમજો
 જનિમેદની વિરુદ્ધ પ્રયાગ કર્યો અને એક જ પરમેશ્વરની ઉપાસના પર
 ભાર મૂક્યો એમાં ઇસ્લામની ઘણી મોટી અસર હતી આ ગીતે
 પછીના જે સંસ્કૃતિ દ્રવિડો અને આર્યોના આગ અગોના મિશ્રણથી
 વર્ણવેલી, તેમાં આ નવું વસાયણ બાધુ

પશ્ચિમની અસર

ત્યાર બાદ આવીથી નવુંમા કમ પહેલાની વાત આવે છે યુરોપના
 લોકોને માત્ર પશ્ચિમ કે હિંદુસ્તાન મોટે સમૃદ્ધ દેશ છે અને ત્યાં
 જ્યાંથી બાહ્ય થયે એ જ જાને યુરોપમાં વિજ્ઞાનની પ્રગતિ પણ શરૂ
 થઈ એ લોકો હિંદુસ્તાન આવ્યા હિંદુસ્તાનમાં આવે મુશ્કેલી જે પ્રગતિ
 થઈ હતી તેમાં વિજ્ઞાનની વિશુદ્ધ હતી એવું નોંધવું કે વિજ્ઞાન અંગી
 હતું જ નહીં અંગી પૈકી મોજૂ હતું પરંતુ વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર મોટું હતું
 લોકોને વસાયણશાસ્ત્રનું જ્ઞાન હતું આગ મગન આગ રસ્તા સારી
 શાળાઓ અહીં મધ્યાત્મ હતી એ ને શિક્ષા પાડતું ગોળે
 હિંદુસ્તાન એક એવો પ્રગતિશીલ દેશ હતો જ્યાં એ જમાનામાં વચગાળા
 વધારે વિજ્ઞાન મોજૂ હતું પણ વચગાળાના જમાનામાં અહીં વિજ્ઞાનની
 પ્રગતિ ઓછી થઈ હતી એ જમાનામાં યુરોપમાં વિજ્ઞાનનો આરંભ
 થયો અને પાશ્ચાત્ય લોકો અંગી આવી પડ્યા પછી તેમની અને આપણી
 વચ્ચે સંઘર્ષ શરૂ થયો તમની સમીક્ષા આપણો મનઘડો અને મીઠો
 એમ મને પ્રકારના રહ્યો પછી આ મિશ્રણથી એક બીજી નવી સંસ્કૃતિ
 ધાર્મિક કાર્મિક મિશ્રણ તો પહેલાનું થઈ ચૂકું હતું પછી જે જે પ્રયોગ
 યુરોપમાં ગામે જોવાના દેશમાં થયા તેના પરિણામરૂપે ક્રમ ભૂતિ
 જનનમાં જ નહીં મમાજશાસ્ત્ર સંસ્કૃતિમાં પણ પરિવર્તન થયું અને જેમ

જેમ અગ્રેજ, ફ્રેંચ જર્મન રશિયન વગેરે લોકોના વિચારો સાથે પરિચય થતા માણ્યો, તેમ તેમ ત્યાના નવા વિચારોનો સંપર્ક પણ વધતા લાગ્યો. આજે આપણે જ્યાં જઈએ છીએ ત્યાં સમાજવાદ, સામ્યવાદ વગેરેના વિચારોની વાતો સાંભળીએ છીએ. આ બધા વિચારો પશ્ચિમમાથી આવ્યા છે હવે આ બધા વિચારો વચ્ચે ઝઘડો શરૂ થયો છે. એથી તેમાથી જે કયરો કયરો હશે તે નીમળી જશે. આપણી સંસ્કૃતિ કશું ખોળે નહીં, જનરે મધક ચોક્કસ મેળવશે જુઓને દિલ્હીસ્તાનમાં પશ્ચિમન વિચારોનો પ્રવાહ નિરતર આવતો રહ્યો છે છતાં પહેલાના જમાનામાં જોડના આધ્યાત્મિક વિચારના મહાપુરુષો અત્રી પેલા થયા તતા તેથી આ જમાનામાં ઓછા થયા નથી. અત્યારે પણ સઘર્ષ ચાલી રહ્યો છે રમાકમી થઈ રહી છે મિત્રશૂન્ય ચાલી ગઈ છે. આ જે વચ્ચેની સ્થિતિ છે તમા અનેક પ્રશ્નના પરિણામો આવતા દેખાય છે.

આ મેં પ્રસ્તાવનારૂપે મારા ચોક્ક વિચારો આજે જેથી દિલ્હીસ્તાનની સ્થિતિ તમે લોકો મારી પેડે સમજી શકો.

સામ્યવાદીઓના વિચારો ઉદય

ગાંધીજી ગયા પછી મેં વિચારવા માંડ્યું કે હવે મારે શું કરવું જોઈએ. નિર્નાસિતોના પ્રમથ રાજ્યો પણ અથે અનીના સામ્યવાદીઓના પ્રતિની જાણતા વિચાર કરતો રહ્યો. અત્રીના ખૂન જોરેના જતાવોની માણતા મોં માહિતી મળતી રહેતી હતી. ખતા મારા મનમાં કંઈ ગભરાઈ થયો નહોતો. રાજ્ય કે માણજીવનના વિમસનુ કાર્મિક દર્શન મોં થયું છે તેથી મુંઝવે શરૂ થયું કે ત્યારે ત્યારે માણજીવનમાં નવી સંસ્કૃતિ નિર્માણ થઈ છે ત્યાં ત્યારે કાર્મિક સઘર્ષ થયું થયો છે ને લોકોની તમિષ પાડી છે. એથી આપણે ગભરાયા વિના શાનિથી વિચાર કરવો જોઈએ. અો શાનિમય ઉપાયો શાધવા જોઈએ.

અની રાત્રિ મારે ગરમરે પોલીસ મોંડી છે. પચ્ચ પોલીસ કાર્મિક વિચાર દોતી નથી તે સમજાવી દોષ છ અને સમજાવે. જો પર રામાજો મમજો છે છે તેથી જગતમાં શાધને પકાણે કરવા માટે

પોલીસને મોકલનાથી કામ થાય અને તે પોલીસ વાવનો શિકાર કરીને આપણને નાધથી બચાવી શકે પણ આ સામ્યનાદીઓની આફત વાધની આફત જેવી નથી, માનવોની છે તેમની પદ્ધતિ લાલે ખોટી હોય, તેમના જીવનમાં કઈક વિચારનો ઉદ્ભવ થયેનો છે અને ન્યા વિચારનો ઉત્પન્ન થાય છે ત્યાં ફક્ત પોલીસ વડે પ્રતિજ્ઞ થઈ શકતો નથી સરકાર આ વાત જાણે છે તેમ છતાં પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને સરકારે પોલીસનો બદોમસ્ત કર્યો છે તેથી હું તેનો વાકા જાદતો નથી

વિચારરોધનનું સુખ્ય સાધન : ચરેતિ

હું આ રીતે પ્રખુત સમાજની યાગ્યતા વિચારતો હતો ત્યારે મને સમજ્યું કે આ દેશમાં ફરવું જોઈએ પણ ફરવું હોય તો કેમ ફરવું ? મોગર પગે સાધનો વિચારરોધક નથી, સમયબાધક છે, અતર કાપી શકે છે ન્યા વિચાર ગોધવો છે, ત્યાં શાંતિનું સાધન જોઈએ જૂના જમાનામાં જીટ, થોડા વગેરે હતા, લોકો તેમનો ઉપયોગ પણ કરતા હતા અને ગતભગમાં બસો માર્બલ મુઘી ખાખી નાખતા હતા પરંતુ શરમાર્યા, મદાનીર, છુલ્લ, કમીર, ચૈતન્ય નામદેવ જેવા પુરુષો હિંદુસ્તાનમાં ઘૂમ્યા અને પગપાળા ઘૂમ્યા તેમણે ઇચ્છ્યું હોત તો થોડા પર ઢે જીટ પર પણ ફરી શકત પરંતુ તેમણે કંઈપી સાધનની મદદ ન લીધી, ગરણ કે તેઓ વિચારરૂં રોધન કરવા માગતા હતા અને વિચારરોધનને માટે સૌથી ઉત્તમ સાધન પગપાળા ફરવું એ છે આ જમાનામાં એ આધન એટલું સમજતું નથી પણ શાંતિપૂર્વક વિચાર કરીશું તો મુજબ કે પગે ચાલીને ફર્યા વિના છૂટકો નથી

વામનાવતારનો જન્મ

આ રીતે હું વર્તીથી શિવરામપ ત્રી આગ્યો અને ત્યારથી આગી મુઘીમાં આગે ૭ વર્ષનાકિયા પૂરા થાય છે આ દરમિયાન મેં દરેક ગામનો સ્વારેમાં વધારે પરિચય મેળવ્યો સામ્યનાદીઓના કામની પાછળ જે વિચાર છે, એનો સારજૂત અથવા આપણે ગ્રહણ કરવો જોઈશે ને તેનો અમલ કરવો જોઈશે એ અમલ કેમ કરવો એ બાબતમાં હું

વિચાર કરતો હતો. મને કંઈક સૂઝી આવ્યું. જાણજી તો હું છું જ ને વામનાવતાર લઈ જૂમિદાન માગવાનું મેં શરૂ કરી દીધું. શરૂ શરૂમાં વિચાર આવતો કે આની અસર વાતાવરણ પર શી થશે? થોડાં અમૃતખિન્દુથી આખો ખારો સમુદ્ર મીઠો કેમ થશે? પણ ધીરે ધીરે આ વિચાર ફેલાવા લાગ્યો. પરમેશ્વરે મારા સમુદ્રમાં કંઈક શક્તિ મૂકી; લોકો સમજ્યા લાગ્યા કે આ જે કામ ચાલી રહ્યું છે, તે ક્રાંતિનું છે અને સરકારના ગળા બદલારનું છે. કારણ કે આ જીવનમાં પસંદો કરવાનું કામ છે.

લોકો મને જમીન આપવા લાગ્યા. એક જગ્યાએ દરિજનોએ એંશી એકર માગ્યા અને એક ભાઈએ સો એકર આપ્યા. લોકોએ મને ઘણી જમીન આપી છે, પણ મારું કામ એટલાથી પૂરું થતું નથી. આજે નસથુંડાના એક ભાઈ આવ્યા હતા. તેમણે પહેલાં પચાસ એકર આપ્યા હતા. તેમની જમીનનો કંઈક અંકડો હતો, તેની પનાવટ થઈ ગઈ અને આજે બીજી પાંચસો એકર જમીન તેમણે આપી. તેમના ભાગની જમીનનો એ ચોથો ભાગ છે.

આ દુનિયાબારનો પ્રશ્ન છે

આ રીતે વિચાર ફેલાશે ત્યારે કામ પાર પડશે. હું ઇચ્છું છું કે દરિદ્રનારાયણ જે બૂખ્યો છે અને હવે જાગ્યો છે, તેને તમે તમારા કુટુંબનું એક અંગ સમજો અને તમારા પરિવારમાં ચાર છોકરા હોય તો આને પાંચમો ગણો. એક ભાઈની પાસે પાંચ એકર જમીન હતી. એ ભાઈ પાસે મેં જમીન માગી ત્યારે તેણે મને કહ્યું કે મારા ઘરમાં આઠ છોકરા છે મેં પૂછ્યું, 'જે નવમો ચાલ નો તેને પણ સહેશે કે નહીં?' તેણે કહ્યું, 'હા.' મેં કહ્યું કે, 'એમ સમજો કે હું નવમો છું અને મને પણ કંઈક આપો.' ખારો કે દમ હજાર એકરવાળો સો એકર આપે છે. આંકડો જોવામાં ઘણો મોટો લાગે છે, પણ દાતા અને દરિદ્રનારાયણ બંનેને હિસાબે એ બોલે છે. આ આંકડાથી હું સંતોષ માનીશ, પણ આપનારે ન માનવો જોઈએ. અહીં બૂખમરણો કે થોડા

લોકોના સંકેતનિવારણનો સવાલ હોત અને હું દાન માગતો હોત, તો થોડું થોડું આપવાથી પણ કામ ચાલત. પરંતુ અહીં તો એક રાજકીય સવાલનો ઉકેલ કરવો છે, એક સામાજિક પ્રશ્નનો ઉકેલ કરવો છે. એ પ્રશ્ન ફક્ત આ બે બિસ્વાસો નથી, હિંદુસ્તાનનો નથી, બધાકે આખી દુનિયાનો છે. અને જ્યાં એવી રાજનૈતિક અને સામાજિક ક્રાંતિ કરવાની વાત છે, ત્યાં મૂળ મનોવૃત્તિ બદલવાની જરૂર હોય છે. કોઈ નાનોદો સંકેત હોત તો થોડા દાનથી કામ ચાલ, પરંતુ અહીં દસ દગ્ગર એકર જમીનવાળા મો એકર આપશે તેટલાથી કામ નહીં થાય.

તેમજો દરિદ્રનારાયણને પોતાના કુટુંબનું એક અંગ સમજીને માન કરવું જોઈએ. હું ગરીબ અને શ્રીમંત માનો મિત્ર છું. મને મંત્રીમાં જ આનંદ પડે છે. જે શક્તિ મંત્રીમાં છે, તે દ્રૌપદી નથી. અને રાજાઓ લગાઈઓ લડીને જે ક્રાંતિ ન કરી શક્યા, તે શુદ્ધ, મનિ, રામાનુજ વગેરે કરી શક્યા. આમનામાંથી એકએક માણસે જે કામ કર્યું છે તે અનેક રાજાઓએ મળીને કર્યું નથી. એટલે કે પ્રેમ અને વિશ્વાસની તોલે આવે એવી બીજી કોઈ શક્તિ નથી. તેથી વારંવાર સમજાવવું પડે તોપણ હું તૈયાર છું. જે વાર મમજાવવાથી કોઈ ન સમજે તો ત્રીજી વાર સમજાવીશ. ત્રણ વાર મમજાવવાથી ન સમજે તો ચોથી વાર સમજાવીશ અને ચાર વાર મમજાવવાથી ન સમજે તો પાંચમી વાર સમજાવીશ સમજાવવું એ જ માનુ કામ છે. જ્યાં સુધી સફળ નહીં થાઈ, ત્યાં સુધી હું હારીશ નહીં, નિરંતર સમજાવતો રહીશ.

હું જે છઠ્ઠું છું તે સર્વસ્વદાનની વાત છે. જેમ પોતાના કંઈએ (તેડુડુ) ભાગ્યતામા કર્યું છે તન્નિદદુલ્લ મનિ ધર્મવત્સલતાનુ દાનુ ગાય ચિતિર્ચુવાદુ ધર્મવત્સલતાનુ, માતાપિતાની પેડે ચિંતા કરવાની આ ઉપમા હું તમને લાગુ પાડવા માશું છું જે પ્રેમથી માતા બાળકો માટે કામ કરે છે, બૂખી રહીને તેમને ખવડાવે છે, તેમને માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરે છે તે શક્તિ અને પ્રેમ હું તમારી પાસેથી પ્રગટ કાઢવા છઠ્ઠું છું.

વિચારક્રાંતિને માટે ભૂમિ તૈયાર છે

આજે જેલમાં હું કોમ્યુનિસ્ટ ભાઈઓને મળવા ગયો હતો. તેમના વિચારો જાણવા માટે. તેમની સાથે જે વાતચીત થઈ, તે બધી અહીં કહેવાની જરૂર નથી, પણ તેમણે એક સલાહ મને પૂછ્યો, “શું તમે આ થીમતોને ફરીથી તેમના ઘરમાં લઈ જઈને વસાવવા માગો છો? શું એમના દિલનું પરિવર્તન થવાનું છે? તમને એ લોકો ઠગી ગયા છે.” આવો કંઈક તેમનો ભાવ હતો. ત્યાં મારે તેમની સાથે ચર્ચામાં ઊતરવું નહોતું કે તેમના દરેક પ્રશ્નોનો જવાબ પણ આપવો નહોતો પણ એ વાત સાચી હોય કે દરેકના હૃદયમાં પરમેશ્વર વિરાજમાન છે, આપણા શ્વાસોચ્છ્વાસનું નિયમન તે જ કરે છે અને બધી પ્રેરણા પણ તે જ આપે છે, તો મને વિશ્વાસ છે કે પરિવર્તન જરૂર થાય. કાલાત્મા જોતો છે અને કાલાત્મા પરિવર્તન કરવા ઇચ્છે છે તો પરિવર્તન થવાનું જ છે. મનુષ્ય ઇચ્છે કે ન ઇચ્છે પણ તે પ્રતાપમાં પડે છે ત્યારે તેની તરવાની શક્તિ એકલી તેના કામમાં આવતી નથી, પ્રતાપની શક્તિ પણ તેને કામ આવે છે. એ રીતે માણસના હૃદયમાં પરિવર્તનને માટે કાલપ્રવાહ મદદરૂપ થાય છે. આજે બધાની ભૂમિ તપેલી છે. એવી તપેલી ભૂમિ પર પ્રેમનાં બે ખુંદ ઊંટવાનું કામ ભગવાન મારી પામેથી કરાવવા ઇચ્છે છે એટલે હું તે પ્રુશીથી કરી રહ્યો છું. હું ગરીબ પામેથી પણ જમીન લઉં છું. એક એકરવાળા પામેથી પણ મેં એક ગુઠા લીધો છે. ને અડધો ગુઠા આપત તો ને પણ ભેટ. બાકો પૂછે છે કે એક ગુઠા જમીનનું હું શું કરીશ? હું કહું છું, કરીશ વાધો નથી, જેણે મને એ એક ગુઠા આપ્યો છે, તેને દૂરથી ખનાવી હું ને જમીન નેને જ સોંપી દઈશ અને કહીશ કે જે પેદાશ આમાં થાય, તે ગરીબોને આપી દેજો એક એકરવાળાને એક ગુઠા આપવાની તૃપ્તિ થાય એને જ હું વિચારક્રાંતિ કહું છું. ત્યાં વિચારક્રાંતિ થાય છે, ત્યાં જ જીવન પ્રગતિ તરફ આગળ વધે છે. અભિગ્રાજ્યમ્ રાજ્યમ્ તુષ્ણિવ પરિવ્રજ્ય સદ્ગમ — ધાસના તણખલાની જેમ રાજ્યનો પરિત્યાગ કરનારા ત્યાગી આ ભૂમિમાં થઈ ગયા છે.

જીવનપરિવર્તનની પ્રેરક શક્તિ

વિચારશક્તિને કોઈ હદ હોતી નથી એક વિચાર એક માણસને યુગે યે ને તેનાથી માણસના જીવનમાં ક્રાંતિ થઈ જાય છે. તમે જોયું છે કે કેટલાક મદ્યપુરુષો એવા હોય છે, જેમના વિચારમાં એવી શક્તિ હોય છે કે તે બીજાના જીવનને પથરી નાખે છે તેથી વિચાર જાગ્રત કરવા માટે મેં આ ગરીબ પામેથી પણ એક ગુરો જમીન લીધી અને હું શ્રીમતો પામેથી જમીન લઈ ગયો છું, ત્યાં તેમના માથા પર મારો વરદ હસ્ત છે કે, “ભાઈઓ, તમારે હવે શહેરમાંથી ભાગી જવાની જરૂર નથી, ક્યાં સુધી ભાગના રહેશો?” અથવા જ્યાં મેં શ્રીમતો પામેથી એ એકર જમીનનું દાન લીધું છે, ત્યાં મેં તેમના મનમાં એક સારો વિચાર પણ જગાડ્યો દરેક માણસના દિલમાં સારાનરસા વિચારો હોય છે હવે તેના હૃદયમાં એક લગ્ન શરૂ થશે એક મહાભારત ધુલ શરૂ થશે

મુવિનાન ચિવિતુષ જનાય
મહ્વાસચ્ચ વચમી પસ્પુષાતે
તયોર્મત્ ગત્ય ચતગ્ત્ બુજીય
તદિત્ નામોઽનિ ક્ષન્તિ મા જમત્

— જાણનારા જાણે છે કે દરેક માણસના હૃદયમાં સત્ અને અસતની લગ્નશક્તિ હોય છે આવી રહેલી છે જે સત છે, તેની રક્ષા થાય છે અને જે અસત છે, તેનો નાશ થાય છે તેથી ક્રાંતિ ટોળી છે એમ માનવાનું કારણ નથી પરંતુ તેની મારફતે અન્યાયના અનેક કામો થતા રહે છે, અન્યાય વિના હજારો એકર જમીન ઝડી એકવી થઈ શકે ખરી કે? એટલે કે જેમણે દાન લીધું છે, તે શ્રીમતોનાં જીવનમાં કેટલીયે જાતના અન્યાય અને અન્યાયિતા હોવાનો સંભવ છે, પરંતુ તેમના હૃદયમાં પણ એક એવો પ્રયત્ન શરૂ થશે કે સુ અને જે અન્યાય ક્યો તે ખરાબર છે. પરમેશ્વર તેમને શુદ્ધિ આપશે ને તેઓ અન્યાય છોડી દેશે. પરિવર્તન આ રીતે આવ્યા કરે છે

કાળપુરુષની પ્રેરણા

મારી મૌઁ મિતી છે કે હવે આપવાનો જમાનો આ ગો છે તમે મૌ લોમે દિન મોઁગુ કરીને આપજે આપનાથી એક ફંવી સપદ નિર્માણ થાય છે ને તેની સામે આમુગી સપદ ટકી શકતી નથી આમુગી સપદ મમત્વભાવ પર આધાર રાખે છે નમત્વ જાણતી નથી ફંવી સપદ મમત્વ પર આધાર રાખે છે ફંવી અને આમુગી સપદનું પિંદાંતરણ આ આરી છે

જ્યાં જ્યાં જઈ છું ત્યાં જ્યાં જમ થયેલી, હવે પરિવર્તનની ચિત્ત ધારિની માનુષાત્સલ્યની વાતુભાવનાની મૈત્રીની અને ગરીબોને માટે પ્રેમની આશા રાખુ છું જ્યાં જીવજો માટેની દિશ્વરની જાનના જાગે છે ત્યાં સમત્વસુદ્ધિ પ્રગ્ન થાય છે ને વેરભાવ ટકી શકતો નથી વેરભાવનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ જ નથી જુવ્યમા તામન હોય છે, પાપમા મોર્ષ તાકાત હોતી નથી પ્રમદમા શક્તિ હોય છે અધારમા દોર્ષ શક્તિ નથી પ્રગ્નશો અધમરનો અભાવ મ્હી શમય નથી પ્રમદ વસ્તુ છે, અધમર અવસ્તુ છે વાજો વગ્મોના અધમરમા પ્રમદ મોર્ષ જાજો એક દાહ્યમા અધમરનું નિરાશ થશે એ જ પ્રમાણે આજે પ્રવૃત્તિ થયો છે તેની સામે વેરભાવ ટકી શકાતો નથી આ જાન યજ્ઞ અદ્વિસારો એક પ્રયોગ છે જીવનપરિવર્તનનો પ્રયોગ છે હું તો નિમિત્ત માત્ર છું તમે પશુ નિમિત્તમાત્ર જો પરમેશ્વર તમારી પાસેથી અને મારી પાસેથી કામ કરાવવા ઇચ્છે છે કાળપુરુષની, પરમેશ્વરની આ પ્રેરણા છે ને તેથી હું માગુ છું ત્યારે તમે લોકો આપને અને દિન મોઁગુ ગળી આપજો લોમે એક જ જમીન માટે ઇચ્છે છે ત્યાં મારા કહેવાથી લોકો સેવે હજારો એક જ જમીન આપી દેનારો માટે તૈયાર થઈ જાય છે એ પરથી તમે મમજો કે આ પરમેશ્વરની પ્રેરણા છે એમા આમેન થઈ જાજો એના વિરોધમા લાગ્યા ન રહો આમાથી જાનુ જ જાનુ થયાનું છે

ત્રેમ કે સુદની સમસ્યા

આજે હું ફરીથી કહું છું કે આપણે વિજ્ઞાનનો પૂરો લાભ લેના છું. જીએ આપણે વિજ્ઞાનનો પૂરો લાભ લઈએ તો આ ભૂમિને સર્વોચ્ચ અંતરીય શક્તિઓ, પણ પૃથ્વી વિજ્ઞાનની સાથે દિસાને નહીં પણ અદિમાને જોડી જોડીને અદિમા અને વિજ્ઞાનના મેળથી જ આ ભૂમિ સર્વોચ્ચ અંતરીય શક્તિ, દિસા અને વિજ્ઞાનના મેળથી સર્વોચ્ચ ન અંતરીય શક્તિ, મનકે તેનો અમૂલ્ય નારા થઈ જાય.

પહેલાં લગાઈઓ નાની નાની ચવી હતી જરાસંધ ને બીમ લડ્યા, ટુસ્ટી થઈ, પાડવોને રાજ્ય મળ્યું અને આખી પ્રજા ખૂન-ખરાબીથી બચી ગઈ આ જમાનામાં આની લગાઈઓ લડનામાં આવે તો એમાં દિસા ચવા છતાં નુકસાન ઓછું હોવાથી આવું દ્વંદ્વુદ્ધ હું મંજૂર રાખું. દિવસ અને રાત્રીનું ટુસ્ટી માટે તંપાર થઈ જાય અને નહીં કે જે જે હાથે તે લુદ્ધ હાથે, અને જે છતે તે લુદ્ધ છતે, તો એ પણ હું મંજૂર રાખીશ અને દુનિયા તે દ્વંદ્વુદ્ધ જોના આવે તો હું તેને મનાઈ નહીં કરું, કારણ કે દુનિયાને એમાં ખાસ નુકસાન નહીં થાય. પરંતુ દ્વંદ્વુદ્ધનો જમાનો હવે વીતી ગયો છે. પહેલાં દ્વંદ્વુદ્ધ થતા, પછી હજારો લોકો આપસમાં બાળા લાગ્યા લગાઈની લગાઈ પૂરી થઈ અને લાખો લડના લાગ્યા તેથી પણ નિમલ ન આવ્યો. પછી શ્રી ૧ અહીં વીમ લાખ તો ત્યાં પચીસ લાખ અને અહીં પચીસ તો ત્યાં પચાસ લાખ આ રીતે એવો જમાનો આવ્યો કે લગાઈ, લાખો નહીં પણ હજારો લોકો આપસમાં લડના લાગ્યા. માણસની સામે સવાલ આજે એ છે કે કા તો ટોટલ વૉર (સર્વગ્રાસી યુદ્ધ)ની તંપારી કરો અથવા દિસા હોડો ને અદિમા અપનાવો. હું સામ્યવાદીઓને એ સમજાવું છું કે લાઈઓ, તમે લોકો ક્યાંક બેચાળ ખૂન કરો છો, ક્યાંક બેચાર મકાન બાળો છો, ક્યાંક કંઈક ધાડ પાડો છો, રાતે બહાર આવો છો ને દિવસે પહોંડામાં છુપાઈ રહો છો, પણ હવે છુપાવાનો જમાનો પૂરો થયો છે હવે એની હરકતો બિની કરવાથી કરો લાભ નથી લગાઈ લડવી

હોય તો નિશ્ચયુદ્ધની તૈયારી કરો અને તેની રાદ જુઓ. પણ જ્યાં સુધી રોડોની સંખ્યામાં દિસા કરવાની તૈયારી નહીં કરો ત્યાં સુધી નાની નાની લડાઈઓની આ પદ્ધતિ છાડી દો અને તમો મત આપનારો આજે અધિધર મળ્યો છે તો લાલ લો પ્રજાને તમારા નિયારના અમન માટે જોવો નિશ્ચયુદ્ધ યજ્ઞિશુદ્ધ પ્રેમ એવો સનાન નિશાને આપગી આમે જાઓ થોં છે

મમત્વ ઊડો

તથી પ્રેમની અદિસાની રીત અજમાવના માગતા દો તો આ જમીનનું મમત્વ ઊડો નહીં તો દિઆનો એવો જમાનો આવશે કે મધી જમીન અને એ જમીન પર રહેનારા ગ્રાણીઓ ખતમ થઈ જશે એમ સમજો કે ભગવાનો આ સગાલ આપ હી આમે જાઓ કરો જે માટે ભાર્મિઓ નિરંતર દાન આપ્યા કરો

આ ભૂમિદાન યજ્ઞની પાછગ જે તાત્વિક નિયારધારા છે તે મે તમારી આગળ મૂકી છે મે આ યોગ નિયારો એના માટે તમારી આગળ મૂક્યા કે આ વારગન કાકતિઓની રાજધાની છે મોટ શહેર છે અહીં શિષ્ટ અને સભ્ય માણસોનો નિરામ છે અને બુદ્ધિમાનો યુદ્ધ છે અહીં હું નિયાર પ્રગ કરું તો મારો એ નિયાર જરૂર ફેનાશે

હરિજનવપુ, ૨૨-૧-૫૧

યુગપુરુષની માગ

[સાગર મુઝામે નવેની સર્વોદય પરિષદ આગળ આપના વ્યાખ્યાનમાથી]

છ માસ પહેલાં મને પોતાને એવો ઝસો ખ્યાલ નહોતો કે જે કામને માટે આજે હું ગામગામ, બારણેનારણે ફરું છું તે મારે ધરનાનું છે ને એમા પરમેશ્વર મને નિમિત્ત બનાવશે પણ પરમેશ્વરની યોજના એવી હતી કે આ ૧૫ મને સ્વચ્છ સ્કુલ અને તે પ્રમાણે કાર્ય પણ થતા માણુ ધીરે ધીરે એને એવું રૂપ મળ્યું કે જેથી લોકોની નજરમા પણ નાતે યસી ગર્વ કે આ એક સમિતિશાળી કાર્યક્રમ છે, અને તે આપણા દેશને માટે જ નહીં આજ ૥ કાળને માટે પણ અત્યંત ઉપયોગી છે આ એક યુગપુરુષની માગ છે એની જાણના લોકોના દિનમા પે। ધર્મ તેનું પ્રતિબિંબ મારા હૃદયમા પડ્યું પરિણામ એવું આવ્યું કે તેલગણની યાત્રા પૂરી કર્યા પછી એમામુ વર્ષામા ગાળના માટે હું પરધામ આવીને બેઠો અને બેઘડી મહિના ત્યાં રહીને આજે ફરીથી નીમળી પડ્યો છું અને ફરતો ફરતો તમારા આ ગામમા આવી પહોંચ્યો છું

જે કામ મેં ઉપાડ્યું છે, તે ગરીબ લોકોની ભક્તિનું કામ છે, શ્રીમત લોકોની ભક્તિનું કામ છે અથવા લોકોની ભક્તિ એમા થાય છે અને પોતાને નિશ્વાસ છે કે આ મર્મ અથવા લોકોના દિલમા વસી જમાડું છે હું જમીન માગતો ફરું છું કેઈ દિવસે એાછી મળે તો એમ લાગતું નથી કે જમીન ઓગી મળી મને એમ લાગે છે કે જે કઈ મને મળે છે તે કેવળ પ્રસાદરૂપ છે આગળ ઉપર ખુદ લગવાન પોતાના અનંત હાથો વડે ભરી ભરીને આપનાર છે અને જ્યારે એ અનંત હાથો વડે આપના ગાશે ત્યારે મારા આ બે હાથ નકામા થશે

અને પૂરા નહીં પડે. આજે દેવળ એક વાતાવરણ તૈયાર કરવાનું કામ થઈ રહ્યું છે. પરમેશ્વરનું જાગ આ કામની પાછળ છે એવો મને પ્રતિક્ષણે અનુભવ થઈ રહ્યો છે. આજના પવિત્ર દિને તેને પહેલી એ પ્રાર્થના કરું છું કે જમીન મને લોકો આપે, ન આપે, જેની તારી ઇચ્છા હોય એમ થયા દે. પણ તારી પાસે મારી એટલી જ માગણી છે કે હું તારો માસ છું, મારી દસ્તી મટે, મારું નામ મટે, તારું જ નામ દુનિયામાં ચાલે, તારું જ નામ રહે. ખીજા પણ જે રાગદોષ વગેરે વિકાર મારા મનમાં રહ્યા હોય, તે જ્યાંમાંથી તું આ જાળકને મુક્ત કર. આ સિવાય ખીજા કોઈ પણ ઇચ્છા હું મારા મનમાં રાખતો હોઉં તો તારા સોગંદ છે. હું તુલસીદાસની ભાષા બોલી રહ્યો છું, પણ એ મારો આત્મા બોલી રહ્યો છે.

नहीं न गुणति सुमति संपति पद

रिधि सुति विपुल वडाभी ।

हेतु रहित अनुपम रागपद

बड़े अनुदिन अपिदात्री ॥

મારે ખીજા કોઈ ગીબની જરૂર નથી, તારા ચરણે પર રનેહ વધે, એમ વધે એટલે બહુ થયું.

લોકો મને પૂછે છે, તમે દિલ્લી ક્યારે પહોંચશો ? હું કહું છું, મને ખબર નથી. બધું એના પર નિર્ભર છે. હવે મારી કંઈક ઉંમર પણ થઈ છે. શરીર પણ થોડું થાક્યું છે. પણ અંતરમાં આ જ વૃત્તિ છે અને રોજ એનો જ અનુભવ કરું છું. જરા પાંચ મિનિટ વિશ્રામ મળે છે. . . . થોડું સરખું પણ એકાંત મળે છે કે મનમાં એ જ વાસના જોડે છે કે મારો સર્વ અહંકાર ખતમ થઈ જાયો. આ સિવાય કોઈ પણ વિચાર મનમાં આવતો નથી. આજે પરમેશ્વરની સાથે હું કઈ ભાષા બોલી રહ્યો છું ? મનુષ્યની વાણીથી શું કહી રહ્યો છું ? હું બોલી રહ્યો છું કે, 'આજે ઈશ્વરની સાથે જાણુની દસ્તીનો અનુભવ હું કરી રહ્યો છું. મારા પર તેમના નિરંતર આશીર્વાદ રહ્યા

છે. હું તો સ્વબાવથી એક જગતી જનવર જેવો રહ્યો છું. નથી મને સમ્પત્તિની ખમર. હું તો મોટા મોટા લોકોના અંપકર્થીએ કડું છું. પાત્ર, આજ્ઞાત્ર નિ શંકે બનીને દરકોર્ષના ધરમાં જઈ છું. જેમ નારદ્મુનિ દેવોમાં, રાક્ષસોમાં, માનવોમાં, સૌમાં આવ્યા જતા તેમ. તેમને કષ્ટાગે અપ્રવેશ નહોતો; તેવી સ્થિતિ મારી છે આ બધી બાપુના આશીર્વાદનો ચમત્કાર છે. મને વિશ્વાસ છે કે મારા આ કામથી દુનિયાના જે કોઈ ખૂટ્યામાં તેઓ બેપ હશે ત્યાં તેમના હૃદયને સમાધાન થતું હશે. માર્ગમેં તારણ મિલે, સત્ત રામ લોચી, સત્ત મદા લોચી વૂપર રામ હૃદય હોચી મીરાજાર્ધનુ આ વચન મને જરોજર લાગુ પડે છે. મને પણ માર્ગમાં બે જ તારણ મળ્યા. જગત્વાનની કૃપાથી એકના આશીર્વાદ મારા માથા પર રજા છે ને બીજાનું સ્થાન મારા હૃદયમાં રહ્યું છે.

મારા ભાઈઓ, આજે હું કંઈક બોલી રહ્યો છું ખરો પણ મુરકેનીથી બોલી શકું છું. હું કોયિસ કરીશ ખરો કે ને કહું તે સારી રીતે કહું મને ઘણી વાર ચામ છે કે હું ફરવાની સ્થાને સાથે કંઈક બોલું છું, પણ એની કંઈ અમર થતી હશે ખરી કે? કાલની જ વાત છે. એક ગામમાં અમે મુકામ કર્યો હતો, આખો દિવસ વિતાવ્યો હતો, ત્યાં મારું એક વ્યાખ્યાન પણ થયું. ત્યાં તે વ્યાખ્યાનના પરિણામરૂપે કે અમે તે કારણે કહ્યો, ચાર એકર જમીન મને મળી. પછી વ્યાખ્યાન પૂરું કર્યા બાદ મારે મુકામે ગયો અને ઉપનિષદનું ચિંતન શરૂ કર્યું. આજ્ઞાત્ર મારી પામે હું ઉપનિષદ રાખુ છું. દસ મિનિટ થઈ કે એક ભાઈ આવ્યા તે ન તો મારી પ્રાર્થનામાં હાજર રજા દતા, ન તો તેમણે મારું બાપલું સાંભળ્યું હતું. કહેવા લાગ્યા, 'જમીન આપવા આવ્યો છું' આ ભાઈ જ માર્ધન દરથી આવ્યા હતા. પોતાની જ એકર જમીનમાંથી એક એકર મને આપી ગયા. મેં વિચાર્યું, 'કોની પ્રેરણાથી આ બધું થઈ રહ્યું છે? જ્યાં હું દિવસભર રહ્યો, જ્યાં મેં વ્યાખ્યાન કર્યું, ત્યાં ચાર એકર, અને જ્યાં મારું વ્યાખ્યાન ન થયું,

ત્યાંથી એક ગરીબ આવે છે અને છમાંથી એક એકર આપી ગય છે !' આ થયું ન થયું ત્યાં એક બીજા ભાઈ આવ્યા. તે યજ્ઞ દૂરથી આવ્યા હતા. આવન એકર આપીને ચાલ્યા ગયા! મને વિચાર આવવા લાગ્યા કે લોકોના દિલમાં કઈ વાતની અસર થાય છે? માણસને શબ્દોની જરૂર શા સારુ પડવી જોઈએ? જીવન સંપૂર્ણ શુદ્ધ થઈ ગય તો એક શબ્દ પણ બોલવો ન પડે અને સંકલ્પમાત્રથી ઘેર બેઠાં કામ પાર પડે. પણ એવું શુદ્ધ જીવન પરમેશ્વર ન્યારે આપશે ત્યારે. આજે તો તે મને ફેરવી રહ્યો છે. માગવાની પ્રેરણા આપી રહ્યો છે. તેથી હું બોલું છું અને માગું છું. પણ મારા મનમાં સંદેહ નથી કે મારા માગવાથી કંઈ થવાનું નથી. જે થવાનું છે, જે થઈ રહ્યું છે, તે બધું તેની પ્રેરણાથી થઈ રહ્યું છે.

જોકે મારી બૂખ ઘણી જોઈ છે, પણ દરિદ્રનારાયણની બૂખ ઘણી મોટી છે. તેથી મને પૂછવામાં આવે છે કે તમારો આંકડો શો છે? કેટલી જમીન તમારે જોઈએ છે? ત્યારે હું જવાબ આપું છું, 'પાંચ કરોડ એકર.' જે જમીન ખેડાય નીચે છે, તેની હું વાત કરી રહ્યો છું. કુટુંબમાં પાંચ ભાઈ હોય તો મને જો માની લેજો. ચાર દોષ તો પાંચમો. આ પ્રમાણે કુલ ખેડાય નીચેની જમીનનો આ પાંચમો કે જો ભાગ છે.

આ જે કામ થઈ રહ્યું છે તે આમાત્ર દાનનું કામ નથી, બૂદ્ધાનનું છે. આપણે કોઈને એક દિવસ અવગણીએ છીએ તો ઘણું પુણ્ય મળે છે. એક રોજના અન્નદાનનું આટલું મૂલ્ય હોય તો એક એકર જમીન કે જેનાથી એક માણસનો આખી જિંદગી ગુનગરો ચાલી શકે તેનું કેટલું મૂલ્ય થાય? તેથી દરિદ્રનારાયણને માટે બધા લોકો નરકથી કંઈ ને કંઈ મળવું જોઈએ. આનું નામ મ્હા છે. તેથી દરેક માણસને હું કહું છું કે ભાઈ મને કંઈ ને કંઈ આપો.

દિંદુસ્તાનમાં આ એક ઘણી ભારે ક્રાંતિ થવા માંડી છે. મારી નજર આમે હું એ દશ્ય જોઈ રહ્યો છું એક ક્રાંતિ ગરિયામાં.

થઈ છે બીજી અમેરિકામાં થઈ રહી છે અને ક્રાંતિઓ હું જોઈ ગઈ છું અને માથી એક પણ હિંદુસ્તાનની પ્રકૃતિને અનુકૂળ નથી, અહીંની સંસ્કૃતિને અનુકૂળ નથી હું માનું છું કે હિંદુસ્તાનની પ્રકૃતિમાંથી એક એવી ક્રાંતિથી પદ્ધતિ પ્રગટ થશે જેના આધારે પ્રજા પ્રેમભાવ હોય લોકો પોતાની ધર્મની જમીન આપના માટે તે જોતજોતામાં હિંદુસ્તાનની હવા બદલી શકાય અને હિંદુસ્તાનથી આખી દુનિયાને માટે મુક્તિનું પ્રવેશદ્વાર ખૂલી શકે આટલી મહાન આમલકા આ યજમાન છે અને હું જોઉં છું કે તે મદદ થવાની છે તેથી જે કોંગ્રેસનાળા છે, સમાજવાદી છે, ખ્રિસ્તીમંત્રી પક્ષનાળા છે, તથા બીજા જેઓ કોઈ પક્ષમાં નથી, તે સૌને મારી વિનંતી છે કે જ્ઞાનના આ પ્રશ્નને સમજાવે અને એના પર વિચાર કરે તમારું માનની કામ તો રાજ રાજ આનંદ રહેશે પણ આ કામ જરૂરી છે તે કરવું જોઈએ એથી હિંદુસ્તાન મુક્તિ જશે એટલું જ નહીં, બીજા દેશોને પણ બચાવના રસ્તા મળી જશે

તમા જોઈ છું ત્યાં સો. અને મહે છે કે કાળા બગર જોરમાં ચાલી રહ્યા છે, રુશનખોરી વધી રહી છે પણ મારા દિન પર એની કશી અસર થતી નથી હું એમ માનનાને તૈયાર નથી કે હિંદુસ્તાનનું હૃદય મગડી ગયું છે હું એ પણ માનનાને તૈયાર નથી કે શ્રીમતોના દિન બગડી ગયા છે આ હિંદુસ્તાનની મૂંઝવણી સુજલ સુકન, મનવજ શીતન છે રાજ આપણે એના શુભગાન રીએ છીએ પણ આ એની કોઈ મોટી સપત્તિ નથી હિંદુસ્તાનમાં જે પારમાર્થિક સપત્તિ છે, તેની વિમત સૌથી વધારે છે આપણા પૂર્વજોએ આટલી પારમાર્થિક સપત્તિ આપણને વારસામાં આપી માટે હવે એવું છે કે દેશમાં મળ્યા બગર અને રુશનત ચાલી ગયા છે તો પણ એવું ન હોઈ શકે કે હિંદુસ્તાનના જાંબા લોખિ બગડી ગયા છે તેથી આપણે આ બૂરાઈનું કારણ શોધવું જોઈએ નિન સુખે લખ્યું છે કે હિંદુસ્તાન ગો ધન્ગકિસેકેટક (ધર્મશાસ્ત્ર — ભક્તિધર્મ) મુન છે તેથી સો. પ્રનાહમાં

પડ્યા બૂલો! કરી નાખે છે પણ આપણે આર્થિક વ્યવસ્થા બદલી શકીએ તો તમે જોશો કે હિંદુસ્તાનના લોકો આખી દુનિયામાં એ- આદર્શ રચી કરી શકે એમ છે

તેથી, આધીજી પત્રી સર્વોદયના સિદ્ધાંતમાં માનનારા અમે કેવળાક માણસોએ એક સમાજ રચ્યો છે, જેમાં કોઈ કોઈનો દ્રેષ કરતું નથી બધા સૌ પર પ્રેમભાવ રાખે છે કોઈ કોઈનું શોષણ કરતું નથી મને વિશ્વાસ છે કે આપણે ગ્રામજીવરહિત સમાજ નિર્માણ કરી શકીશું કે તરત જ હિંદુસ્તાનના લોકોની પ્રતિભા પ્રગટ થયા વિના રહેવાની નથી તેથી સર્વોદયનાળાઓએ નિશ્ચય કર્યો છે કે આ સમાજજનના આપણે બદલી નાખીશું મારો આમાં વિશ્વાસ છે, નહીં તો મારામાં આ ગીતે ખુલ્લા દિયથી જમીન માગવાની હિંમત ન આવતી હું જાણુ છું કે જેટલી મારી યોગ્યતા છે, તેનાથી વધારે ફળ ધમિરે મને આપ્યું છે, મારી જરા પણ ફરિયાદ નથી કે ફળ ઓછું મળ્યું તેથી મારું કામ લોકોને મારા વિચારો સમજાવવાનું છે ખીન્નું નથી

હરિનવમ્ ૨૭-૧૦-૪૧

૩

બૃહાનયજ્ઞની હિલચાલ

[હિન્દી અને આસપાસના પ્રાંતોમાં વિનોબાએ કરેલા પ્રવચનોમાંથી કેટલાક મહત્વના ભાગ ઘટતા સુધારાવધારા કરીને નીચે ઉતાર્યા છે ગવિસ્તર અહેવાલો દિલ્હીના હિંદુસ્તાન ટાઈમ્સ અને હિંદુસ્તાનના ૧૩ થી ૨૫મી નવેમ્બર ૪૧ના અંકોમાં પ્રગટ થયા છે]

બૃહાનયજ્ઞની આધ્યાત્મિક અને નૈતિક ભૂમિકા

આ બૃહાનયજ્ઞ એક અહિંસાનો પ્રયોગ છે, જીવનપરિવર્તનનો પ્રયોગ છે. હું તો નિમિત્તમાત્ર છું તમે પણ નિમિત્તમાત્ર છો પરમેશ્વર તમારી પાસેથી અને મારી પાસેથી આ કામ કરાવવા માગે છે આ

કાળપુરુષની, પરમેશ્વરની પ્રેરણા છે ને તેથી હું માગું છું ત્યારે તમે લોકો આપજો, દિલ્લ મોકળું કરીને આપજો. જ્યાં લોકો એક ફૂટ જમીનને માટે ઝગડે છે ત્યાં મારા કહેવાથી લોકો સેંકડો, હજારો એકર જમીન આપવાને માટે તૈયાર થઈ જાય છે, તો સમજો કે આ પરમેશ્વરની પ્રેરણા છે અને તેમાં સામેલ થઈ જાઓ, તેના વિરોધમાં ઊભા ન રહો. આમાંથી સૌ કોઈનું ખૂબ ભણું થવાનું છે.

હું ગરીબ અને શ્રીમંત સૌનો મિત્ર છું. મને મંત્રીમાં ન આનંદ આવે છે. જે શક્તિ મંત્રીમાં છે, તે દેશમાં નથી. અનેક રાગઓ લગાઈઓ લડીને જે ક્રાંતિ ન કરી શક્યા, તે શુદ્ધ, ઈશુ, રામાનુજ ત્રગેરેએ કરી. હું જે છઠ્ઠું છું તે સર્વસ્વદાનની વાત છે.

હું છઠ્ઠું છું કે દરિદ્રનારાયણને તમે તમારા કુટુંબનું એક અંગ સમજો અને તમારા પરિવારમાં ચાર છોકરા હોય તો આને પાંચમો માની લો. (હિદુસ્તાન ટાઈમ્સ, ૧૩-૧૧-'૫૧ તથા હરિજનવધૂ, ૨૨-૬-'૫૧)

આજે માણસના ઇવનનું પરમતત્ત્વ સ્પર્ધા જની ગયું છે. તેનો અર્થ એ કે લાયક, અગવાન ટૂંકે અને લાયકાત વગરના, કમજોર ખત્તાસ થઈ જાય. એવી આજે ભગવતી દેવી સ્પર્ધાની હિપાસના થઈ રહી છે. પરંતુ હું જે આધાર પર અમાજનો પાગો માંડવા છઠ્ઠું છું તે સ્પર્ધાનો નહીં પણ સહકારનો છે.

જેમ ચાર ભાઈઓની મા હોય તેનો જ્યાં પર પ્રેમ હોય છે, તે પ્રમાણે ભૂમિ સૌની છે, કોઈ એકની નથી. એક ગામની ભૂમિ એ ગામમાં રહેનારાં બેચારની નહીં, બધાં માણસોની છે. એ કેવી વાત કે થોડા લોકોની પાસે ઘણી જમીન રહે અને ઝાઝા લોકો જમીન વિનાના હોય? કાયદાનાં કાગળિયાં દિલના ટુકડા કરી રહ્યાં છે. તેથી હું કહું છું કે કાયદાનાં કાગળિયાં હોળીમાં જલાવી દો. નહીં તો સમાજ કંડી ઉન્નત થવાનો નથી. (હિદુસ્તાન, ૧૩-૧૧-'૫૧)

હું ભિક્ષાના સ્પર્ધામાં જમીન સેવા છઠ્ઠો નથી. ભિક્ષા તરિકે લઈ તો આર્થિક વ્યવસ્થા બદલવાની છઠ્ઠી પૂરી નહીં થાય. એક

દિવસ મને સમજાયું કે હવે વામન અવતાર ઝગટ થયો છે. તે ત્રણ પગલાં જમીન માગી રહ્યો છે. પહેલું પગલું એ કે લોકો દરિદ્રનારાયણને પોતાનો પુત્ર સમજી ભૂમિહીનોને 'માટે' માન આપે; બીજું પગલું એ કે લોકો ગરીબોની સેવામાં વળગી જાય અને ત્રીજું પગલું એ હશે કે ગરીબોની સેવા કરતાં કરતાં સ્વેચ્છાથી ગરીબ જનવું. સ્વેચ્છાએ આટલું કરી શકશે તો બળિરાજના જેવું બળિદાન થશે અને હિંદુસ્તાનની સમસ્યાનો ઉકેલ નીકળશે. આંસી જિજ્ઞાસા એ બાઈઓએ તારથી પગ ૭૦ એકરનું ભૂમિદાન આપ્યું છે. આ પ્રમાણે એમની જેમ આ સંદેહાવના બધે દેશમાં જાય તો કામ પરિપૂર્ણ થાય. (હિંદુસ્તાન, ૧૫-૧૧-'૫૧)

હું જાણું છું કે કામ કાણુ છે. સહેલું સમજીને મેં આ ઉપાડયું નથી. આ એવું કાણુ છે કે મારા એકલાની શુદ્ધિથી હું એ ઉપાડી શકત નહીં. પણ તે સહેજે મારી પાસે આવ્યું છે તેથી હું એને પ્રશ્નરેખા આદેશ માનું છું. જે શક્તિએ આ કામ આપણી સામે પેદા કર્યું છે, તે જ શક્તિ તેની પૂર્તિને માટે જરૂરી બધું મેળવી આપશે. આ નિશ્ચયી, અસ્થાયી, અત્યંત નમ્ર થઈને મેં આ કામ ઉપાડયું છે અને હું આમાં સર્વોદયમાં માનનારા એકેએક જણ પાસેથી સદાનુભૂતિ અને સહકાર ઇચ્છું છું. (હિંદુસ્તાન, ૧૮-૧૧-'૫૧)

ઐતિહાસિક આવશ્યકતા

એમની પાસે ભૂમિ છે, તેમની પાસેથી સ્વેચ્છાપૂર્વક જ્ઞાન સર્જને ભૂમિહીનોને આપવાની કેશિશ હતિદાસના પ્રવાહની વિરુદ્ધ છે એમ માનવાને હું નૈયાર નથી. તમારે સમજવું જોઈએ કે હતિદાસમાં જે વાત બની છે, તેથી જુદી વાત પણ બની શકે છે. રશિયાની ક્રાંતિ જેવી કેમ ઘટના પહેલાં બની નહોતી, પણ તે બની. એ પ્રમાણે આ પણ બની શકે. એ ગમે તે હોય, હું એમ માનું છું કે જે કંઈ હું કરી રહ્યો છું, તે હતિદાસના પ્રવાહથી વિરુદ્ધ નથી; બલકે એ ઐતિહાસિક આવશ્યકતા છે, જમાનાની માગણી છે.

મારો ઉદ્દેશ ક્રાંતિ ટાળવાનો નથી હું હિસાબ ક્રાંતિ અટકાવના માગુ છું અને અહિસક ક્રાંતિ કરવા માગુ છું આપણા દેશના ભાવિ મુખરૂપિતા જમીનના પ્રશ્નના શાંતિમય ઉકેલ પર આધાર રાખે છે મારી કેશિશ એવી હતા પેદા કરવાની છે કે જેમાં બધારણની મર્યાદાઓ ફરવી ગયા હું જમીનદારોને એમ સમજાવના. હમ્મણુ છું કે તેમને પૂરો બચ્ચો મળી શકે નહીં, જેટલાની જરૂર હોય તેટલો જ લઈને તેમણે સતોષ માનવો જોઈએ

(એક પત્રમારે પૂછ્યું બધારણમાં સુધારો કેમ ન કરવો ?)

તે માટે આપણને જમીનદારોનો નૈતિક ટેકો જોઈએ લોકો પર કાયદો નગજબરીથી લાદવો ન જોઈએ કાયદામાં જમીનદારોની પણ અમતિ જોઈએ

(એ બીજા પત્રમારે કહ્યું પ્રચલિત વ્યવસ્થામાં જેમનું હિત છે, તેમની મેરી મનોવૃત્તિ ન જ હોય કે પોતાની મેળે પોતાનો અત આણે)

મિત્રોબાએ કહ્યું મનોવૃત્તિ વિષેનો આ મિચ્છાર સાચો નથી જમીનવાળા પોતાની જમીન રવેચ્છથી નહીં છોડે અને જમીનમુધારાના કાયદાને માટે અતુલ્ય નાજાવરણ પણ ન રેગાય તો ત્રીજો માર્ગ લોકહિમાળ ક્રાંતિનો છે મારી કેશિશ આ હિસાબ ક્રાંતિ રોજવાની છે, અને તેનગણ તથા કિતર પ્રેરના મારા અતુલન પરથી શાંતિમય ઉપાયોની સફળતામાં મારા મિત્રામ વધુ હક થયો છે હવે પ્રમથ અન પાણીની જેમ ભૂમિ પણ ભગવાનની આપેલી છે, અને ભૂમિહીનોની વતી તેમને માટે હું જે માગુ છું તે વગ ન્યાય છે જરાયે વધારે નથી (હિદુસ્તાન દાખિસ્ત, ૧૫-૧૧-૫૧)

✓લોકો પૂછે છે કે તમે આ રીત કેવી જમીન છોડો છો ? હું કહું છું કે પાચ પ્રોડ એમર મે હિસાબ કર્યો છે કે દેશમાં ત્રીસ કરોડ એકર ખેડવા લાયક જમીન છે જે સરેરાશ પાચ માણસનું કુદ મ ગણીએ તો દરિદ્રતાગણણને પ્રમમાં જો માનીએ આ રીતે પાચ પ્રોડ એમર જમીન મળે તો કામ પાર પડે

આ ગતિએ જમીન મળે તો આટલી ભૂમિ એકઠી કરવામાં વળાં
વરસ જાય. પણ હું સમજું છું કે હવે દિન પ્રતિદિન વધારે ઝડપથી
જમીન મળશે.

હું જમીનની ખીખ માગતો નથી, દરિદ્રનારાયણનો હક માગું છું
અને દીક્ષા આપું છું. આ વાત લોકોએ સમજવી જોઈએ. શાંતિપૂર્ણ
ઉપાયોથી એવું વાતાવરણ કેળવાય અને લોકો એમ માને કે ભૂમિહીનોને
જમીન મળવી જોઈએ પણ મોદથી ન આપે તો જમીનનો જે સૌથી
મોટો કોપડો છે, તેનો કાયદાથી સરળતાથી ઉકેલ થઈ શકે. પણ એવું
વાતાવરણ નહીં થાય તો ભૂમિના સવાલનો ખૂનખાર ક્રાંતિથી ઉકેલ
નીકળશે. પણ મને આશા છે કે ગાંધીજીનો અહિંસાત્મક ઉપાય અવરમ
સફળ થશે. (હિંદુસ્તાન, ૧૫-૧૧-૪૫)

બુદ્ધાનયત્રની મર્યાદાઓ

કાલે એક ભાઈ તેમની પત્ની સાથે મારી પાસે આવ્યા હતા.
દૂરથી મધ્ય પ્રદેશથી આવ્યા હતા. તેમની પાસે પચાસ એકર જમીન
હતી તેનું દાન કરવાને આવ્યા હતા. નંબર, નકશો લઈને આવ્યા
હતા. કહેવા લાગ્યા, હું મારી બધી જમીન આપવા છાજું છું. મેં
તેમને પૂછ્યું, તમે બીજો કોઈ ધધી કરો છો? આશ્ચર્ય માટે
બીજું કોઈ સાધન છે? તેમણે જવાબ આપ્યો, ના. મેં તેમને કહ્યું,
તેમાંથી થોડો ભાગ આપો. તેમણે કહ્યું, તમારી ધજા મુજબ રાખો.
તેમને ત્રણ હેક્ટર છે. હું એથો થયો. ૧૨૬ એકર જમીન લીધી.
બાકીની તેમની પાસે રહેવા દીધી. મને કોઈ પૂછી શકે કે તેની પાસે
પચાસ એકર જમીન ન હોત પણ ૩૭૬ એકર હોત તો શું હું કંઈ
ન લેત? મારો જવાબ એ છે કે તેની પાસેથી પણ પ્રેમથી દસખાર
એકર જમીન લેત. એવી રીતે લીધી છે પણ ખરી. પછી તેની પાસે
પચીસ એકર જમીન અચળ. બીજો કોઈ ધધી ન હોય તોયે એટલી
જમીનથી જીવનનિર્વાહ ચાલી શકે. આ તો શું, પણ મેં એક એકર
જમીનવાળો ખેડૂત, જેની પાસે બીજો ધધીયે નહોતો, તેની પાસેથીયે

અધો એક જમીન લીધી છે. મને કોઈ જુદી શકે કે પ્રયાસ એક જમીનવાળા પાસેથી ચોથા ભાગની જમીન લઈને હું કેમ સંતોષ લઉં છું ?

તમે એમ ધારે કે તમારા કુટુંબમાં ઋણ માણસો છે. તો આને ચોથો સમજો. તે દેખાતો નથી, અવ્યક્ત છે. ચોથો યોડી શક્તિવાળો છે, માટે તેને વધારે ભાગ આપવો જોઈએ. પીસ એકઠાના પાસેથી પાંચ એકર લઉં છું. પ્રયાસવાળા પાસેથી સાડા બાર અને પાંચના પાસેથી અધો એકર લઉં છું. કોઈ આને અંગે પશુ મને કહી શકે. મારું કામ પગ સારી રીતે ચાલી રહ્યું છે. જમીનનો આર્થિક એકમ કેવો છે તે જોઈએ ? કોની પાસે કેટલી જમીન છે તે જોઈએ ? હું એટલું જ કહી શકું કે આ મારું કામ નથી. મારું કામ પારમાર્થિક કાર્ય કરવાનું છે. દેશબંધુ ગુપ્ત આજે જતા રહ્યા, તો કાલે હું નીં જાઉં એની ખાતરી નથી. આ કોઈ કાળુ મવાલ નથી. હું છાંછું છું કે દેશના અગ્રણી સલાહનો ઉકેલ થઈ જવા દો. રામ આવ્યા, લોકસંમત કર્યો, તોપણ લોકસંમતનું કામ બાકી રહ્યું. કૃષ્ણ આવ્યા, લોકસંમત કર્યો, તોપણ લોકસંમતનું કામ બાકી રહ્યું. તેથી આપણે એવું કામ કરવું જોઈએ કે જે આપણે કરી શકીએ તે નિમિત્ત બનીને મારું કામ કરી રહ્યો છું.

મારી ઇચ્છા પારમાર્થિક વાતાવરણ પેદા કરવાની છે. એટલે કે સાચી દવા પેદા કરવી એ જ સાચું અર્થશાસ્ત્ર છે. જે લોકો ખોટું અર્થશાસ્ત્ર શીખ્યા છે, તેમને તે અમમ્બવવા માગું છું કે તેઓ બરોબર સમજે તો પોતે મદદલેખ બનશે અને મારા પ્રચારક થશે. મેં મારા પ્રચારને માટે કોઈ સંસ્થા કાઢી નથી. જેને મારા વિચાર પસંદ પડે છે તેઓ પ્રચારક બની જાય છે.

અત્રિ એમ વિચાર કરતો નથી કે હું ગુલામાં સળગું છું, પરંતુ ઉપર કોઈ વાસણ મૂકનારુ નથી ! કોઈ વાસણ મૂકશે તો તેમાં પાણી કેણુ રહેશે ? કોઈ પાણી રેડશે તો ચોખ્ખા કોણુ ઓરશે ? વગેરે.

અગ્નિ વિચાર કરે છે કે હું અગ્નિ છું. જોણે મને સળગવાની બુદ્ધિ આપી છે, તે કોઈકને વાસણ મૂકવાની બુદ્ધિ જરૂર આપશે. સૂર્યનારાયણ વિચારવા બેસતા નથી કે મારો ઉદય થતાં કોણ બિંધતું રહે છે, અને કોણ જાગે છે ને પોતાનું કામ કરે છે? સૂર્યનાં દિશણો, જેનાં બારણાં ખુલ્લાં હોય છે તેને ત્યાં જાય છે. કોઈનાં બારણાં બંધ હોય તો દરવાજો ખોલીને પેસવા જતાં નથી. થોડાં ખુલ્લાં હોય તો થોડાં અંદર જાય છે. પૂરાં ખુલ્લાં હોય તો પૂરાં અંદર જાય છે. આ પ્રમાણે તે સેવાની મર્યાદા જાણે છે. હું પણ મારી મર્યાદા સમજું છું.

હું મનુષ્યના હૃદયનું પરિવર્તન ઇચ્છુ છું. લોકો પૂછે છે, શું આ રીતે પરિવર્તન થશે? હું જોઈ નથી, તેથી શું થશે, શું નહીં થાય એ કહી શકતો નથી. પણ આ પ્રમાણે થાય તો દેશનું કલ્યાણ થશે એમ હું માનુ છું. જેની પાસે થોડી જમીન છે અને તેને કંઈક આપવાની ઇચ્છા છે તો તેનો સ્વીકાર કરવો એને મારું કર્તવ્ય સમજું છું.

આ રીતે માણસો શા માટે જમીન નહીં આપે એ હું સમજી શકતો નથી. અમે માણસોને સમજાવી ન શકીએ તે વાત જુદી છે, પરંતુ લોકોને આ વાત સમજાવવી જોઈએ.

હું માનું છું કે સમગ્રવવાથી લોકો સમજશે, કારણ કે તેઓ જડ નથી. તેઓ માણસ છે, હું પણ માણસ છું. સમગ્રવવાથી તેઓ સમજશે કે આ નહીં થાય તો આજના સમાજને માથે મોટો ભય છે. થોડાક લોકોને આ વાત સમજતાં વાર લાગશે. પરંતુ પરમેશ્વરની મરજીથી આ કામ જરૂર પાર પડશે એમ હું માનું છું. તેના આધાર પર સમાજમાં શું પરિવર્તન થવું જોઈએ તેનો વિચાર હું નથી કરતો. તે કામ સમાજ કરશે. મારું કામ નૈનિક હવા પેદા કરવાનું છે. આટલું કરીને મારે સંતોષ માનવો જોઈએ. (હિંદુસ્તાન, ૨૩-૧૧-૫૧)

હાનપત્રની વિધિ

કલકત્તાના 'એક વર્તમાનપત્રે' શંકા ઉઘાડી છે કે વિનોબા બૃમિદાન લે છે ખરા, પણ કાંઈ લેખિનવાર કે કાયદેસર કાગળિયાં કરે

હે ને નડી ? હજારો એકર જમીનનું સાજાન મળે અને હાથમાં કંઈ ન આવે એવું ન થવું જોઈએ

આ ભાર્ષના સમાધાન માટે ૯ એટલું કહી દઉં કે દાનપત્ર પ્રમદેશ્વર ભગવાનમાં આવે છે તેમાં મેં સાક્ષીઓની સહી લેવાય છે છતાં કોઈ ભાર્ષને લાગે તેણે દમાણથી દાનપત્ર લખ્યું છે અથવા દાન આપનારને સમાધાન ન થાય તો તે રદ કરાને જે પોતે જ દાનપત્ર કાઢી નાખ્યું હું

આ બધું હું શું રી રહ્યો છું ? મારો ઉદ્દેશ તો છે ? હું પરિવર્તન ઇચ્છું છું પ્રથમ હિંદુપરિવર્તન પછી જીવનપરિવર્તન ત્યાર નાં સમાવરણમાં પરિવર્તન નાવના ઇચ્છું છું આ રીતે ત્રિવિધ પરિવર્તન કાન્તિ મારા મનમાં કે માર્ગ પશુ પ્રકારના લોભ કે લાનચ કે દમાણથી હું આ દાન મેળવનાનો નથી કોઈ રીતે લોભને નારાજ કરીને પશુ જમીન લેવી એ મારું મન નથી તે માટે પણ શરૂ પરાક્રમી લોકો પડ્યા તે મન મારે હાથે ન ચર્ચ શરૂ (હિંદુસ્તાન ૨૧ ૧૧-૫૧)

જમીનવહેચણીની વ્યવસ્થા

કે ના તમામ એ વી થયેલી જમીનને માટે એ ભૂમિદાન સમિતિની રચના કરામાં આવે છે તે જમીનની વહેચણી કરવાનું મન કરે છે અને તરી જમીન લે છે

જમીન જે ગામમાં મળે તે ન જ ગામમાં ભૂમિહીનને ધણુંખરું આપવામાં આવે છે

સમિતિના સભ્યો જે ગામમાં જમીનની રહેયગી કરવાની દર્શો તે ગામમાં જશે અને મના ગામવાસીઓની હાજરીમાં યોગ્ય અક્રિતિને જમીન આપશે જેમને ખેતીનો અનુભવ છે જેમને જીવનનિર્વાહનું ખીલું સાધી નથી અને જેમને વિષે ગામવાસીઓને વિશ્વાસ હોય કે તે ભૂમિમાનની સારી રીતે મના રશે એવા ભૂમિહીનોને પહેલા જમીન આપવામાં આવશે ભૂમિહીન દરિજાને અને ખીલ, પછત કેમોના ખામ પયાન રાખવામાં આવશે જેમ પ્રાચીનો વિવાહ ગૌની સાક્ષીમાં થાય છે

તેમ આ જમિદાર સમારંભ સૌને સાક્ષી રાખીને થશે. લખમાં ક્યાને જેમ વસ્ત્ર, આબૂચાં અને ઘરેણાંનું દાન આપવામાં આવે છે, તે પ્રમાણે જમીન ઉપરાંત ખેડૂતની ખીજ જરૂરિયાતો જેવી કે બગદની જોડ, બી વગેરેનો ખ્યાલ રાખવામાં આવશે. કાર્યકર્તાઓની સાથે મહેસૂલ ખાતાનાં સરકારી નોકરો પણ જાય છે. તે લોકો દાનપત્રની નોંધણી તેમ જ ખીજ કાંપદાને લગતી વિધિઓ પૂરી કરે છે. આમ, કાલ સુધી જે જમિદાર હતો તે આજે જમિનો માલિક બનીને ઘેર જાય છે, અને સ્વાભિમાનની નવી ગિંદગીનો આરંભ કરે છે.

હૈદરાબાદમાં જમીનવહેંચણીનું કામ શરૂ થઈ ગયું છે. ત્યાંની સરકારે આ માટે ઘણા સરળ નિયમો બનાવ્યા છે. તે નિયમ પ્રમાણે જમિનું દાન કરનાર રાજનામું લખી આપે છે. રાજનામું તહસીલદારની આગળ રજૂ થાય છે. તહસીલદાર તપાસ કરે છે કે તે જમીનનું સરકારનું મહેસૂલ ખાત્રી છે કે નથી, તેના પર ખીજે કોઈ ખોળે છે કે નથી. આ તપાસ ક્યાં પછી તહસીલદાર એ રાજનામું મંજૂર કરે છે, અને પછી જમીન સરકારના કબજામાં આવે છે. ત્યાર બાદ (મેં નીમેલી) સમિતિના માણસો જેમને પસંદ કરે તેમને જમીન આપવામાં આવે છે. જમીન આપવામાં આવે છે, ત્યારે દાનની સાથે શરત રાખવામાં આવે છે કે આમમાં સદકારી મંડળી સ્થપાય તો જમીન મેળવનારે તેમાં જોડાઈ જવું. ખીજ શરત એવી હોય છે કે તે દસ વરસ સુધી જમીન વેચી નહીં શકે. દાનમાં અપાયેલી જમીન ખેડવા લાયક પણ પછતર હોય અને ખેડૂત તેને બે સાલની અંદર ખેડવા લાયક બનાવી તેમાં ખેતી કરે તો પહેલાં ત્રણ વરસ માટે સરકાર તેના પર મહેસૂલ નહીં લે અને નોંધણી, સ્ટાંપ વગેરેનું ખર્ચ આપવું નહીં પડે.

ખીજનાં રાજ્યો પણ સ્થાનિક પરિસ્થિતિ પ્રમાણે સુધારાવધારા સાથે આવા નિયમો કરશે એવી આશા છે.

હૈદરાબાદમાં જ્ઞાન સમિતિએ એવો નિર્ણય કર્યો છે કે કુટુંબદીઠ એક એકર ખીનની જમીન આપવી અને ખુદી હોય તો કુટુંબનાં માણસો

પ્રમાણે માણસો: એક એકર આપતી; પણ કુલ ૭ એકરથી વધારે ન આપતી. મધ્ય પ્રદેશમાં પણ જમીનપટેંગણી આ પ્રમાણે થશે. વિંધ્ય પ્રદેશમાં કદાચ વધારે જમીન આપતી પણ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં ઓછી, કારણ કે ત્યાં ખેડૂતોનાં ખેતરોની સરેરાશ જમીન ઓછી છે, પરંતુ આ બાબતમાં હજુ આખરી નિર્ણય થયો નથી. (હિંદુસ્તાન ટાઈમ્સ, ૧૪-૧૧-'૫૧)

આફ્રિકાના જવાબ

ત્યારે એક ભાઈ આવ્યા અને ઘણા ઉત્સાહથી કહેવા લાગ્યા કે તમારો કાર્યક્રમ સારો છે, પણ ક્યારે પૂરો થશે એ કહી ન શકાય. કાયદાથી જલદી પૂરો થઈ શકે ને થવો જોઈએ, મેં કહ્યું, મારી યોજના અદિંસાની યોજના છે, અદિંસાની યોજનામાં કાયદો આવી જ ન શકે એવું નથી. પણ પહેલાં લોકમન કેળવાવો જોઈએ. તે માટે પહેલાં હવા પેદા કરવી જોઈએ અને ભલે થોડા માણસો વિરોધ કરે પણ એકંદરે બહુજનસમાજની હાર્દિક સંમતિ મળી જાય તો કાયદાની મદદ લઈ શકાય. આ બધું મારી યોજનામાં છે. કાયદો તો આખવાદી (કોમ્યુનિસ્ટ) પણ માગે છે. તેમની યોજનામાં પણ કાયદો હોય છે, પણ આરંભ કતરથી થાય છે, અને કાયદો પછી આવે છે. નેથી એ કાયદાને પણ કતરનો રંગ ચડી જાય છે. મારું કામ પણ કાયદાથી સમાપ્ત થશે. પણ આરંભ કડુણથી થાય છે, લોકોને બધી વાત ગાંતિથી સમજાવવામાં આવે છે. ત્યારે લોકો માન્ય કરે કે જે વાત કહેવામાં આવે છે તેમાં ન્યાય છે અને આજની પરિસ્થિતિમાં જે અન્યાય છે, તેનો અસાધ કરી શકાય એવો નથી, ત્યારે મારું કામ પૂરું થશે. આ પ્રમાણે આ કામ કડુણથી શરૂ થાય છે અને અદિંસાની પદ્ધતિથી ચાલે છે. ત્યારે વાતાવરણ કેળવાય છે, ત્યારે કાયદો મદદમાં આવે છે.

હું ઘણી વાર કહી ચૂક્યો છું કે જેમ હતા, પાણી ને અન્નવાળું ઈશ્વરની બહિસ છે અને એમાં કશો ભેદભાવ કરવામાં આવતો નથી,

તેમ જમીન પણ ધર્મરત્ની વ્યક્તિ છે આ વિચાર હિંદીના મહા વિ
મંથિનીશરણુ ગુપ્તે એક પ્રવિતામા બહુ સાગી રીતે વ્યક્ત થયો છે
(એ પ્રવિતા લેખને છેડે આપી છે)

કેટલાક નામે કહે છે કે મારી યોજના પહેના દાનની યોજના હતી
અને હવે હું હકની વાત રૂ છુ પ ! તાત એમ નથી તું પડેનેથી જ
ન્યાય અને હકના પાયા પર વાત કરી રહ્યો છુ ન્યાય એટલે મનુની
ન્યાય નહી, ધર્મરત્ની ન્યાય મે સ્વરાજ્યશાસ્ત્ર નામે એક નાની એ પરી
લખી છે તેમા આ વાત સ્પષ્ટ કરી છે વીસ વરસ પહેલા જેનમા મે
આગે ગરુછને મ્યુ હતું કે આપણે મનુની જમીનની વહેચણી રની
જોઈશે અને યાદ નહોતું રહ્યું કે ત્રીમ વરસ પહેના મે આ તાત
તેમને નહી હતી પણ શિશોરલાલભાઈએ યાદ દેરાવ્યું કે આગે
ગરુછએ આ વાત લખી ગાખી છે

એક મથદો એવો દોષ છે જે જળરક્ષતી અને હિંસાનો પ્રતિનિધિ
દોષ છે, અને ખીજો અહિંસાનો દોષ છે તું ખીજી જાનના કામદાને માટે
જૂમિદા તૈયાર કરી રહ્યો છુ એવા મમા આરબમા પ્રચારી ગતિ
ધીમી દોષ છે અહિંસાની પદ્ધતિમા એમ જ દોષ પણ જોતજોતામા
હનામા વાત ફેલાઈ જાય છે અમ તો તાત ફેલ ગઈ, જાનન અમ
મઈ' નાળી વાત અને જ અને જ્યારે તાત ફેનાઈ જાય છે ત્યારે
મ પાર પાડનામા વાર લાગતી નથી આપણે ઔ મમ પ્રવા મડી
જઈએ તો આ મમમા પાચપચાસ વરસ લાગનાના નથી એ સાંનમા
પણ એ ઘઈ શકે આપણો પુરુષાર્થ આપણી સમજાવવાની શક્તિ
આપણી ત્યાગશક્તિ એ મનાની અસર થાય છે સમજાવનાથી જેટની
સ્વરળનાથી કામ થાય છે તેમની સંગતનાથી દમાણથી થતું નથી તું ધળી
વાર નહી ચૂંચ્યો છુ કે દમાણથી મારે મઈ દાન જોઈતું નથી માર મ્યુપિત
નન નહી, શુદ્ધ નાન જોઈએ છે મરણ કે મો પૂરો વિશ્વાસ છે કે
આપણે કોઈનું જીવું ન કરીએ, સૌનું જનું છૂટ્ટીએ સ્વાર્થ ન
જોઈએ અને સર્વો મની દષ્ટિથી જોઈએ તો આપણું મન ધાયા છૂટ્ટા
વહેતું થયા વગર રહેનાન નથી

આને જે કયદો છે, તે બધારણ પ્રમાણે એટલું જ કરી શકે કે વળતર આપીને જમીન લઈ શકે જે કાયદો છે, તે ઠીક છે, પણ અહિંસાની પદ્ધતિમાં એવું નથી કે વળતરના અધિકારીએ વળતર લેવું જ જોઈએ, અને આપનારાએ આપવું જ જોઈએ એમાં તો એમ છે કે જે મોટા જમીનદાર, માલગુજાર અને ખેડૂતો આપણા ભાઈઓ છે, તેમનું કામ ચાલતું જોઈએ અને ગરીબોને ન્યાય પણ મળવો જોઈએ જે કોઈ દસ હજાર એકરવાળા ભાઈને વળતર આપવામાં ન આવે તો તેને હિંમત ન કહી શકાય હું મોટા ખેડૂતો, જમીનદારો ને માલગુજારોને એટલું સમજાવવાનો વિશ્વાસ રાખું છું કે બરોબર હિસાબ પ્રમાણે વળતર લેવું જરૂરી નથી, જેટલું જરૂરી હોય એટલું લો તેથી હું વળતરનું પણ દાન લઉં છું કારણ કે પરમેશ્વરની સૃષ્ટિમાં જે જાતની ક્ષમતા છે, તેનું હું પાલન કરું છું હું ભૂમિહીનોને જમીન આપવા ઇચ્છું છું મારી છેલ્લી આકાંક્ષા એ છે કે દરેક ગામ એકઠોડ કુટુંબ અને, બધા મળીને જમીન ખેડે, ઉગાડે, અને ખાવપીએ અને રહે હું ઇચ્છું છું કે દરેક ગામ ગોઠુંબ અને છેવટે ગોખામાં સુ થતું હતું? સૌ એકસાથે ખાતાપીતા અને એક કુટુંબની જેમ રહેતા હતા આ બધું નામ સમજાવે કરવાનું છે

ગરીબોનો એજન્ટ

જેટલાં લોકો મને કહે છે કે તમે શ્રીમ તોના એજન્ટ છો પણ નાન એમ નથી. સાચી વાત એવી છે કે હું પોતે ગરીબ છું અને ગરીબોની વચ્ચે રહ્યો છું, તેથી હું ગરીબોનો એજન્ટ છું તેમના તાકદ્દારો મને અધિગર મળ્યો છે કે મારે તેમની માગણી લોકોની આગળ રજૂ કરવી હું તેમની સાથે રહ્યો છું તેથી તેમનો નિશ્ચિન એજન્ટ છું જમીનદાર પણ મને પોતાનો એજન્ટ બનાવવા ઇચ્છે તો તેમનો એજન્ટ થવામાં પણ મને કોઈ વાધો નથી પણ શરત એટલી કે તેઓ ઉદાર દિલથી જમીન આપે તેઓ પણ મને પોતાના એજન્ટ તરીકે સ્વીકારી લે તો એથી બીજું શું? સુ?

ખીન લોકો વળી મારા પર એવો પણ આક્ષેપ કરે છે કે આ માણસ ઘણો ભયર છે ગાંધીજી સાથે રહ્યો છે છતાં આ એવો છે કે જે ગાંધીજીની અંદી પ્રતિદાનો નાશ કરી રહ્યો છે, દરેકના હક્કની જોખી છે, તેને નાશ કરી રહ્યો છે તેણે એની વાત ચલાવી છે કે જમીન પર કોઈનો હક્ક નથી લેના કહેવા પ્રમાણે ગાંધી નહીં બનાવરામા આવે તો સામ્યવાદીઓ માટે એ રસ્તો ખુલ્લો કરી આપશે તેણે જો રસ્તો લીધો છે તે સામ્યવાદીઓના કરતાં પણ વધારે ભય કર નીવડશે મારો એવો અભિપ્રાય છે કે જમીનદારોના દિનમા કન્સર્વેશન પેટી અને કાંઈ જમીન પર નેઓ પોતાનો હક્ક કાયમ રાખશે તો પરિસ્થિતિ ઘણી ભયંકર થશે ભય એ વાતનો નથી કે જમીનદારોની ક્ષતન કરવાનું પ્રોત્સાહન મળશે પણ જમીનદાર પોતાની પ્રતિષ્ઠા ખોશે અને પ્રતિષ્ઠા ખોરી એ જિંદગી ખોરાથીયે વધારે બૂક છે

આ પ્રમાણે મારા પર બંને તરફથી આક્ષેપ થઈ રહ્યા છે એક એવો કે હું શીમતોનો એજન્ટ છું અને ખીનને એવો કે હું સામ્યવાદીઓને માટે રસ્તો ખુલ્લો કરું છું હું એ પરથી એમ સમજું છું કે બંને તરફથી આક્ષેપ થઈ રહ્યા છે તે વાત એવું બતાવે છે કે મમ સાથે રાહે ચાલી રહ્યું છે, અને આ સીધો રસ્તો છે મને વિશ્વાસ છે કે હું સીધા, સરળ અને સાચા માર્ગ પર ચાલી રહ્યો છું

પરમ દિવસે હું ઉત્તર પ્રદેશ જઈશ, ત્યાં પણ લોકોને સમજાવીશ અને બધાનું બધું શેમા છે તે નમ્રતાપૂર્વક બતાવીશ સમજાવું એ માનુ કામ છે ત્યારે આજે સામા પર માર્ક વિશ્વાસ રાખતું નથી, ત્યાર મેં તમારા પર વિશ્વાસ રાખ્યો છે કે તમે લોકો મને જમીન આપશો આ સાધારણ વાત નથી આ પ્રમાણે જમીન માગવામા પણ દિમત જોઈએ મેં દિમત કરી છે અને નારદમુનિની જેમ હું બધાના ધરમા જાઉં છું હું જરીમ, શીમત અને મધ્યમ વર્ગવાળાના ધરમા જાઉં છું અને સૌમા વિષ્ણુનું દર્શન કરું છું

નૃસિંહાસનપ્રેમ એક સ્ત્રોતપાઈમાં કહ્યું છે કે મેં ભગવાનને સ્વામી માનીને તેના સુશ્રી ગાયા અને પ્રસન્ન કર્યાં તેથી બધું મેળવ્યું. તે પ્રમાણે તમે પણ લોકોને સમજાવવાને પ્રસન્ન કરશો તો જે માગશે તે મળશે. આ પ્રમાણે કરશો તો નિર્ધન ધર્મને રાત્રે ઊંઘી શકશો. દુઃખોને ભગવાન સ્વરૂપે જોઈ છે અને તેમના સુચ આઈ છે. નિર્ધન કરના નથી. મને વિશ્વાસ છે કે હિંદુસ્તાનના શીમસો અને ગરીબો — બધામાં શુભ રહેલા છે. આપણામાં લોકોને સમજાવવાનો અને પ્રસન્ન કરવાનો શુભ કેશવ તો ચિંતાનું કાર્મકારણ નથી. ઉત્સાહ અને શુદ્ધ હૃદયથી મેં આ કામ શરૂ કર્યું છે અને ભગવાનની પ્રત્યક્ષ દર્શનો નું અસાધીય. (હિંદુસ્તાન, ૨૪-૧૨-૫૧)

[૩૫૨. જેમો ઉચ્ચેષ ક્યો છે તે શ્રી મેલિસીયાસ ગ્રામનું કાવ્ય]

ભૂમિદીન

પ્રભુને વિશ્વ દિન દિવા શરીર,

દિવે ઉસી દિને હમેં ક્યા કર બૂનસ-પાવકનીર-સમીર,

અગ બી નમમેં રવિ સસિન્દાસ,

અગ્રિ ઉષ્મ, જલ શીત-સુવાસ,

ઔર પવનમેં શ્વાસોચ્છવાસ,

કિન્તુ ભૂમિ-આથા ગરબાર !

પ્રભુને વિશ્વ દિન દિવા શરીર

દિવે ઉસી દિન હમેં ક્યા કર બૂનસ-પાવકનીર-સમીર,

બૂ પર દહાં દમાર શીર

દહાં દમારે મુંદક શીર !

દમ બી મનુગ કહેં ક્યા ઔર,

અમઝે મનુગ, દમારી પીર.

પ્રભુને વિશ્વ દિન દિવા શરીર,

દિવે ઉસી દિન હમેં ક્યા કર બૂનસ-પાવકનીર-સમીર,

ગ્યનાત્મક કાર્યકર્તાઓને હાકલ

[મધુરામા ૧-૧૦-૧૧૨૦ રોજ ગ્યનાત્મક કાર્યકર્તાઓને આપવા બારણામાં]

અણુધારી શોધ

તેનગણુમાં જે ઈ મમ થયું છે તે મિતે તમે જાણતા હશો. નવાંથી શિવરામપ ની જવાને દુ નીકરો ત્યારે મને એ માન્યતામાં પ્રેરે ખ્યાન નહોતો હોત તો શિવરામપત્ની જન્મ ગસ્તામાં હુ થોડી જમીન માઆ વગર ન રહેતે શિવરામપત્ની પત્ની હુ તેનગણુ પહોંચ્યો ત્યારે મિત ન મેરુ મન લઈને ગયો હતો હુ એ વિચારથી ગયો હતો કે તમાની પરિસ્થિતિ જલતે જોઉં તમાના કોમળો હોય ન પણ તમા સુખથી એવો મો પહેનેથી ખ્યાન નહોતો પરંતુ પ્રસાસ દરમિયાન રૂઝઆતમાં જ મારી આગળ જમીનો નસ રજૂ થયો લેખએ મારી પાસે જમીન માગી અને તેમને માટે મો જમીન મળી પણ ખરી સામાન્ય મીતે જમીન માગવા હુ અને તે આમ સહેજમાં મળી ગયાનું આજ સુધી મી ૫-૬ નથી મંદિરો અને મરોને માટે કે એવી મીશ સસ્થાઓ માટે જમીન મળ્યાના દાખલાઓ મળી આવે છે પણ ભૂમિહીનોમાં જમીન વહવા આપના માટે બુનની વાત ત હ ની છે માણસ પસા આપી રહે પણ જમીન આપવી એટલે જાણે પોતાના શરીરનો ભાગ આપે પ તો હોય એવું તેને લાગે છે અને એટલું એ ૧૬ મમ છે મનાભારતનો દાખલો તમે જાણો છો પડિલોએ પાત્ર ગામ માઆ હતા દુરોધો મોખની અણી રાખી રામય એટલી જમીન આપનાનો પડ હામ પ્રેરો હતો આપલો પ્રણુ આ સગવ છે વળી આ દિવસમાં જમીની મિત પણ મધ પધી ગઈ છે અને જેમ જેમ દિમત વધતી ગઈ છે તેમ તેમ લોનો જમીનનો લોલ પણ રધતા ગયો છે મમત્વ પણ

વધતું ગયું છે. આવી સ્થિતિમાં જમીન માગરી અને મેળવવી એ કામ સહેલું નહોતું.

પણ મેં અત્યંત વિનયપૂર્વક, અત્યંત પ્રેમપૂર્વક જમીન માગરી શરૂ કરી. મેં કેટલા વિનયથી અને કેવી ભક્તિથી કામ કર્યું તેનું હું વર્ણન કરી શકતો નથી. અને જે માસમાં લોકોએ બાર હજાર એકર જમીન દરિદ્રનારાયણને માટે આપી. ત્યાં મેં એક સમિતિની રચના કરી. એણે મારી ગેરહાજરીમાં અમાર મુધીમાં આશરે ત્રણ હજાર એકર જમીન ખીજ મેળવી છે.

ધનનિધિનો આશય

વરસાદને કારણે મારે વધી પાછા આવતું પડ્યું અને હું મારા ખેતીના કામમાં વળગી ગયો. તમે જાણો છો કે હમણાં હું ખેડૂત બન્યો છું. અમના આધાર પર જ બધી સંસ્થાઓ ચલાવવાનું ગાંડપણ મને સ્પષ્ટ છે અને મને વિશ્વાસ છે કે તે વિના હવે આજના જમાનામાં આપણી સંસ્થાઓ તેજસ્વીપણે ચાલી નહીં શકે. બાપુના ગયા પછી હજી પણ લોકો આપણને પૈસા આપે અને આપણે પૈસાને આધારે પોતાના કામને અને પોતાને જીવતા રાખીએ તે ઉચિત નથી હું માનું છું કે ગાંધી નિધિ એ છેલ્લો નિધિ છે, જે દેશે ગાંધીજીના નામથી એકઠો કર્યો છે હવે પછી કોઈ પૈસાનો નિધિ જમા નહીં થઈ શકે અને ન કરવો જોઈએ. હવે આપણે અમનું સંગ્રહન કરવું જોઈએ, કેમ કે લોકો તો પ્રેમથી પૈસા આપશે, પરંતુ આપણે ખનમ થઈ જઈશું.

સર્વનાશ વિના સર્વોદય

આગળના કાર્યક્રમને વિશે હું ત્રિયાયા કરતો હતો, એટલામાં દિલ્હીનું તેડું આવ્યું. નીકળતા પહેલાં વર્ધાના મારા વ્યાખ્યાનમાં મેં કહ્યું હતું કે હવે મારી અધિસાની પરીક્ષા છે, અને લોકોની સદ્-ભાવનાઓની પણ પરીક્ષા છે. તેજગણમાં જે જમીન મળી, તેની

પાછા અત્યાચારોની ભૂમિમ હતી તપેત્રી ભૂમિ પર વરસાદના છુદ્ વરમે છે પણ અત્રી એવા તાપની વાન નડેત્રી, તેથી કેવનાડને એમ વાગતુ હતુ કે જુદા મેજવામા ત્યાના જેવી સફળતા, દેવા ના મને એનુ તાત્પર્ય એ થાય કે સર્વોચ્ચ થાય તે પહેલા અર્નાશ થવાની જરૂર છે એવો અર્થ કરવામા આવે તો એ એક ભયંક સમ્યન થાય

કેવનાડ લોકો માને છે કે અહિઆને માટે પણ હિમા જરૂરી નામ છે પરંતુ જેમ તેનગણુમા અહિસાનો પ્રયોગ સફળ થયો, તેમ આ માનામા પણ સફળ થયો અને સિદ્ધ થયું કે અર્નાશ નિા પણ અર્વોચ્ચ થઈ શકે છે હિદુસ્તાનના નેકોની મનોભૂમિ : સર્વોચ્ચ માટે તૈયાર છે

ભારતની તપોભૂમિ

પણ સાગર (મધ્ય પ્રદેશ)મા બીજા ઓકોગરે ને અર્વોચ્ચ સમેનન થયુ, તેમા મે મહુ હતુ કે હિદુસ્તાન ॥ જમીનના સનાસનો ઉકેન જમીનનો પાયમો લાગ ભૂમિહીન લોકોને મળમે ત્યારે મને આજે જમીનધરોની પાસે જે જમીન છે, તેનો પાયમો લાગ નાનપૂર્વક પ્રેમપૂર્વક અને મદ્દાપૂર્વક ભૂમિહીનોને મને તો એ- મનાન ક્રાંતિ આપણા દેશમા થાય મુરોપમા આવી પ્રવલ્ન આજે શરૂ થયો છે ઉપનિષદોએ કહ્યુ છે કે ઈશ્વરના રાજ્યમા આપનારાઓની પ્રગતિ થાય છે દાન નૈમિત્તિક વસ્તુ નથી બોજનની જેમ દાન પણ નિત્યાચરણની વસ્તુ છે ગીતાએ મનાનતપ ॥ ૩૫મા એક રાજ મરનાનો પૂરો રચનાત્મક વર્ષક્રમ આપણી સામે મૂકો છે આજે આવી પડેલી હાલતમા પણ હિદુસ્તાનના કેટલાય લોકો જાતજાતની તપત્યા કરી રહ્યા છે આજે હિદુસ્તાનમા ૬૫ પગે કરી રહ્યો છુ અને લોકો પણ હે છે કે વિનોબાજી પગપાગા ફરે છે પરંતુ સેકડો હજારો લોકો આ પ્રમાણે દેશમા ફરે છે જૈન મુનિ તેમ જ અર્ને- આરિ ઝો ફરે છે એમ જાને કે તેમના કાનમા થોડો મોદ દોષ, થોડી જડતા પણ હોય પરંતુ

પગપ્રાસની તપસ્યા આ દેશમાં ચાલુ છે ગાંધીજી દેતા હતા કે અહીં અહિંસાનો નિત્ય વિકાસ થતો રહ્યો છે આપણા લોકોને કરાડોની સખ્યામાં માસાહારમાંથી મુક્તિ મેળવેની જેની તપસ્યા આ ધર્મનાની પાછળ ગાંધીજી આવી હશે । હું અહીં માસાહારથી થતા લાલહાનિની વચ્ચે રના છુંતો નથી પણ આ વસ્તુ એવું મતાવે કે કે હિંદુસ્તાનમાં આની અને પ્રકારની તપસ્યાઓ થઈ છે આ પ્રમાણે સન્નિવર્તિમાંગની ભૂમિ । પણ અહીં કે અંતે ન્યારે હિંદુસ્તાન । પાસે આક્રમણગ્રસ્ત શક્તિ । તો ત્યારે પણ તેજે જીવન દેતો પર આક્રમણ કર્યું નથી આ મધ્યે રાતો મતાવે કે કે હિંદુસ્તાનમાં તપસ્યા નિત્ય થયા પ્રે છે

જે રીતે આપણા દેશે અહિંસા માર્ગે, ગોનાની સ્વનતતા । સ્વ ની નેવો । ખોનો નિવાના । ઈ પણ દેશની સ્વનતતાના ઇતિહાસમાં મગતો નથી આ ગંધી વટનાઓ આવી તપસ્યાની સ્વયં છે ને તે આપણા દેશની પર પગની વિગેરતા છે હિંદુસ્તાનના નાતા નજીમાં એની તપસ્યા ગજ નના રૂપમાં પ્રગટ થરાની સજાનના કે આ અહાથી મે આખા દેશમાંથી રજિનારામણ માટે પાન રૈડ એમ જમીનની માગની થી છે

મર્વોદય એવકાને હાકલ

આ રાત એની નથી કે કે એ નો કરી શકુ ભગવાન હરે તો મારા એન્દા પાસેથીયે તે આ મમ કરાની શરૂ અને એમ પણ કે મારી જરૂર જ ન ગહે પરંતુ આજની મનિથી આ કામ પૂરું થવાનું હોય તો આમાં પાચસા વરસ લાગે પણ ચોડી મુતમાં આ મમ રૂડુ પ્રવુ હોય તો આજે જોટની લકિલ જોટની શક્તિ અને જોલો પ્રપ્ત આ પ્રમમાં વખાયા છે તેથી સાચકા વરાટે નેદરેશ આ વખતે અહિં આજના મેવકાનો ઉં ન હામાં સફળ ની થાય તો ગાંધીજીએ મતાવેના જે ઈ મો કે તે બવાયે જોખમમાં કે મેમ મન્યુને અંતે અહિંસા સખળ થતો તો ખાળી પણ આગળ વરો રિજનકાર્ય પણ આગળ વધશે ને મધા મો વેચે ચ શે લોમે મને પૂરે

છે કે શું બવામે, આ કામમાં વળગી જાય ? એક માન્ય હજારાથી સમજે છે, એક એવો હોય કે, જેને કહેવું પડે છે, અને એક એવો હોય છે, જે કહેવા નામે સમજતો નથી. હું ધન્યવાદ પ્રચાર માટે નીકળી પડ્યો છું. રીસ વરસ મુઠી મેં ખાઈનું કામ કર્યું, પરંતુ આજે જે કામના પ્રચારને માટે નીકળ્યો છું તેનાથી ખાદીને વેગ મળશે ખાદીને માટે જુદું કંઈ કરવાની જરૂર અને લાગતી નથી ખાદીનાળા એવો હું કહીશ કે ખાદી એક વિચાર છે અને અને આનંદ થાય છે કે તે ખાદી ને ગાંધી જેમ જીવંત રહેનારો નથી એ એક પ્રતિભાવિ વિચાર છે જૂદા જમાનામાં રેડિયો હતો પણ ત્યારે તે કાર્નિનું પ્રતીક નહોતો તે હોકા રેડિયો નવાનવાન તો તેમને નાગા ગળે પત તમારા રેડિયો પ્રતિસ્પર્ધી મિલની મામે દક્ષ લઈને આવે છે તે મુક્ત હાથથી નહીં આસે તેની પાછળ જીવિ, હાથ અને નિગ જોઈરો તેથી ખાદીને પણ ચનાવરી હોય તો તેની પાછળ આજના સમાજનો ઉદ્દેશ મરવાનું માધન હોવું જોઈએ એથી હમણાં જો આપણે રેડિયો ચનારીએ, સામલોગો ચનારીએ પણ આરપાય વરમમા જમીનમાં આપણા ચનાનનો ઉકેલ આપી શકીએ તો દુનિયાની આગેવાની આપણે જ કરવાના છીએ, કારણ કે હવે દુનિયા થાકી નઈ છે તે સત્ત્વિપાદનના દુષ્ટ પ્રણામાં વધારે ને વધારે રસાતી જાય છે તેને કંઈ સમજું નથી અને અહિં સાથી ગોનાના સમાવેશનો ઉદ્દેશ નીકળશે એવો તેને વિશ્વાસ ખેસતો નથી તેથી આપણા બધા મેવમે આ કામમાં વળગી જાય તો તેમણે આજે આપણે જે કામ કરવું જરૂરી છે તે જ કામ બરોમર હાથ ધર્યું છે એમ કહેવાય.

લોકો અને પૂરે જ કે તમારી માનમાં તમે થોડું દરિજનમેવાનું કાર્ય પણ કેમ કરતા નથી ? આ તો ગજાને મિનતી મરવા જેવું થયું કે તુ જતા જતા રસ્તામાં જોડોને પાણી પાતી જા ! ગજા એ કામ ક્યા જ કરે છે એને કહેવાની જરૂર ખરી કે ? જે જમીન મળશે, તેના મોટા ભાગ દરિજનોમાં વહેવાશે મારી એની છાંછ છે કે આપણા મહેતા

ભાર્મિયો ખેતી કરે દુ તેમને જમીન આપવા હવે હું આજે તેઓ
૧૧ નાન કહે છે તે દખ્ખનોને, કડા લાખ નથી

મધો મારા નિશ્ચિત મત છે કે જરૂર મર્યાદા તાવવર્ત્યા છે,
ન રજાએ બા વપને આ મુમિદાન યજ્ઞના ચામમા મહો જવુ જામીમે
નર્વોદય મમાજની રચનાની આમતમા યોદ્ધા વામ મારો છે એમ
માનવામા આવે છે લોકો કહે છે કે, તમે જે રચના કરી ૯, નેમા કમ
અનુશાસન ગામ્યુ નથી ૧ કુ હુ કે એરી અનુશાસનનિદ સસ્થાઓ
ધર્મી ૭ આ એમ એરી મસ્થા રહેવા છે, જે માન સવાદ આવે
ને આરા ન આવે અવાદ માનવાની કોઈ જવામદારી આપવા નેવમે
પર નથી તેઓ નાદે અમારી નવાદ સીકારે, થાદે ન સીકારે ૫
જુઓ, કોઈ ૫ અ જાનના અનુશાસન વિના કેળા બધા માણુનો અહી
આ ના છે? એમના પર એ માટે કોલે જમગદસ્તી કરી છે? આપણી
જાન એમને પમદ પટે ૬ તો તેનો તેઓ અમદ કરે ૭ ખરુ એ છે
૭ કોઈ જાન કોઈના ખાનમા નસી જાય તો આપોઆપ આગળ વધવા
માટે છે આમ આ પ્રમાણે આપણે ત્યા આગલો મોગે સમાજ કોઈ
અનશાસન વિના કે કોઈ જાનના અપેક્ષા વિના બેગો થાય છે જેમને
આમો ૭, તેઓ આરીને જગ જુઓ કે મમા નજુઓ જવાનગ
માણુઓ કોઈ અનુશાસન વિના માન નિમ નજુ મળવા અહી ફેરી રીતે
બેગ થાય છે।

ખરી વાત એરી છે ૭ આપણા ધનુખરા લોકોને પાનાની આત્મ
સમિત જાન હોતુ નથી અન આત્મચકિતનુ જાન ન હોવુ એથી
ધારે ખીનુ કોઈ અપમાન નથી મારી એરી તા શકિત ૭ કે આગના
૧૫ નજજન માણુઓ અહી આવે? ૫૫ તેમણે પ્રેમના નિમ નજુનો
સીખર યોઈ અો આવ્યા આપણે સમજવુ નેઈએ કે આની પાછળ
એમ બાનના છે તેથી ઉત્તર પ્રદેશમા જૂમિલીને માટે એમ કરોડ
એ ૭ જમીન બેગી કરી દોય તો મધી સમિત, મની જુદિ આ
કામમા જેની બેઈશે

કોંગ્રેસ અને બાહ્ય રાજ્યીય પક્ષો

એક બીજી વાત. પશ્ચિમ જવાહરલાલ કોંગ્રેસની શુદ્ધિ કરવા હાથે છે. કોંગ્રેસની આગતમાં મારા પર કોઈ જવાબદારી નથી. છતાંયે મેં એક નિવેદન કર્યું હતું કે આ કામમાં આપણે પશ્ચિમ નેહરુને તક આપવી જોઈએ. પણ જ્યાં સુધી કોઈ પણ સંસ્થા સામે કોઈ ત્યાગનો કાર્યક્રમ હોય નહીં, ત્યાં સુધી તેની શુદ્ધિ થઈ શકતી નથી. એટલું ખરું કે ત્યાગના કાર્યક્રમને કારણે ઘેરઘેર કંઈક કલેજ ઊભા થાય. ખ્રિસ્તી ઉપદેશને કારણે તે જામાનામાં ઘેરઘેર અવગ્રા થતા હતા, અને એ પ્રમાણે ગાંધીજીને કારણે પણ ઘેરઘેર અવગ્રા પેદા થયા, કારણકે તેમણે હોડાની સામે ત્યાગનો કાર્યક્રમ મૂક્યો હતો અને તેમની પાસે ત્યાગ કરાવ્યો હતો.

આજકાલ નવા નવા પક્ષો રચાય છે કારણકે રચવાવાળા માને છે કે ભોક્ષાહીમાં વિરોધી દળ ન રહે તો તેનું પરિવર્તન સરમુખત્યાર-શાહીમાં થાય. પણ જ્યારે આ પક્ષો ચૂંટણીમાં ઊભા રહે છે અને તેમના થોડા ભોક્ષા પણ ચૂંટાઈને આવે છે ત્યારે તેનામાં અપ્રામાણિકતા દાખલ થયો વિના રહેતી નથી. તેથી નવા પક્ષો સ્થાપવાનો દુ વિરોધ કરવો નથી, છતાં પણ મારુ કહેવું એવું છે કે દેશમાં એક એવું દળ હોવું જોઈએ જે સત્તાથી બિવકુલ અગ્રાનું રહે. નિગંતર સેવા, નિરોપદ્રેશ સેવા કરનારા નીતિનિષ્ઠ જનમેવકોનો આ સમૂહ હશે, ને તે સદાસર્વદા નીતિવાન, શીલવાન તથા ગંવાપરાયણ રહીને જનતા સાથે મંપક રાખશે, વિચારપ્રચાર કરશે. આ રીતે જ રાજસત્તા વિશુદ્ધ ગંદી રાકશે. કેવળ વિરોધી દળો રચનાથી રાજ્યવીવહની શુદ્ધિ નહીં થાય.

ઉપસંહાર

અંતમાં મારે તમને એટલું કહેવાનું છે કે તમારે અધાએ ગ્યા બૃહાન યજ્ઞને સફળ બનાવવામાં તનમનપ્રાણથી મંડવું જોઈએ. હું ખરું તો એક જિલ્લાનાં ત્રણચાર ગામોમાંથી પસાર થઈ ગયોશ. આ વખતે સાગરમાં નદીઓ મળે છે તેમ આખા જિલ્લામાંથી જમીન આદી આવીને મળતી જોઈએ. આ કામ માટે અનેક કાર્યકર્તાઓને

તમારે જિજ્ઞાસા દરેક તારેસીનમા મોકલવા જોઈએ મેંડો કાર્યક્ષેત્રો
હાગ જ આ કાર્ય આગળ વધે એ રીતે જ મેં એક કુળેડ એકરની
જે માગણી તમારા પ્રાતમાથી જી છે, તેમા કઈક આ-કામા બતાવના
લાય- જમીન એકી થઈ શકશે એ રીતે જ કાનિ પણ થઈ શકશે
નહી તો ગાનીનુ બહુ કામ એક દિવસ અમેગી લેવુ જોઈશે અનેક
ક્રમે સાથે કરવાનુ આ એક કામ નથી જ'ના કામે જોડીને આમા
મહી પડવાની જરૂર છે

હરિજનકથુ, ૫-૧-૪૨

૫

પ્રવૃત્તિની આધ્યાત્મિક ભૂમિકા

[૧-૧૧-૫૧ને દિવસે મથુરામા સ્વોદય સમિયનમા આપેલુ ભાષણ.]

માગ પ્યાગ જાઈઓ અને મહેનો,

તમાગી આ પ્રાનીન નગરીમા આવતાની સારે રજાએ પ્રસંગે
પાદ આવે છે તમે આ નગરીમા હમેશા નિરાસ કરો છો તેથી તે
મધા સ્મરણો તમારા માટે માત્ર સ્મરણરૂપ હોય એમ અને પગ
મારા જેવા બહારના માણસો અહી આવે છે ત્યારે તેમના ચિત્તની
સ્થિતિ હમેશના જેવી ગહેતી નથી તેમનુ હૃદય એક સ્વર્ગીય વાતા
પરજુમા નિહાર કરના માટે

હુ જાણુ છુ કે આ તે જ નન છ જ્ઞા બાગ- નુવ તપસ્યા
હરી હતી ત્યાર પછીના કેટલાયે સ્મરણો આ અગ્ર સાથે ગૂથાયેના છે
એ જના સ્મરણોમાથી લગનાન કૃષ્ણનુ સ્મરણ મધા લારતસાક્ષીઓ માટે
એ સ્થિતિગૌરવની વસ્તુ અનેરી છે ભારતનાગી ગમે તે સ્થળે ગહેતો હોય
પણ હમેશા લગનાન કૃષ્ણનુ સ્મરણ કરે છે એ સ્થિતિમા તમાગી સગમે
કઈ પણ મોનુ માટે માટે કૃષ્ણ થયુ છે જ્ઞા હૃદય ભરાઈ આવે છે,
ત્યા વાગી કામ જી શકતી નથી

ગીતાનો સાર્વભૌમ ઉપદેશ

બાબાન શ્રીકૃષ્ણને લીધે ભારતીય સમાજનો ગોઠ નિર્ગોળ રૂપ મળ્યું છે, આં તેનું દર્શન આપણે ગીતામાં મળે છે. દુષ્કર્મની સાત જોડે દેરી છે ? ગીતાએ જે આદર્શ આપ્યો સામે ૭ નું ૧૧ અને જેનું દર્શન આપણે શ્રીકૃષ્ણના શ્રવનમાં થાય છે, તે નમ્ર સ્વરૂપમાં ભારતીય સમાજમાં જોવાનું મળતું નથી. મદારના પોમે ૧૧ આનંદથી આપણે આ દશ તામે થયો અને મસો જગ્યા પરમ મુની ગનામ રહ્યો આ રમિયાન આપણી દુર્દશા પરાકાષ્ટાએ પહોંચી જગતની પરિસ્થિતિને પરિણામે આં જે સત્યાગ્રહ અદિન ૧ આપણે યુ તો પરિણામે આં આપણે સ્વતંત્ર થયા છીએ આપણે ચાર વરમ થયાં સ્વરાજ્યો અમુક ભઈએ છીએ પરંતુ સ્વતંત્રતા મળી હોવા છતાં જે દુર્ગણો આપણા સમાજમાં ફેરી ગયા છે તે ઓછા થયા નથી બલકે તીવ્ર ન્યા છે આપણે આ વાત પર ધ્યાન નહીં આપીએ અને આ ૧૧ના નિવારણની કોશિશ લઈ કરીએ તો આપણું સ્વરાજ આનંદ આપનારું નહીં નીચડે દુષ્કર્મ આપનારું નીચડાનો વધારો સભન છે.

ગીતાએ એ જ વાત કહી છે માણસ ગમે તે સમાજમાં જ મોલે હોય પણ સાતનું મમ પ્રેમ ભક્તિ અને નિઃપૂર્વક કરે તો મોક્ષનો અધિમાત્રી બને છે આ મધો ઉપદેશ આપણે ગીતામાંથી શીખનાનો છે.

ભારતવર્ષનો આખો ઇતિહાસ જુઓ તમા આપણે જોઈએ છીએ કે આપણા સમાજમાં લોમે ૧૧ જુદા જુદા દરજ્જા ધોતા ગયા એવાક લોક પાતાને બિચારા હોવા લાગ્યા આં તમણે શરીર પરિશ્રમમાંથી પોતાને મુક્ત થઈ જેમને સ્ત્રી પરિશ્રમ કરવો પડ્યો તેઓ ૧૧ નીચા ગણાયા લાગ્યા હરિજન જે આમ ૧૧ મમ રતો તેનાથી ૧૧ બેની કરનાર જેમના અને તેનાથી નીચો સ્થાનનું મમ રનાર મહેનત આના એમ્પીબથી ધિયાનીયા એના દરજ્જા મનાયા લાગ્યા પરિશ્રમ ન રનારા સૌથી બિચારા લાગ્યા નમની પ્રતિજ્ઞા રહી નહીં દેશને માટે પરિશ્રમ કરનારા ન્યા નીચા મનાય તે દગ પતન

તરફ જ નહીં સેમન સ્પર્શિદામ્બા એ. ધ્યુ અને હિંદુસ્તાનમાં પણ એવું ધ્યુ અદારના વેપારીઓ અદી આગ્યા. અદીનો વેપાર નીનો પડા વાગ્યો. અગીના વેપારીઓ માટે નીનો લોકોના લિંગા ખાતે પ્રતિ નોનો, મગજ કે તેમજે કી આમજનના સાથે એમજ થવ ની કોનિત કરી નોતી. પગિણામ એ આગ્યા કે વેપારીઓ દારી ગા ને દેગ ગુનામ અગ્યો.

આચ્ચયોગ

આમજનનામાં ઉપના દગજનના લેમે માટે મહલાના ગી હોન તો દેશનું રક્ષણ કરનાને તેઓ આગગ પડીને અગિદાન આપન, પરનું સમાજનું પતન થયું હતું તેનું મરણ એ હતું કે પરિશ્રમને લયકો માનવામાં આવ્યો હતો અને આ પરિશ્રમ કરનારાને સમાજમાં લયકુ સ્થાન અપવામાં આવ્યું હતું ગાધીજી આગ્યા પડી જોકે કેટલાક લેમે પરિશ્રમ કરવામાં નીજુપન માનવા નથી અને ચોટી મજૂરી કરે છે પણ પરનું આમજનનામાં એરી માનવા છે કે મહેનતમ વગી કરનારા નીચા છે એવું જ નથી, મજૂરીના મમનું આર્થિક મૂલ્ય પણ એવું આકરામાં આવ્યું હિંદુસ્તાનમાં પહેલા કદા એવું નહોતું કે કોઈ જાણજુ કે ધર્મ શિગમ ખેડૂનથી પોતાને લાયકો માને તે અપગિદાની મનીને ગહેતો હતો પણ આજે જેઓ કેમરણી મેગવ ૭ તેઓ પાતાની કેમરણીની કિમન રગી વધારે આંકે છે આ રૂતિ થી ધાન, ન્યા નુધી આર્થિક અને આમાનિજ જીવન એકગમ થાય નહીં ન્યા સુધી અમાજ રક્તિગાગી અને નદી આજે સમાજમાં એરા ન્યાન થગ નરી ગેરા છે કે ન્યા વર્ગના લોકોના જીવન માટે અધિકમાં અધિક પન. હાલુ જોઈએ પણ જેઓ શ્રમનિજ છે, મજૂરી કરે છે, તેમને માટે જોગામાં એવું વેનન રાય આ દીરાલ આપજે તોડી જોઈશે અને આચ્ચયોગની સ્થાપના નરી જોઈને એવું હાલુ જોઈએ કે માણસ જે દર્શ જોઈ કે નૈતિ પરિશ્રમ કરે, તેનું ધ્યુ આર્થિક મૂલ્ય ન અકાલુ જોઈએ હાલ તે ગયાગાગાની દસ મિનિટની મેરાનું મૂલ્ય કોણ ને કેરી ગીને

માગી ગઈ ? એની મેંશુ મૂલ્ય આર્થિક પરિભાષામાં મળતું એ મોડું
 ? આ પ્રમાણે જેમ માગ્યને ઉછેરને મોટું રાશી માતા ॥ પરિશ્રમની
 પ્રિયતમ થઈ ન શકે તેમ આપણા રાષ્ટ્રસતિ જેઓ રાષ્ટ્રના નિકારને
 માટે ચિંતન કરે છે તેમની મનાઓની પ્રિયતમ પૈસામાં આપી ન શકાય
 ઉપરોક્ત વૈજ્ઞે મેંશુ માં કઈ પ્રાગ્ભે હોઈ શકે પરંતુ તેમની
 પ્રિયતમ પૈસામાં આપી ન શકાય આ વિષય મતભેદ હોઈ જાય ॥ ૬૩

પરંતુ મોનાનો કે ચાગીનો હોય પણ જેમ કેળાની ને પથ્થરની
 સરખામણી થઈ ગઈ નહીં કેમ કે ૧૦ રસ્તુઓની જેમ જુગી છ તમ
 મળેનર માતા માતાની આધારી કરનાર પ્રોફેસર એ અસાધ્ય સેનાના
 મોં મરનારાગોના કામનું મૂલ્ય પૈસામાં મરી જાય ॥ અમલ નેથી એમ
 કોઈ જોડો કે જે જોઈ માગ્ય નિવાપૂરક સમાવેશમાં હોય ત
 મોના હોય ૧૨ જો એ રીતે રાષ્ટ્રની ગોતાના ગણની મેંશુ પૂરી
 પ્રિયતમી કરે આ બંને એ મેંશુ માનવિક હોય તોપણ તેમો તેમ ॥
 જાનની માટે માટે જોડતી જોડી હોય જોડી રાષ્ટ્ર મળી જોડીએ
 જે આ મેંશુ અને મળેનરો માટે કે ને જ ન્યાય રાષ્ટ્રસતિ માટે
 મેંશુ જોડીએ મેં પ્રોફેસર ન્યાયાધીશ મેંશુ લેખક આ તત્ત્વ
 રાષ્ટ્રના રૂપમાં એ મના મળો કર્યા કે પરંતુ કોઈ એક કામ ખીન
 કરતા અડિયાત હતું મેંશુ અનુભવ મને કદી મોં નથી બધાને મેંશુમાં
 મોં સર મોં મા પ્રિય આનંદ મળતો એનું ખરું - કામ ॥ પ્રમાણ પ્રમાણ
 શારીરિક મમમાં કે પડે પડે તેને વીધે માનવિક આનંદ મોં
 ॥ થાય કોઈ મોં જોડે ગતા રાષ્ટ્રે વસ્તુ આપના કે ૭ કે
 મોં સજનું નથી કે તેનું મેંશુ મળે ૭ જે નથી સમતો ૧થી જેમના
 દીની મારે જોડે હોય એથી મળે મોં શ માટે મળતું જોડે
 આ પ્રિય આપે તોયે માટે ૨૧ માટે રીમગણુ જોડે મેં માગી
 મમજમાં આનંદ નથી એનું દોડું તે જોડે કે આનંદ આનંદ અને
 મળે મળે આ દરક મમનું આર્થિક મામાનિક અને આપ્યામિક
 મળે મળે હોય અન્યરોગ મા રીતે અપાય ગીતાએ રાષ્ટ્રપો

સંમગ્ન્યું છે કે જે ન્યાય પોતાને માટે, તે જે બીજાને માટે લાગુ કરવો જોઈએ.

હવે સ્વરાજ્ય પછી આપણે સામ્યયોગની સ્થાપનાનો આદેશ રાખવો જોઈશે. એને આપણે સર્વોદય કહીએ છીએ. તમે સામ્યયોગ શબ્દનો પ્રયોગ કરો કે સર્વોદય શબ્દનો કરો. આ સર્વોદય કે સામ્યયોગની સ્થાપના કરવા માટે તું ગામેગામ ફરી રહ્યો છું.

તમે જાણો છો કે આજકાલ તું બૂઝાન માનું છું. જેમની પામે જમીન નથી, તેમને હું ભૂમિ આપવા છઠ્ઠું છું. આ બધો ગોરખધંધો તું શું કામ કરી રહ્યો છું? એટલા માટે કે આજે સમાજમાં એટલા ગિંચાટીયા મળતા દરજ્જા છે, તે બધા નાબૂદ થાય અને આપણામાંથી સૌને શરીરપરિશ્રમ કરવાની તક મળે. એમ કેમ હોય કે જે ખુદ ખેતી કરતો નથી, તેના હાથમાં ખેતી હોય અને જે ખેતી કરી શકે એવો છે, તેના હાથમાં ન હોય? જેઓ પોતે ખેતી જાણતા નથી, તે બીજાઓની પાસે કામ કરાવે છે અને જેઓ જાણે છે, તે મજૂર તરીકે કામ કરે છે. તે પૂરી હોંસથી કામ કરી શકતા નથી કારણ કે પેદાશ પર તેમનો અધિકાર હોતો નથી. વળી તેમને મજૂરી પણ પૈસામાં ચૂકવવામાં આવે છે, અને ખાવાનું પૈસું મળતું નથી. આ બધું શા માટે સડન કરવું જોઈએ? આ બધું કરી દઈએ તો શું અન્યાય થવાનો હતો? જેની પામે જમીન છે, તેને હું સમગ્ન્યું કે ભાઈ, તું તારા કો એકરમાંથી પચાસ ગામ અને પચાસ આપ, તો એમાં શું હું તેના પર મિત્ર તરીકે માગે પ્રેમ પ્રગટ નથી કરતો કે? તે એમ કહે કે આજ સુધી મારું જીવન જેવું થયું છે, તેવું જ હું ચાલુ રાખવા છઠ્ઠું છું. તો હું એને સમગ્નવીશ કે ભાઈ, જેના શરીરનું વજન વધારવાનું થઈ ગયું હોય, તેનું વજન ઘટાડવું એ તેના પર દયા છે, પ્રેમ છે; અને જેનું વજન ઘટી ગયું હોય, તેના હાડકાં પર થોડું માંસ ચડાવવું એ આપણું કર્તવ્ય થાય છે. નામમા વજનવાળાનું વજન ઓછું કરવાને માટે તેણે પોતાની જીવનપદ્ધતિમાં થોડાક ફેરફાર નો કરવો

નેર્મશે. હાથીની જેમ ચાલનારે ઘોડાની જેમ દોડવું હોય તો આ દેવકાર તેણે સર્વ સ્વીકારવો નેર્મએ.

પંચાયત ધર્મ

‘એથી મારું એવું કહેવું છે કે તમે લોકો વિચાર કરો કે ધર્મરતી યોજના શી હોઈ શકે ? શું એની યોજના એવી હોય કે કેટલાક લોકોની પાસે જમીન હોય અને કેટલાકની પાસે ન હોય ? હું એમ નથી કહેતો કે જેમની પાસે વધારે જમીન છે, તે બધી તેમણે અન્યાયથી મેળવી છે. તેમણે તે ઉલ્લોગથી મેળવી દશે, પરંતુ એથી એમ સિદ્ધ થતું નથી કે તે રાખવાનો તેમને દક્ષ મળી ગયો. જે જમીન તમારી પાસે આવી છે અને આજે તમે તેના માલિક હો તોપણ તે બીજાઓની છે અને તે તમારે પ્રેમપૂર્વક તેમને આપી દેવી નેર્મએ. અને હું એમ પણ નથી કહેતો કે બધાને સરખી જમીન મળવી નેર્મએ. ગણિતની સમાનતા હું ઇચ્છતો નથી, પરંતુ આંગળીઓની સમાનતા જરૂર હતું હું. આ પાંચે આંગળીઓ બિલકુલ સરખી નથી હતાં એકબીજાના સહકારથી રહે છે અને લાખો કામ કરી આપે છે. આ પાંચે સરખી નથી, તેથી એવું પણ નથી કે એક એક ઇંચ લાંબી છે, અને બીજી એક ફૂટ લાંબી છે. તેથી સમાનતા ન હોય પણ વિષમતાયે ન નેર્મએ, તુલ્યતા હોવી નેર્મએ. આ પાંચેમાં જુદી જુદી શક્તિઓ છે. જુદાં જુદાં માણસોમાં આ પ્રમાણે જુદી જુદી શક્તિઓ હોય છે. એ બધી શક્તિઓનો વિકાસ કરવો જરૂરી છે. એને પંચાયત ધર્મ કહે છે.

પંચાયત ધર્મનો એક આદર્શ પહેલાં દતો. પંચ બોલે તે પરમેશ્વર. એનો અર્થ એવો નથી થતો કે પાંચમાંથી ચાર બોલે તે પરમેશ્વર; કે ત્રણ બોલે તે પરમેશ્વર. કારણ પાંચમાંથી ત્રણ કે ચાર એકમત હોય અને તે પ્રમાણે કામ થાય તો બહુમતીવધુમતીનો બેદ શરૂ થાય. એનો ઇલાજ એ છે કે પાંચ બોલે તે પરમેશ્વરનો ન્યાય જ ચલાવવો નેર્મએ.

પરમેશ્વરની વિદેન્દ્રિત યોજના

આપણે સમજી ચર્ચાએ કે દરેકની સામાજિક અને આર્થિક યોગ્યતા સમાન છે, તો આ બેદો નાબૂદ થઈ શકે. આ જે ભૂમિદાન ચર્ચા રહ્યું છે, તેમાં તમે જ્યાં સુધી 'આપો તો તમે એક મહાન આદેશન ચાલુ કરશો, અને તેથી હિંદુસ્તાનના જ્યાં સત્તાલોનો ઉદ્દેશ થશે, તમે અહિંસાની શક્તિથી સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી. એને માટે દુનિયાના બીજા દેશોને હિંસાની પદ્ધતિ અપ્પસાર કરવી પડી હતી અને કેટલાંયે જોખમોનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. પરંતુ હવે સ્વતંત્રતા મેળવ્યા પછી આર્થિક અને સામાજિક સમાનતાની સ્થાપના કરવાનું બીજું પગલું તમે નહીં હિંસા તો તમારી સ્વતંત્રતા અનુભવમાં છે, એમ નહીં જાણ્યો. તે માટે પરમેશ્વરની વિદેન્દ્રિત યોજનાની જેમ આપણે પણ વિદેન્દ્રિત યોજનાઓનો અમલ કરવો જોઈશે, સદાકારી સંસ્થાઓ દ્વારા આર્થિક નિયંત્રણ સિદ્ધ કરવું જોઈશે. પરમેશ્વરની યોજનામાં વિદેન્દ્રીકરણ ન હોય તો તેને પણ મુશ્કેલી દિલ્લી અને દિલ્લીથી કલકત્તા દોડદોડ કરવી પડે. પરંતુ તેણે દરેકને જે જ્ઞાન, જે હાથ, જે આંખ આપીને આપસમાં સદાકાર કરવાને માટે કહ્યું છે. કમિયર એવી વ્યવસ્થા કરી હોય કે એકને ચાર કાન, અને બીજાને ચાર આંખો, અને જોઈવું હોય તો આંખોવાળાની મદદ લેવાની અને સાંભળવું હોય તો જ્ઞાનવાળાની મદદ લેવાની, તો તે આજે જે રીતે દીરસાગરમાં બેઠેલા ચર્મને મૂકી શકે છે, એમ સર્જ ન શકે. આપણે સદાકારની આ ખૂબી સ્થાપવી જોઈએ.

રાજનીતિવાળા વન વલ્ડની વાત કરે છે, પરંતુ પરમેશ્વરને માટે વન વલ્ડ તો નદાઓ સહિત આખું ત્રિમુખન જ થઈ શકે. અને પરમેશ્વરે દ્વર્ધ એકને માનોપોલી (છત્તરો) આપી હોત કે તેણે અણસની વહેંચણી કરવી તો તેના સપ્લાય વિભાગમાં કેટલું કાળું જળર થયું હોત અને સહેંચણીમાં કેટલી ગરમી થાત, એની તમારે કલ્પના કરવી જોઈએ. આ જ્યાંનો છવાળ આમહિંચોગોના વિદ્યાર્થી છે અને તેનું

પહેનુ પગનુ એ એ એ ભૂમિદીનાને ભૂમિ મળતી જોઈએ અને બીજી
પગનુ એ છે કે ગામડાઓમાં સપૂર્ણ ગામઊઘોગો આન પ્રતી
જોઈએ

માગ લાઈગો દુનમને જો એવુ ઝીરજો છુ કે ભૂમિના દરે
પુત્રો ભૂમિમાતા પર હુ છે તે વિચાર મારો પોતાનો નથી એ વે
નયન છે જોઈ ગ મ પોતાના બીજા લાઈગે માતાની મેરા કરનામાંથી
જોઈ શકે નહીં તે એટલે સુધી કે કોઈ પણ માણસ મેઈની
પાસે જમીન માગે તો તેને મળતી જોઈએ અને જમીનવાળાઓ
અર્થ છે કે તે। આપ શુ મેઈ પાણી માગે તો તેને કોઈથી ના
પાડે ના દેનારો મેટલો મરમાઈ જાય તે તમે જાણો છો ન
પ્રમાણે કોઈ જમીન માગે તો ના કહેવાની શરમ નામતી જોઈએ

સરકારનો ધર્મ

અમજી વડુ છુ કે આપને મેઈને પરિશ્રમ વિના બાજન ન
આપીએ પરંતુ કોઈ પરિશ્રમ સાધન માગે તો તેને તે સાધા મેઈની
આપવાનો આપણો ધર્મ હ સરકારનો પણ ધર્મ છે કે મેઈ પણ
માણસ તેની પાસે જમીનની માગણી કરે તો તેને તેના પ્રદુન માટે
પાથ ગોકર જમીન તેણે આપતી મરમારતી એ જ્યાં ભારી હોવી
જોઈએ

પરંતુ આજે સરકાર એમ રતી નથી એવડે મરમાર માણુ હ
અહીંની સરકાર અહીંની જનતાની ભાનના પર જ રખી શકે હ એ
વાર જનતા એની વાત સ્વીકારે કે જમીન પર બધાનો અધિકાર છે તે
વો। લોકોના કાળમા ન રહી શકે તો સરકારથી તાજા ખેતવાની
નવી સમાજના દાયમા છે આ તાજુ ચાનીથી ખેતવા હ
દયો।થી તો ના હરજો નથી તેથી તમે બધા લોકો મદ કરો
તો આપણે સફળ થઈ શકીએ અહીં નામગોય સિદ્ધ થઈ શકે
અને દુનિયામા દિદુસ્તાન ગુરુસ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકે દુનિયા આ વખતે
અપેગા પણ રાખે છ કે દિદુસ્તાન રસ્તો બનાવે તેથી તમે મચા

ખીમન મના કર્મક્રમો છોડી આ કર્મક્રમ અપનાવો પત્રી તમે જોને
કે ગાંધીજી આહતા હતા, તે ચિત્ર તમે પ્રત્યક્ષ પ્રગટ કરી શકશો તેથી
ગાંધીજીના વિચારોમા માનનારાઓએ પૂરી શક્તિથી આ મમમા મડી
પ વુ લેઈએ

દરિયાવલ્લુ, ૧ -૧-૫૨

૬

નૈતિક ચળવળ

[નીચેનું લખાણ શ્રી વિનોબાએ સર્વ સેવા સંઘના સહમત્રી શ્રી વલ્લભ
આમી પર વખેના પત્રમાંથી લીધું છે]

કામદાની માગગીની ચળવળ મારે કરવી નથી મારે નૈતિક ચળ
વળ કરવી છે મને સંકળના એથી જ મળતી જાય છે ખીજી રીતે
જુ નિરુપયોગી હરીશ નૈતિક વિચારના પ્રચારને અતિ સજે આનનારો
કામદો નામમા હોય જ તે સ્મૃતિના રૂપનો દોષ છે અથ સમાપ્ત
થતા સમાપ્તમ એવો સમ્મ લખનામા આવે છે અહિસ સમાજ
ચલનામા મમતાનુ સ્વરૂપ એના જનતા સમાપ્તમ જેવું છે એ કેવળ
દેવની મહોર દોષ છે એ મહોર મારવાથી અથ પૂરો નથી થતો
નખાપુથી પૂરો થાય છે તેથી સમાપ્તમ લખો તોથે શુ ને ન લખો તોથે
શુ એરી મારી વૃત્તિ છે આ મે અકિતગત નારી વૃત્તિ મનાવનાને
સાગુ નખ્યુ નથી આ ચળવળનું સ્વરૂપ એ જ હોઈ શકે યેઈ વિચારને
માટે નૈતિક પાતાવરણ કેળવાયા પત્રી યનારા પ્રયત્નને સી હર ત
આવતી નથી એમ મે પેના ખ્યુ છે અથ સિવાય આ કામ થના
નથી એમ જોમને લાગે છે તેમને જુ મુ જુ કે એમ હમે તો તમારા
વિચારોને માટે તંવાળી જરી રહો છુ એમ સમજાએ મારા વિચાર
પ્રમાણે મારુ કામ સ્વયં પૂર્ણ છે એની શ્રદ્ધા છે તેથી જ હું તે
મુન

મ્મી રાકુ છુ નમારો કામદો થયા પત્રીરે મારુ મમ ચાતુ રહેનાતુ ડ
મગલુ ? મમદો થશે તો તે ચૌ વરસ પહેલા લમ મ્મલુ નની એના
પ્રમારનો થશે મારે તો પચીમ વય નુધી લમ ગમતુ નથી ખેર
દમ્મા વિચાર એ છે કે જમિતન મ્મનારને વગતર આપવાનો આર્મ
સ્વાન જ નથી ડનદ, તે ધરેલુ પહેરનાનિ કન્યાતુ દા। કરે એરી
મારી માગી છે

પચાર સર્વતત્ત્વનન હોય એટલ કે તે યમિત મર માગી
ગીત તે યમિતને ગમે ડનરી ટારી ન્તેઈએ ગત્ત ચો તરી દોય
તો તેણે તે જોરી દોય દંડગામા ૧૬ગમ વગેરેની જે મમિતિ
મે નીમી છે તે મમ કરે છે તે એ સત્ય સમિતિ છે સર્વ મેના સધે
તના મમમા એ શ્વમની આગમ આક। મા ના ન્તેઈએ ઉત્તર પ્રદેશમા
મારી સાથે ફરતા મ્મજુભાઈ વગેરેની મડળી પર મારી નિદા જેસજો
એમ લાગે છે તેમને બધાએ મદદ મ્મવી ન્તેઈએ બધા એટલે તમામ
માણસો કે જેમને આ વિચાર ગળે જીતયો હોય અને તે બધા મગી
જે કામ કરશે તે સર્વ સેના સધતુ કામ મ્મદેનાય એરી ગોલવલુ થરી
ન્તેઈશે ગાધીનિધિના માણસો મ્મદેવાય એવા ૧૬ માણસો જાગમ
નથી મારો આ વિચાર જેમો હૃદયમા જીતયો દોય અને તે વિષયમા
જેના દિનમા પ્રેમ ઉપલ્લ થયો હોય તે બના મારા માણસો છે તેમો
સબંધ ગાધીનિધિ સાથે દો। કે મેત્રેસ મિ મ પ્ર સમાજવાદી
કે મેમ્યુનિસ્ટ પક્ષ સાથે અથવા મર્ધ પલુ બીજા જન સધ સાથે
હોય તેો વાધો નથી ચોગ્રમા કહુ તો આ સર્વોદય સમાજે મ્મનાતુ
કામ છે

*

*

*

કીડા (નૈનિતાલ) ૩-૧-૫૨

હરિજનવતુ, ૯-૨-૫૨

ચળવળ કેમ કામ કરે છે

[મેવાપુરીમા ભગવેડા સર્વોદય સમિતિના ૧૩-૯-૧૯૪૬ને રોજ ૫૬૩૦ દિવસે આપેલા વાચનમાથી]

હું માનું છું કે જ્ઞાન પણ એટલું પાપાનું કામ છે પણ એક બાઈએ કહ્યું તે પ્રમાણે આ નગની એક મર્મોદ છે જ્યાં હું શો પ્રપ્ત થઈ ગયો છું તે મનુષ્યમા માગ વિનારો તમને સમજાવું જાણે છે કે માણસના હૃદયમા કેવી શક્તિઓ છુપાયેલી છે તેનો અદાજ કાઢી નાંખો નથી હું એ શક્તિની દ્રષ્ટિ મારું તો મારે કપૂન કરી લેવું જોઈએ કે મને કદા આ મદદ નહીં થાય આપણે જોયું કે લોકો કામના કોઈ પણ દવાથી વિના પોતાની જમીનનો લાભ આપી શકે છે આપણે જનનાને સમજાવીએ છીએ કે દવા, પાણી અને સૂર્યના પ્રકાશની મદદ જૂમિ પાણી ભગવાનની જાણ છે તેથી બમિદીનોને જમીન આપની જોઈએ, એને જમીનવાળા જૂમિનીનોને ખુશીથી જમીન આપે છે આ પ્રમાણે આપણે જોયું કે લોકોએ આ કાલિમગી કાર્યક્રમ અપનાવ્યો છે અને આત્મામા છુપાયેલી અપાર શક્તિનું ફાંન આપણને થયું છે

આપણે એમ માનતા હોઈએ કે ૨૪૮ (સાતપત્ર) એક દિવસે 'વિવર અવે' થયાનું છે એને કે ચિત્રમાર્ગને ખરી પડ્યાનું છે તો ૧૬૫૦મા જ એકેમ ન મને? આપણી ગ્રહો એવી દોષ કે આ વિચારને હું પચાદ કહું છું આ ઉપાયમા શ્રદ્ધા રાખી છું અને આ પગમા મારી ખરી જમીન આપુ છું તો એ વિચાર જાણજોતે પણ એવી પ્રેરણા કેમ નહીં આપે? એક બાઈએ પોતાની ૧૦૦૦ એકર જમીનમાથી ૫૦૦ એકર જમીન મને આપી તેને કહ્યું કે અમે ત્રણ ભાઈઓ છીએ અને તમે ચોથા જાણ એક બાઈએ પોતાના ૬ એકરમાથી ૨ એકર આપ્યા, એણે કહ્યું કે અમે બે ભાઈઓ છીએ ને તમે ત્રીજા

ધણખરુ રાજ આવા ધનનાઓ મને 'છે' તમને પૂછુ છું કે ભગવાન મને માગવાની પ્રેરણા આપે છે અને એક માણસ માને 'હું આટલું કરી શકું' તો જે કામ એક વ્યક્તિ કરી શકે તે મંત્રા માણસો ન કરી શકે કે? આત્માનો સ્વભાવ (ધર્મ) જુગી જુદી વ્યક્તિઓમા જુદો જુદો હોય છે કે? આત્મશક્તિની મર્યાદાઓ હોય છે કે? આથી હું એવા વિચારનું મન લઈને આગળ વધુ છું કે દરેક વ્યક્તિમા આત્માની શક્તિ મોજુ છે તેને મર્યાદાઓ થી અને જે ત્યાગ એક વ્યક્તિ કરી શકે તે ઓછી શકે.

કામદાની વાત હમેશાં પૂજામા આવે છે, પણ મારુ મટેવું એવું છે કે કામદાની વાત કામ ! ધડાકા પર ડોડે આપણે આપણું કામ આ જ માર્ગે કર્યું જવાનું છે એમ પણ મને કે આ જ માર્ગે 'મી' જાતની ભૂમિદીઓમા વહેવાળી ધર્મ જન્ય અને કામદાની જરૂર જ ન રહે પણ આ સનાયનો હિંદુ ધર્મમા લેખિતી સંપ્રદાય સમજ ન થાય અને રાજ્યની મદદ લેવી પડે તો એ સ્થિતિમા આપણે એમ સમજવું જોઈએ કે આપણું આ મમ મમલો કરામા મહત્ત્વાર થશે એટલે કે કા તો કામદાની જરૂર જ રહેશે નહીં અથવા જે પહેલા થશે તે વિના પ્રિયેષે સરળતાથી થશે નજી મારી માગવાનીયે એક ખાસ વૃત્તિ છે હું અત્યંત નમ્ર બનીને માગુ છું ડગરીધમમરીને માગવા માહતો નથી લોકોને હું સમજાવું કે તમે મને નહીં આપો તો એવાર રસમા કામદાથી તમારી મગજ નિરુદ્ધ નહીં લેવાશે તો મને માગના નથી આવડતું એમ થયું મારે મારી શક્તા છોડી ન જોઈએ શક્તા દીવાલની માફક સ્થિર ખડી રહે છે તે પડવની માફક લટખટી રહેતી નથી તે કા તો ખડી રહે છે અથવા ખડી જાય છે તે આપ આના કે આર આના થતી નથી પૂરા સોળ આપ હોય છ એટલે મ તો શક્તા છે અથવા નથી એક માણસ મ તો જીવતો હોય કે મરી ગયેલો હોય અડધો જીવતો ને અડધો મરેલો ન હોય શક્તાનું પણ એવું છે શક્તા વિના કશું કામ પાર પડું નથી શક્તાથી કૃતિ થાય છે અને કૃતિથી નિજા યોગાય છે નિજા

પેદા થાય તે પહેલાં માણસ શ્રદ્ધાથી કામ કરે છે નિદ્રા અનુભવજન્ય હોય છે તે પાંચળથી બધામ છે પરંતુ શ્રદ્ધા સરખાતથી હોવી જોઈએ તેથી ૧, ૬, ૭ કે આપણે નૈતિક શક્તિથી આ સમાયનો ઉકેલ કાઢવા ચાહતા હોઈએ તો આપણને આ માર્ગમાં અટકાવ શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ

ધણી વાગ લોકો અને પૂછે છે કે તમે આ રીતે આ જમીનના સવાલનું નિરાકરણ કરી શકશો ખરા ? મારું જલેલું એવું છે કે દુનિયાના સમાયનો ઉકેલ તો રામ કે કૃષ્ણ પણ કરી શક્યા નહોતા દુનિયાનો સમાય દુનિયા જ ઉકેલી શકે તમારા સવાલનું નિગાહરણ હું કરી શકું એવો અદકાર મને નથી તેથી ૧ નદા નિગિત ગૂં છું રાને જીડી જીધ - લઉં છું જીધ આનના મને એક મિનિટની પણ વાર લાગતી નથી આખો દિવસ કામ કર્યું જાઉં છું ક્યારેક મને ચાર એકર જમીન મળે છે, ક્યારેક ચારમો મળે છે, ક્યારેક ચાર હજાર મળે છે, પણ એવું જુદું મુખ કે દુખ નથી જનક મહારાજની જેમ હું જીધું છું અને તેથી કામ કરી શકું છું

બીજી વાત સત્યાગ્રહ વિષે તમને ૧ સમજાવના હવે છું કે મારી જીજી આમર હોય તો તે અધ્યાત્મિકી તરીકે કે બીજી કોઈ આમર મારી પામે નથી તેથી સત્યાગ્રહ કરવાની આવશ્યકતા જણાશે તો ૧ જરૂર અધ્યાત્મિક કરીશ પણ ગાંધીજીની રીત એની હતી કે ‘એક ડગલું મક્ક થાય.’ એનો અર્થ એવો નથી કે બીજા પગલાની માન્યતા આપણે કશું સમજીએ નહીં, પણ બીજા પગલાની માન્યતા વિચારતાવેત આપણા મનમાં આપણને પહેલાં પગલાની સહજતા વિષે અચક્કા પેદા થઈ જાયની હું માદાની સેવા કરું તમારે એમાં વિચાર સાથે નહીં જુ કે સહન છે કે તે સાંજે ન થાય અને મરી જાય તો આગળથી લાકડાંની તૈયારી કરી રાખુ ! બન્ને એમાં વિચારથી અને શ્રદ્ધાથી મેલા કરીશ કે તે ઉપચાર અને શુશ્રૂષાથી જરૂર સાંજે થશે, અને મરી જશે તો શાંતિથી ઘણા લાકડા બેગા કરીશ બીજા પગલા વિષે આપણે એટલા માટે વિચાર કરીશું ને કે કદાચ લોકો આપણી વાત

ન માને તો ? તેઓ આપણને જમીન નહીં આપે તો ? પણ એમ માનનામાં જ સામાનાશા પગની આપણી અથદા પ્રગટ થાય છે એ પગી આપણે અદ્વાવાન નથી રહેના, મુસદ્દી ચર્મએ છીએ, જમીન લેવાની કોઈ તંવાર યુક્તિ હોત તો તે વડે પણ કદાચ જમીન મળી શકત પણ આ કામ કરવાની એ સાચી રીત નથી એ રીતે કામ પાર ન પડે જિનકુ બગડે એથી આપણા સકલ્પમા મનના આવે અને સકલ્પ નજગો હોય તો કામ કેવી રીતે પાર પડે ? હુ મારો વ્રતઅનુભવ દુ છુ કે જે જે સકલ્પ મારા મનમા ઊઠ્યા તે બધા અચ્યુક પાર પડ્યા છે, અને તેથી લોકોની પામે પણ એવા વિચાર સાથે મારું છુ કે જે ભગવાન મારી અંદર મિગજમાન છે તે જ તેમની અંદર પણ છે તેથી તેમને મારો વિચાર મારે સમજાવના રહેલુ જોઈએ એક વાર નહી, બે વાર નહી, અનેક વાર સમજાવતા રહેલુ જોઈએ સકરાચાર્ય પામે પણ એક સમજાવનાનું સાધન હતુ, બીજુ નહોતુ આપણી અતિમ શ્રદ્ધા કોઈ વાત પર હોય તો તે આપણી સમજાવનાની શક્તિ પર હોય જેમ કૃષ્ણ ભગવાને કહ્યુ છે કે, અપરાધીને ક્ષમા કરવી જોઈએ અને ક્ષમાને કોઈ મર્યાદા હોતી નથી, તે પ્રમાણે સમજાવવાની વાતને કોઈ મર્યાદા કે સીમા હોતી નથી તેથી જેને તમે સત્યામદ કહો એ તે સમજાવવાની હક્કની અંદર રહે છે ત્યા સુધી જ સત્યામદ કહી શકાય તેમા દબાણનો ભય દાખન થતા તે સત્યામદ રહેતો નથી માતા જેમ માગકની બાબતમા આશા રાખ્યા વિના ગટેલી નથી કે તે ગમે ત્યારે પણ સુધર્યા વિના રહેવાનો નથી તેમ સત્યામદીએ પણ લોકોની બાબતમા આશા રાખવી જ જોઈએ કે તેમને સાચી વાત સૂઝશે જ સૂઝશે આમ સુઝાડવામા સત્યામદને ક્યાન હોય ખરુ પણ આપણે સત્યામદ શુ છે તે બરાબર સમજીશુ નહી તો તે સત્યામદ નહી રહે, દિસા ચર્મને જિઓ રહેશે

આજે એક ભાઈએ સવાલ ઉઠાવ્યો કે, ‘જેની પામે એક દગ્ગર કે દસ દગ્ગર એકર જમીન હોય તે ઓછી જમીન આપે તો તેનો સ્વીકાર કરવો કે કેમ ? આની બીજાથી શુ વળે ?’ આપણી દિવચાલમા

આ સવાયનો જ્યાજ ઘણુંખડુ રોજ અપાયા કરે છે. મારાં ભાવણોમાં અને કૃતિથી પણ હું લોકોને સમજાવું છું કે મારે નથી ગરીબોને નીચા દેખાડવા કે નથી શ્રીમંતોને હવડા પાડવા. તેથી કોઈ મોટા માણસ ઓછી જમીન આપે છે ત્યારે હું લેતો નથી. પણ મારો અનુભવ એવો છે કે થોડું સમજાવવાથી લોકો સારો સરખો લાગ આપે છે. ત્રણમે એકરવાળા એક ભાઈ મારી પાસે આવીને રવેચ્છથી એક એકર આપવાનું કહેવા લાગ્યા. પણ મેં તેનો એક એકર લેવાની ના પાડી અને મારી દૃષ્ટિ સમજાવી ત્યારે તે ભાઈએ તગત એકની ત્રીસ એકર જમીન કરી આપી. આ બંધી વાત પૂરી થતાં ભાગ્યે મારી બે મિનિટ ગર્હ હશે. માણસનું એવું છે કે એક પૈસાની સાકરથી ભગવાન રાજ થાય તો તે ચાર પૈસાનું નેવેઘ ધરતો નથી. તે એક બાલુથી ભગવાનને રાજ રાખવાની ડોશિશ કરે છે અને બીજી બાલુથી પૈસા પણ બચાવવા છાંછે છે. બને વાતમાં તે પ્રમાણિક્ષ હોય છે હું કોઈ મદિર કે મંડને માટે માગતો હોત તો એકાદ એકરથીયે મારું કામ ચાલે પણ હું ગરીબોના હક તરીકે માગું છું. અને અત્યાગ મુઘીમાં આ પ્રમાણે આશરે દશ હજાર માણસોએ દાન આપ્યું છે તે દાનોમાં કેટલાંક દાનો પગમ પવિત્ર છે. તેમનું મને નિરંતર સ્મરણ ગહેવાનું છે.

બીજા એક ભાઈએ અગત્ય પૂછ્યો કે દાન આપનારને માટે તો મારી વાત છે કેમ કે તેની પ્રતિજ્ઞા વધે છે, પણ દાન લેનાર એથી નીચો પડતો નથી કે? મારું કહેવું એવું છે કે ના, નથી પડતો, કારણ કે હું બીજા નથી માગતો. હું ગરીબના હકનું માગું છું હું તેને જમીનને બદલે તેયાર ગંધિલુ અનાજ આપત તો જરૂર એથી તે નીચો પડત પણ જમીન લેવાથી તે નીચો પડતો નથી; પાણી માગવામા તરસ્યો માણસ હવડો પડતો નથી, તેમ જમીનનો તરસ્યો જમીન મળવાથી નીચો થતો નથી. અરે, જે માગવા આવે છે, તેનો તો હિપકાગ માનવો જોઈએ, કાગળ કે કેવળ જમીન મળી એટલે તેમા અનાજ જોગી નીકળતુ નથી. અનાજના પાક લેવા માટે મેળાનારે પરમેશ્વર પાડવો જોઈશે; આપું

વરસ મળેન ન અને જમીનની માવજત ધ્યાં પછી તેને ધ ય મગશે
આથી આ વહેનારમા જમીન લેનારામા દીનતા આવતી નથી

જે ખીજા આક્ષેપ છે કે દેવાકે લાઈએ કહે છે કે આ રીતે હું જમીન
માગીને જમીનનાગાઓને જીવનદાન આપી રહી છું આ આક્ષેપ મને
મજૂર છે જમીનવાળાઓને મારે જરૂર જીવનદાન આપવું છે તેમની
જમીનદારીને જીવનદાન આપવું નથી જમીનદારી એક રોગ છે તેને
મઠી રોગીને જીવનદાન આપવું છે આખી વાતની ખૂમી એ છે કે આ
રીતે ગરીબ ગરીબ રહેતો નથી અને ધનવાન ધનવાન રહેતો નથી

ખીજો આક્ષેપ એવો છે કે લોકોના હિતમા જમીનની ભૂખ પેદા
ધી હું તેમને બગવાખોર બનાવું છું આ આક્ષેપ પણ મને મજૂર છે
બને આક્ષેપ મને તે તે અર્થમા મજૂર છે કારણ કે એક શક્તિને
રોખવા અહીં છું અને ખીજા લોકના ઇચ્છુ હું દિસકે ક્રાંતિ તથા
ઇચ્છુ છું અને અદિત્યકે ક્રાંતિ થાય એમ માગ છું

દેવતાકે સંતાન મયદાની સગવડઅગવડની બાતમા ઉઘાડવામા
આત્મા છે એકે લાઈએ સમ ઉઘાડી છે કે સરાર મનુષી સગવડો
ન આપે તો શું? મારુ કહેવું એવું છે કે સરમગ જરૂર દર પ્રારની
સગવડ અને મદદ આપશે આપરી તેના હિતમા છે પણ માની લો
કે ન આપે તેથી શું થયું? જે લોકોએ દાન આપ્યું તેમનો મધ્યો
ઉપમર માનીને આગળ આવીશ બાનાનું શું મગાડાનું છે? પિયાર
સરકરે કરાગે છે

એક ખીજા વાન આપણે લોકો અની ના માટે બેગા થયા છીએ
જાહેર છે કે ગોપ આત્મા સમાજરચના કરવાની દૃષ્ટિ રાખી આપણે
એકા મત્તા છીએ કેવળ ચિત્તશુદ્ધિની એકાન્ત સાધના કરવાનો આપણે
ઉદ્દેશ ન લેઈ શકે કૃપાસનીજીએ આ જ્ઞાન સારી પે સમગ્રની
તેમણે ફેડ પાડીને એ વાત આપણી સામે મૂકી છે કે જીજ્ઞાસુ
એકો ભાર દેવો બેઈએ એ સમજવા માટે વિન્નૈય (પૃથક્કરણ)નો
ઉપયોગ થાય છે પણ વિલેપરુની એક મયાદ છે જેવમા વસ્તુનો

પૂરા અને આચો અનુભવ વિશેષથી માર્ગદર્શક નથી, જ્યાં અગોનાં નિર્ણયેષુ (નિર્માણ) થી થાય છે. કેવળ નિર્ણયેષુથી કોઈ વાર તો વસ્તુનો ભાવ વરતો રહે છે. આપણે મોદકપ્રિય છીએ; આપણે નથી કેવળ સોદ છાજ્યા કે નથી કેવળ વી છાજ્યા, કે નથી કેવળ ખાંડ છાજ્યા, કે જોડેને અવગ અવગ પણ નથી છાજ્યા. આપણે આ કામ ઉપાધુ' છે, કારણ કે આપણે અમાન્યા પગિવર્તન છાજીએ છીએ. આપણે આ કામ ઉપાધુ છે કારણ કે એથી ગળીએને રાદન મળનારી છે. આપણે આ કામ ઉપાધુ છે કારણ કે આપણે આત્મશુદ્ધિ પણ છાજીએ છીએ એટલે કે આનાં જે જે પગિલામે ખસત આવનાર છે તે બંધાને બેગા મેળવવા માટે અમે આ મોદક બનાવ્યો છે નું છાજી છુ કે સર્વોદયના સિદ્ધાંતને માનનારા જે સોદા અટી' આપ્યા છે તેઓ અમને કે તેઓ જે જે કંઈ કરવા છાજે છે તે આ બૃહાનયમ માર્ગદર્શક કરી દો છે

દરિદ્રજનહુ, ૧૦-૫-૫૭

૮

બૃહાન સમિતિઓને માર્ગસૂચન

[શ્રી વિનોબા સાથે થોડા દિવસ પર બૃહાનયમની બામતમા મિન્ન મિન્ન પ્રાદેશિક સમિતિઓ તરફથી પુજાર્થેલા સવારે અમે વાત થઈ હતી. તે વાતનો સારસ નીચે આપ્યામા આવ્યો છે આ સારસ શ્રી વિનોબાએ લેયો છે.]

૧. દાનપત્ર ક્યાં રાખવાં ?

દરેક દાનપત્રની બે નકલ હોવી જોઈએ. અને નકલ પર દાતા તથા સાક્ષીઓની સહી દેવી જોઈએ શરૂઆતમા અને નકલ બૃહાનયમ સમિતિના પ્રાંતિક કાર્યાલયમાં રહે. સારી સખ્યામા દાનપત્રો બેગા થાય, ત્યારે તે બધાં સર્વ સેવા સંઘને, રજિસ્ટર પોસ્ટથી મોકલી આપવા રજિસ્ટર ક્યાં વિના મોકલવામાં દાનપત્રો રખડી બજાનો ડર રહે

છે, તેથી રજિસ્ટર પોસ્ટથી જ મોકલવાં. દાનપત્રો પર વિનોબાજીની સહી કરાવી, સર્વ સેવા સંઘ તે જ્યાં પ્રાંતિક ભૂદાનપત્ર સમિતિને પાઠ્યાં મોકલશે.

૨. દાનપત્રની ભાષા અને લિપિ

હિંદી ભાષા અને નાગરી લિપિ જ્યાં ચાલી શકે છે ત્યાં જ દાનપત્રનો નમૂનો અહીંથી મોકલવામાં આવ્યો હતો. તે બરોબર છે. બીજા પ્રાંતોમાં હિંદીનાગરી અને પ્રાંતની ભાષા અને લિપિ બંનેમાં દાનપત્ર જાપવાં જોઈએ. કાગળની એક બાજુ પર પ્રાંતની ભાષા અને લિપિમાં અને કાગળની બીજી બાજુ પર હિંદી ભાષા અને નાગરી લિપિમાં દાનપત્ર જાપવું જોઈએ. પ્રાંતિક ભાષા અને લિપિવાળી બાજુમાં દાતા તથા સાક્ષીઓની સહીઓ લેવી. નાગરી લિપિવાળી બાજુ પર બધી વિગતો તેમ જ દાતા, સાક્ષી વગેરેનાં નામ અને ઠેકાણાં લખવાં. દાનપત્ર લખનારા કે ભૂદાન સમિતિના કાર્યોક્તિવાળા નાગરી લિપિમાં લખે. એમ કરવાથી દાનપત્ર દરકાર સમજી શકશે.

આપનાની શક્તિ ધરાવતો હશે તેની પામેથી ફૂલાઓનું દાન લેવું યોગ્ય છે

૪. જમીનની વહેંચણી

(અ) દાનપત્ર પર વિનોઆજીની સહી થાય પછી જ જમીનની વહેંચણી કરવી

(આ) વગસાદાના દિરમોમાં પણ જમીનની વહેંચણી થઈ શકે, પણ વહેંચેની જમીન પાક લેવાઈ જાય પછી નવા જમીન લેનારને મળશે

(ઇ) વહેંચણી માટે સ્થાનિક સમિતિઓ બનાવવાનો શરૂઆતમાં વિચાર ન કરવો. સ્થાનિક લોકોની મદદ લેવી ખરી તેમની પામેથી શરૂઆતનું જરૂરી કામ કરાવી શકાય પણ છેલ્લી વહેંચણી સમિતિના સભ્યોએ જ કરવાની છે. જ્ઞાનપ્રસન્ના કામમાં વહેંચણીનું કામ ધણું મદતરનું છે. તે ખરોજ ન થાય, થોડાં માણસોને જમીન ન અપાય તો આપણો મૂળ ઉદ્દેશ માર્યો જાય અને બીજી જમીન મેળવવામાં મુશ્કેલી પડે વહેંચણી બરાબર થાય તો વહેંચણી ઢગલી વખતે પણ નવી જમીન મળી શકે

(ઈ) વહેંચણીની બાબતમાં હિતાવગી ન કરવી મળી કે તગત થવી જમીન વહેંચાઈ જતી જોઈએ એની અપેક્ષા ન રહેવી જોઈએ આપણો ધરાદો જેમની પામે નામનીયે નથી તેમને જમીન આપવાનો છે જમીન મળે અને વહેંચાય તેની વચ્ચે થોડા મહિનાઓનો ગાળો જાય તો તે વધારે ન જણાય

(ઉ) જેમની પામે થોડી સગપ્પી પણ જમીન હોય તેમને આજે જમીન આપવાનો વિચાર નથી બૂમિહીનોને આપતા જમીન રાધશે તો ઓઢી જમીનવાળાને આપવામાં વાધો ન હોય

૫. જમીન કેમ મેળવવી

(અ) જમીન પ્રાપ્ત કરવાને માટે પ્રાતિક સમિતિ જરૂર પ્રમાણે નિવ્યા સમિતિ વગેરે રચી શકે વ્યક્તિઓને પણ અધિકાર આપી

રોકે બૂતનયત્ર આદેનનુ ધોરણ જિયુ રહે અને આદતનમાં એધારું ધોરણ રહે તે માટે બૂતનયત્રનું મમ મના માગનારાઓએ પ્રાતિક અમિતિ પાસે પોતાના નામો મેમના જરૂરી છે, અને પ્રાતિક સમિતિની સમતિ મળે પછી જાહેર રીતે એ જામ તેમજે મરુ પ્રાતિક સમિતિએ પણ એના ભક્તિઓના નામો વખતોવખત જાહેર મતા રહેવું

પોતાના પરિચિત મિત્રો વગેરેને મળી જૂઠાં તે માટે સમજાવવાનું વગેરે મમ દરેક વ્યક્તિ પોતાની મેજે ખાનગી રાહે પણ જરી રોકે

(આ) જમીન મેગરતી રખતે જ દાતાઓ સમજાવી દેવું જોઈએ કે જ્યાં સુધી એ જમીનની રહેઠાણી થશે નહીં ત્યાં સુધી તેની દે મરેખ તેણે રાખવાની છે અને વરસાદ પહેલાં વહેઠાણી ન થાય તો વાવણી પણ કરવાની છે પાકની ઊપજમાંથી ખર્ચ વગેરે જતા જે બચશે તે પ્રાતિક જાન સમિતિને આપવામાં આવે એવી અપેક્ષા

હરિજનશ્રુ, ૨૬-૭-૫૨

૯

તપશ્ચર્યાની આવશ્યકતા

[મારીમા ભરાયેલા ઉત્તર પ્રદેશના કામ કરતાંઓના સંમેલનમાં પાતાના જન્મ દિવસે ૧૧-૬-૫૨ને રોજ આગેકુ પ્રવચન]

આતુ મૂંઝુ કામ મરવાની જવામદારી જેના પગ ને જેમના પર પરમેશ્વરે નાખી છે તેણે આંતરે તે સૌએ તેને લાખ થવું જોઈએ દાન અને ધનની વાત હું લેખની આગળ મૂકુ છું અને તઓ તનો જવામ પણ વાગે છે એવું નથી માનવું કે સા. ત્રણ લાખ એમ જમીન પ્રેમશક્તિથી મળી છે એ મર્ધાની વાત છે પરંતુ જે વાત સિદ્ધ મનાતી છે તે ધ્યાનમાં લેના આ તેનો નાનકો ભાગ છે તેથી આગણે લોકોએ આ જાણ મરીને મારે અધિક સામર્થ્યની માગણી

મગી જોઈએ પણ માનવી તે જ કરી શકે જે પોતાની તપસ્યા નમતાથી વાગશે

આશ્રમના આદાયનો ત્યાગ

ઋષિઓએ અને ભગવદ્ગીતાએ યજ્ઞ, દાન ને તપ, એ ત્રણ વાનો માયુષ્ય મામે મૂકી છે તે વિચાર કર્યો કરતો હતો કે આમાથી યજ્ઞ અને દાનની વાનો મેં ચનારી, પણ તપની યજ્ઞ પછી બાર આધ્યાત્મિક વાનો દાન ગિરિ નદી થાય, આ ત્રણે મળીને જ પૂર્ણ વસ્તુ બને છે તપ આપણે કર્યો કર્યોએ કરવું જોઈએ યજ્ઞ ને દાન જનના પામે અપેક્ષિત છે, પણ તપસ્યા આપણી જ વધારી જોઈએ તે વિચારતો હતો કે મારે શું કરું ? આ બાગનમા મેં મારા મનમા ખૂબ વિચાર્યું તેને પરિણામે જે પ્રેરણા યજ્ઞ તે તમારી સામે શબ્દોમા અક્ષત કરવાનો મારો ધર્મ છે અને તે મારે મગી પણ જોઈએ મેં વાગી વાગે હનુમાનના શબ્દોમા કંઈ હનુ કે

રામવાજ સાથ વિના માહિ વહી વિધામ ?

રામનુ કાજ ન્યા મુધી સિદ્ધ થાય ની, ત્યા મુધી મારે આગમ કેવો ? એ દિશામાં હું વિચાર કરતો રહ્યો અને એવા નિર્ણય પર આવ્યો કે મારે ત્યાગ કરવો જોઈએ ગો ત્યાગ શું ? એટલે વિચાર કરી એવો નિર્ણય મ્યો કે ન્યા મુધી આ અવાનનો ઉપેય થાય નહીં ત્યા મુધી આશ્રમનો આશ્રય મારે છોડી દેવો આ વિચાર પાછા પાચસાન દિવસથી તીવ્રતાથી મારા મનમા ધોવાયા મગે હતો મેં જે આશ્રમ સ્થાપ્યો છે, ન્યા હું નિરત્ર મેંસામર્ષ કરતો આવ્યો હું, ન્યા રહી મેં દેશમેનાના પ્રયોગ કર્યો છે અને આજે ન્યા કામન મુખિનો મહા પ્રયોગ ચાલે છે તેજ્ઞિમિ પવ ત્યાગ અને તપસ્યાની છે ખતા આશ્રમનો અને એક પ્રમરનો આશ્રય રહ્યો છે મેં વિચાર્યું કે મારી દૃષ્ટિથી જ્ઞાનવજનું કાર્ષ મિદ્ધ થાય ની, ત્યા મુધી આશ્રમને આસ કિતરપ સમજને માર છોડી દેવો જોઈએ મેં એવો નિર્ણય કર્યો છે અને તમારી સૌની ગાદીમા ભગવાનને નામે હું એ જાહેર કરું છું

સર્વોત્તમ રચનાકાર્ય

તમે જાણો છો કે મેં મારી જીવાનીનાં ત્રીસ વરસ શાંત ઉપાસના, ધ્યાનયોગ, કર્મયોગ, લકિતયોગ અને રચનાત્મક કામમાં ગાળ્યાં છે. હું પ્રત્યારક નથી. જે પ્રત્યારક સ્વભાવનો હોય છે, તે પોતાની જીવાની આ ગીતે ગાળતો નથી અને વૃદ્ધાવસ્થામાં આ રીતે પગે ચાલીને નીચી પડતો નથી. હું રચનાત્મક કામમાં વિશ્વાસ રાખનારો એક નમ્ર સ્પષ્ટ, મૈત્રિક અને શોધક છું મને રચનાત્મક કામમાં જ સતોષ અને સમાધાન મળે છે. આપણાં ગામડાંઓના સ્વાલોનું નિરીક્ષણ કરતાં હું એવા અનુમાન પર આવ્યો છું કે જમીનનો પ્રથમ આપણો પાયાનો સ્પર્શ છે, અદિંસાત્મક રીતથી તેનો ઉકેલ કરવાનો ઇલાજ ગાંધી કાઢવો જોઈએ. અને આ સવાલનો ઉકેલ ન કરી મરીએ તો અદિંસાનો દાવો આપણે ઊડવો જોઈએ અને અદિંસાનો દાવો છૂટ્યો કે રચનાત્મક કામ પણ મધુ જાણતું હા, 'યંત્રીકરણથી તમે રચના કરી શકો. પણ તે કહેના પૂરતી નવી રચના હરો. તે રસ્તે દેશનું લશ્કરી-કરણ થશે મને એમા શંકા નથી.

ભારતીય સંસ્કૃતિ, અદિસા, સર્વોદય વગેરે પર આપણને શંકા હોય તો જૂઠાનયત્રનું કામ ઉપાડવું જોઈશે. એથી જ રચનાત્મક કામ આગળ વધરો, નહીં તો આપણાં બધાં કામ નિસ્તેજ થઈ જશે મારી આવી પરિપૂર્ણ નિષ્ઠા બધાઈ ત્યારે મેં નિશ્ચય કર્યો કે હું આશ્રમમાં નહીં રહું હું એવું માગું છું કે પોતાને ગાંધીજીના સિદ્ધ માનનારા બધા લોકો મેં જે નિશ્ચય કર્યો છે તે સાચો છે કે ખોટો એનો વિચાર કરે ખોટો હોય, તો મને સમજાવે મેં કહ્યું તે પ્રમાણે હું કેવળ રચનાત્મક કામ કરવા માગું છું, અને ત્રીસ વરસ સુધી તે જ કરતો આવ્યો છું. તેથી મારા આ નિર્ણયથી રચનાત્મક કામને જરાપે હાનિ પહોંચાતો સંભવ નથી મારા કામને એ મૌ બરાબર સમજે તો મને એમાં પૂરો સહકાર આપે આપણા સ્વામીદર્શમાં જે પ્રમાણે લોકો પોતપોતાનાં રચનાત્મક કામ છોડીને ફેદી પડતા હતા, જે પ્રમાણે યુદ્ધ

વખતે કોઈ સિપાઈ તેમાં પડવાને આનુર થઈ જાય છે, તે પ્રમાણે તમે આ આદિવાસીમાં સહયોગ આપો એવી મારી માંગણી છે. ખીજા પાસે પણ એટલું જ માગું છું કે જોટલી મદદ કરી શકાય, તેટલી આ કામમાં આપો.

હરિજનચંદ્ર, ૮-૧૧-૪૧

૧૦

નિરર્થક આક્ષેપ

કાલના દૈનિક સમાચારપત્રમાં એક ખખર મારા વાંચવામાં આવી. અમારી બાબુના શેતકરીકામકરી (શેતકરી=ખેડૂત, કામકરી=મજદૂર) પહેલે જ્ઞાનપ્રશના આદિવાસીની સામે પોતાનો વિરોધ જાહેર કર્યો છે અને આ આદિવાસીની સાવધાન રહેવાને જનતાને દોરવણી આપી છે. આ હરાવનો અર્થ શો કરવો ?

શું એનો અર્થ એવો છે કે જો લોકો આજે જમીન આપે છે તેમણે ન આપવી ? આજ સુધી લોકો સારામાસ ઉપાયોથી સંચય કરવામાં મડી રહ્યા છે. તેને ખર્ચે લોકોનું વસણ ન્યાયી વહેંચણી તરફ વળે, તો એમાં કોને તુકસાન થશે ને શું તુકસાન થશે ? એમ કહી શકાય કે કોઈએ અહંકારથી દાન ન આપવું. હું પણ એ જ કહી શકું છું.

શું આ હરાવનો એવો અર્થ છે કે જમીન જૂમિહીનોને આપવામાં આવે ત્યારે તેમણે ન લેવી ? તેથી જૂમિહીનોને શો લાભ થશે ? એમ કહી શકાય કે તેઓ દીન બનીને ન લે; એ તો હું કહી જ શકું છું. આ આદિવાસીને પહેલે દિવસેથી આજ સુધી હું એકધારું કહેતા આવ્યો છું કે આપણે જૂમિહીનો પર કોઈ ઉપકાર કરતા નથી, કેવળ તેમનો અધિકાર તેમને અપાવીએ છીએ.

શુ આ કરાવનો એવો આશય છે? જસોજસો એમના માનિષ્
જો એક બે એકર આપે તો એવું દાન ન લેવું? જો આ મત ન
હોય તો મને તે મનૂર છે અને હું એ જ મતો આપ્યો છું હવે
તો મેં છટી દિસ્યો માગવા માડ્યો છે હમ હમરના માલિકે સો
એમર આપવાનું કન્યુ તે લેવાની મેં સાફ ના પાડી દીધી છે આવા
કેદનાયે વાખના છે જો દિસ્યો મેં સાધારણ લોમે પામથી લીધો
છે મોટા માણસો છો દિસ્યો આપે તો તે કેવળ પહેનો હપતો
હશે એવું મેં જાહેર ન્યું છે

શુ આ કરાવ એમ મહેરા માગે છે કે અમારું આ આદેશ
સરખર મારફતે જમીનની ખામતમાં વધારે પ્રગતિમરક કાપવા
મરનાના મમમા અડચણ નાખે છે? મેં હોર્મના હાથ રાખ્યા થી
ખનને જૂનાનના આદેશનને પરિણામે જે જાવના ચારે ધર ફેલાતી ગાય
છે તેના પરિણામરમે પ્રગતિમરક મહત્તર ગતિ મળવાની છે

શુ એવો ૨ છે કે જૂનાનના આદેશનથી અન્યાયના નિરોધની
ધાર ખૂલી થઈ જાય છે? હું જીનકુ સમનું છું મને પૂજવામા આવે
છે કે ગરીબ લોમે પાસેથી પણ હું જ્ઞાન મેં લઉં છું? તેના મેં
અને મરજો બતાવ્યા છે તેમાં એ એ બતાવ્યું છે કે માટે મારી
સો જામી મરવી હ પોતે ગરીબ હોર્મને પણ જે ને આ યદમા
ભાગ ને છે તે અમાગી અરિ સત્ર મેનાના મૈનિક જાને છે જ્યાં
કે નાને ૪ સોથી જમીન ખે નારા ખેડતો પાસથી જમીન ૧૨ જમીનનો
કમળો છે ૧૧ છે ત્યાં અહિસાથી વિરોધ મરવાનો આદેશ મેં મારા
બાપગુમા ખે તોને આપ્યો છે ઉત્તર પ્રદેશમાં તેનું કષ્ટ પગિ દામ પણ
આ પુ છે પ્રિયોમા દિ મત આતી છે અને મરમરે પણ મિલનોને
મગગ આપવાની સૂચના પેતાના અમદાદરો આપી જે બિદારમાં
મારો પ્રેરણ દમણા જ મયો છે અહીં પણ હું એ જ મત રજો છું
અને એમ માનું છું કે તેનું કષ્ટ પગિદામ આગે

સારાશ રોનકરીમમધરી પદ્મનો દરન નિરર્થક લાગે છે હું જાણું છું કે તે પદ્મમા આસ્થાનાન માણ્યો છે તે લોકોને હું એમ સ્વયંના માગુ છું કે તેઓ ભૂમિદીનિર્ન હિયાન ધ્વજતા હોય તો બધી શક્યતા ઠોડી જ્ઞાનપ્રદાને સફળ કરવાના કામમા સામેન થાય પછીયે કઈ રીતે ઓ રહી જાય તો મને મળીને ચર્ચા કરી પોતાની શક્યતાઓ નિવારણ પ્રતી લે અથવા પોતાનુ મહેલુ મને સમજાવે હું તેમનો મિત્ર છું કોઈ પણ વિચાર સમજવા માટે અને સમજાવવા માટે હું સ્વતંત્ર છું

ગુફારી (બિહાર) ૩૧-૧૦-૫૨

હરિનવમ્ ૨૨-૧૧-૫૨

૧૧

સપતિ સબ રઘુપતિકં આહો*

૧૮૫૧ની સાતના એપ્રિલ માસની ૨૮મી તારીખને દિવસે મને જ્ઞાનપ્રદાની ત્વના સુત્રી હવે દેશભરમા લોકોને એ પના રુચી ગઈ છે એમ માની શકાય જ્ઞાનપ્રદાની સાથે સાથે અપરિદાન યશ પણ કેમ ન ચલાવે! એ વિચાર મારા મનમા ચાલ્યા પ્રતો હતો પણ ભૂમિનો સનાન એક પાયાનો સનાલ હતો એનો ઉંચાઈ ન મર્યાદિત દેશમા મોટું જોખમ બન થતું મને દેખાતુ હતુ તેથી શરૂઆતમા એમ્સો એન્ડ જનરલ દાથમા લેવાનુ મન હિચિન લાગ્યુ વગી ભૂમિ પરમેશ્વરની સીધી મક્કિસ છે એ વાત હરકોઈ સહેજે સમજી શકે એમ છે અને તે હિપાદનનુ પાયાનુ સાધન છે તથી આરભમા જમીન પૂરતુ મર્યાદિત રહેવાનુ મને થોડા લાગ્યુ કમે કમે એન્ડ એન્ડ પગનુ ભરતુ એ અહિસાની પ્રણાલિને વધારે અનુરૂપ છે

પણ જ્ઞાનપ્રદાનુ કામ જેમ જેમ આગળ વધ્યુ તેમ તેમ સપતિનો દિવસો માગ્યા વગર વિચારની પૂર્તિ નથી થાય એ

વાત સ્પષ્ટ થતી ગઈ અને ડેરટે મારો નિશ્ચય થયો છે કે સપત્તિનો પશુ એમ દિસ્યો મારે લોકો પાસેથી માગવો, હમણું છુ ખતો કે ઓછામાં ઓછો ઠોઠો ભાગ માગવો, પણ પગી લોકો પોતે વિચાર કરી ને આપે તે ખતુ સપત્તિ આપણે પોતાના પુરુષાર્થથી ઝમાવા હાઈએ તોપણ આપણા પોતાના માટે નથી ખતુ જોના જધાના ઉપયોગને માટે પરમેશ્વરે આપણને તે સોંપી છે આ માગણીની પાળ આ જાનના છે ને પુરુષાર્થશક્તિથી આપણે સપત્તિ મેળવીએ ત્રીએ તે શક્તિ પણ પરમેશ્વરની બક્ષિસ છે

મારી પગપાળી યાત્રામાં મેં વારંવાર જ્યુ છે કે હું પૈસા લેના માગતો નથી, પણ હવે હું સપત્તિનો દિસ્યો માગનાનો છું એ જો વાતોનો મેળ કેમ બેસશે? એનો જવાબ એ છે કે નથી હું સપત્તિ મારા હાથમાં લેનાનો કે નથી હું એની સભાળની ખર્ચની, કે દિનાની ચિતા વહોરવાનો હું પોતે શુકત રહેવા ઇચ્છુ છું વોડોપારના કામોને માટે ઘણા નિધિઓ ભેગા કરવામાં આવે છે અને તેમનો જગભાર સમિતિઓ સભાગે છે એની યત્નસ્થા રવાનો પણ મારો વિચાર નથી વખતોવખત જુદા જુદા કામોને માટે એકમ કરનામાં આવતા ઉપયોગી નિધિઓ અને આ સપત્તિદાન યત્રમાં બીજો પણ એક મહત્વનો તકાત છે તે એવો છે કે સપત્તિનો દિસ્યો આ યત્રમાં દર વરસે આપનાનો રહેશે તેથી મેં ઐશ વિચાર્યું છે કે એ સપત્તિ દાતાની પામે જ રહે, એનો ઉપયોગ તે અમારા નિર્દેશ મુજબ કંઈ અને તેનો દિઆમ દર વરસે અમને મોકલે એનો અર્થ એવો થશે કે આપનારો પોતાની સપત્તિનો દિસ્યો જ નહીં આપે, પોતાની જુદિનો ઉપયોગ પણ તે માટે કરશે અમારા નિર્દેશ મુજબ એ સપત્તિનો ઉપયોગ કરવાની વાત મેં જ્ઞી ખતી પગતુ નેમણે તે પોતાને મુજે તેવી સૂચના કરી શકશે

એમલે એક વાત સ્પષ્ટ છે કે હું આ રીતે દાના પર બંધી જવામદારી નાખુ છું અને વિશ્વાસથી કામ લેના ધારુ છું તકવિન

કરનારાઓ આ અંગે આક્ષેપ કરશે એમ બને પણ ધર્મબુદ્ધિનો આધાર વિશ્વાસ પર હોય છે વિશ્વાસથી જે સનામતી મળે તે કાચના કોઈ પણ પ્રકારના બદોબસથી નહીં મળે આ દષ્ટિ રાખી સપત્તિદાન યશની આ રીત મેં દેરાની છે

આ યજ્ઞમા ભાગ લેનારા પોતાના કુટુંબની સાથે વિચાર કરી બંધાના મનનું અમાધાન કરી પૂરા પ્રેમથી આમા ભાગ લે તે માનુ છું કે ભક્તગુનો આ ઢામમા મારી આવે તેડાગે તો એક જીવન વિચારની ભૂમિમાં ભરીકે આ ડાપના દેશમા ફેલાગે અને સામ્યયોગને સહજ પ્રેરણા મળશે બધાથે અજ્ઞનો અને આગ દિવના માણસો આગળ આ વિચાર હું ચિત્તને માટે રજૂ કરું છું

હરિજનકવિ ૨૮-૧૧-૧૯૨૨

૧૨

અપરિચ્છેદપરાયણુ સમાજનો આદર્શ

[ટોળીની પ્રાર્થનાસળામા યોગસમુદાય મમક્ષા આપેલુ બાધણ]

હું જે કામ કરી રહ્યો છું તેની પાછળ એક ફિલસૂફી છે કોઈ પણ વિચારનું જમા સુધી જોડાયેલા મૂળ જાણતું નથી ત્યાં સુધી તે ટકી શકતો નથી હું જે પગલું ઉપાડું છું, તેના જોડાયેલા જોતરીને મૂળ પકડ્યા વિના રહેતો નથી સમાજમા જે પરિવર્તન આવ્યું છે, તેના મૂળના શોધનને માટે હું નિરતર ચિન્તન કરતો હતો અને હવે હું નિશ્ચિત થઈને કહું છું કોઈ પણ સવાનો મને ડર રહ્યો નથી કારણ કે મને વિશ્વાસ છે કે દરેક માનવી અમસ્માનો ઉચ્ચ માનવીબુદ્ધિથી થયો જ જોઈએ

હું જે વિચારની વાત ચનાવના છું છું તેની મિત્રદના જે વિચારની વાત આજે આવી રહેલી છે, તેને અપકરણ કહે છે અપકરણના

વિચાર પર વિશ્વાસ રાખનારા માને છે કે આખર યજ્ઞિ સમાગળે માટે છે, આ સમાગળે માટે વ્યક્તિની સપત્તિનું અપદરજી શ્રવામાં મર્ષ દોષ થી નરે યજ્ઞિની સપત્તિના અપદરજી ગંકનારો વિચાર ખુદ મોટો છે આજે તે વિચાર તરફ દુનિય ના ધત્તારે દેશે આકાંક્ષા છે તેની સિદ્ધિમાં નુ અપગિમ્દનો વિચાર મૂકે છુ ધણુખતુ એવુ માનવામાં આવે છે કે અપરિમ્દ માન ગાધીજી વિનોના કે એના ધીન સન્માગીઓ માટે છે અને સામાન્ય જનતાને માટે પરિમ્દ જ દોષ. તેથી લોકો સન્માગીઓ આફર આપે છે જરતુ કયાક કયા- તો તેમને પોતાના ધરમાં પશુ પ્રયેગ શ્રસ દેતા નથી સન્માસો અતિમ આદર્શ તરીકે માનવામાં આવે છે પણ ગૃહસ્થ જીવનમાં પરિમ્દ જ આવે છે ધર્મવિચારને આ રીતે ખલિ શ્રવાથી તો લાભ મર્યાદિત જ મળી શે આથી પરિજ્ઞામ એવુ આ યુ કે લોભીનો મુખમનો શ્રવામાં નિર્લોભી પણ લોભી જ પો ક્ષત્રિપત્નને નાખૂ કરવાને માટે પોતે ક્ષત્રિય બની પોતાની ગેમ માર પાડવામાં અસક્ષી થનાર પરશુરામનો દાખનો આપ ની સામે મોજૂ છે જેની માથે મુખમલો શ્રવે છે તેનું શસ્ત્ર અપણે સ્વીકારી લઈએ તો તેના સ્થૂળ રૂપને આપણે જાને મારી શકીએ પણ સુદ્રમ રૂપમાં તેને અમર મ્પા વગર રહેતા નથી આજે દુનિયામાં લોભનુ પરિમ્દનું રાજ છે પરિમ્દની આનપાસ એના કારન જલા શ્રવામાં આવે છે કે પરિમ્દ મોટો છ એમ માનવામાં આવતું નથી ચોરીને આપણે યુનો માનીએ છીએ પણ જે સમ્રદ પ્રીતે ચોરને પ્રેરણા આપે છે તેની કૃતિો ચોરી માનતા નથી ઉપનિષદોની કથામાં રાજન કહે છે કે ‘મારા રાજમાં નથી કોઈ ચોર કે નથી ઝાઈ કજૂમ કારણ કે જૂસ મરવાળે ચોરને પેદા શ્રે છે ચોરાને આપણે જો-વા મોકનીએ છીએ અને તેમના આપને છૂટો રાખીએ છીએ તેઓ રિષ્ટ પ્રતિષ્ઠિત બની ગાદી પર બેમ છે આ કેવો ન્યાય છે? ગીતાએ પણ તેમને ચોર કલા છે પણ આપણે આજે ગીતાને સન્માસીઓને ત્રય મ્દીને તે તેનાથી પણ સન્માસ લીધો છે

જે રીતે આપણે યજ્ઞમાં આદૃતિ આપતી વખતે કૃત્રીએ છીએ કે ચિન્દ્રાય ત્રિદં. ન મમ—આ મારું નથી ઇન્દ્રને માટે છે, તે પ્રમાણે આજે ખેતીમાં અગર કારખાતામાં કંઈ ઉત્પાદન કરીએ છીએ, તેને વિષે કહેવું જોઈએ કે ગંગાજાય ત્રિદં, રાષ્ટ્રાય ત્રિદં. ન મમ—આ અધું મારે માટે નથી, સમાજને માટે છે, રાષ્ટ્રને માટે છે. પોતાની પાસે જે કંઈ છે, તે અધુમે માણસે સમાજને અર્પણ કરવું જોઈએ, પછી સમાજ તરફથી પોતાની જરૂરિયાત મુજબ જે કંઈ મળશે, તે અમૃત બનશે.

પણ આગ/કાલ તો સર્વિચિત્ર ની વાતો આવી છે. સિવિત્ર સવિત્ર, એન્ડ્રુકેશનલ સર્વિત્ર, મેડિકલ સર્વિત્ર છે અને વાત એટલી દહે પડેંગી છે કે જોગલ, મોટર અને ચર્ચની પણ સર્વિત્ર થાય છે. સિવિત્ર સર્વિત્રના જે નોકર છે, તેમને દગ્ગર રૂપિયા પગાર મળે છે અને ગરીબ જનતા જે તેમના સ્વામી છે, તેમને આક આના રોજ મળે છે. જે લાંબો કમાય છે, તેઓ સેવક હોવાનો દાવો કરે છે અને જેઓ આપ્યા સમાજને માટે અનાજ પેદા કરે છે, તે વિચારે છે કે હું મારા પેડને માટે કામ કરું છું. આ જનની સર્વિચિત્રની શી વાત કરવી? આપણી ભાષામાં આને માટે દંભ, ડોંગ, એ જ શબ્દો છે. આ દંભની કેડ ભાંગી નાખવાને માટે મેં એવો વિચાર રચ્યો છે કે ભૂમિ પર સૌનો સમાન અધિકાર છે. આપણી પામે પોતાની એવી સંપત્તિ, સંપત્તિ, ભૂમિ અને શુદ્ધિ જે કંઈ છે, તે અધુ સમાજને માટે છે. જે અપરિચિતની વૃત્તિ દુ ઇચ્છું છું તે કેળવાય તો તેથી વૈભવ વધશે, પણ તે વૈભવ સમાજનો વધશે. સમાજ નારાયણસ્વરૂપ છે, તેથી જરૂરી તેની પાસે પડી રહેશે. તે વૈરાગી શંકર છે, પણ કુળેર તેના હાથમાં રહેશે. અપરિચિતના આધાર પર આપણે એક ભગ્ન અને સુંદર સમાજરચના નિર્માણ કરવી છે અને તેના પાયાના રૂપમાં મેં જમીનનો પ્રશ્ન ઉપાડ્યો છે.

આજે જે ધન કમાય છે, તે તેની સાથે રોગ અને ચિંતા પણ વહોરે છે. ધન કમાઈને તે પુત્ર, મિત્ર અને પરોક્ષીનો પ્રેમ ખુગે છે, તેથી દુઃખી પણ છે. આજે સમાજમાં તવંશર અને ગરીબ, બંને દુઃખી છે. તેથી આ સમાજરચના બદલ્યે જ છૂટકો છે.

મારા કામને વિષે એક ગેરસમજ ન થવા દેશો. આ એક ધર્મવિચાર છે. મનુષ્યને આસક્તિથી છોડાવી અપરિચ્છેદી બનાવવાનો માર્ગ ઉદ્દેશ છે. તેથી જે મોટા મોટા પરિચ્છેદી છે, તેમની પાસે દાન માગવાને માટે જવાનું છે, એવી આ વાત નથી. આસક્તિ એક લગોટીમાં પણ રહી શકે છે. તેથી દરેક વ્યક્તિની પાસે જઈ વિચાર સમજાવવો છે અને દાનપત્ર મેળવવું છે. આ દાનપત્ર મારા વિચારની માન્યતાનો દાખલો છે.

રાજપ્રમુદીથી આપણે સમાજને બધુંયે અર્પણ કરવાને માટે તૈયાર થઈશું, તમારે આપણે એવી સરકાર બનાવીશું કે જેને પૈસાને માટે અમેરિકાની મદદ કે નાશિકના છાપખાનાંની મદદ નહીં લેવી પડે. હિંદુસ્તાનનું દરેક ધર તેની બેઠક થશે. તે જે કંઈ માગશે, તે માગગી લોકો તરત પૂરી કરશે. લોકો સમાજ પર અધી ચિંતા નાખી પોતે ચિંતામુક્ત થશે. પણ આજે સમાજ અને વ્યક્તિ બંને જો વાતને માટે તૈયાર નથી. તેથી મેં આજે ફક્ત છઠ્ઠા જન્મની માગશી કરવા માંડી છે. દોઢ વરસ પહેલાં મેં કશું હતું કે હું વામન જન્મને આજો છું. મારું પહેલું પગલું ભૂમિદાન હતું, ત્રીજું પગલું આ સંપત્તિદાન છે અને ત્રીજા પવિત્ર પગલાની સામે માથું નમાવવાને માટે તમારે તૈયાર રહેવું જોઈશે. એ ત્રીજું પગલું શું હશે? આ ત્રીજું પગલું એટલે ગરીબોની સેવાને માટે તમારે સૌએ ગરીબ જનનું જોઈશે. એ પછી આખી દુનિયા હિંદુસ્તાનનું અનુકરણ કરશે.

દરિદ્રજાલુ, ૨૬-૧૨-૧૯૨૨

સંપત્તિદાન

[પુરલિપ્ત જિલ્લાના ચાંડિય ગામે ૩૦-૧૨-૧૯૪૭ ના રોજ દિવસે પ્રાર્થનાસભામાં કરેલું પ્રવચન.]

આજે તામિલનાડુથી એક પત્ર આવ્યો છે. ત્યાંના બે ભાઈઓએ સંપત્તિદાન આપ્યું છે. બંનેએ પોતાની સંપત્તિનો જુદો ભાગ આપ્યો છે.

અત્યારથી જ આ કંપના લોકોને આવી આકર્ષક લાગવા માંડી છે. હું ધીરે ધીરે જાંડાણમાં જઈ તેનો પ્રચાર કરવા માગું છું. જે આપશે તે જિંદગીભરને માટે આપશે. ઘણાને જિંદગીભર જુદો કે આઠમે ભાગ દાનમાં આપવાનો વિચાર સરખો કંઈક લાગે છે, પણ તે વિચાર કરતા નથી કે એક વાર લગ્ન કર્યા પછી જિંદગીભરને માટે પોતાને બાંધી લે છે. હિન્દુ ધર્મે તો સંન્યાસની પણ છૂટ રાખી છે. જ્યાં જે માણસ આમરણ બંધનમાં રહે છે, તેઓ આ વાતમાં કેમ અચકાયા કરે છે? આમાં કેવળ ત્યાગ છે. ભોગ ભોગ્યવાની વાત સરખી નથી. તેથી શુદ્ધ વિચાર કરનારા આ સ્ત્રીજને જીવનનું અંગ સમજે. જે પ્રમાણે જિંદગીભર સ્વચ્છ હવા અને સ્વચ્છ આહાર આપણે લઈએ છીએ, તે પ્રમાણે જીવનભર પોતાની સંપત્તિનો એક ભાગ લોકોને આપવાનો છે. ખરી રીતે બધુંયે આપવાની વાત હોવી જોઈએ, પણ દ્રષ્ટી તરફિ ભણે પોતાની પાસે થોડું રાખે ને બાકી બધું આપી દે.

સંપત્તિદાનમાં મળેલી સંપત્તિ હું લેતો નથી. એ તે આપનાર માણસની પાસે જ રહેશે. સંપત્તિ પોતાના હાથમાં ન રાખવાથી અનેક જાનજોમાંથી આપણે બચીએ છીએ. આપણે નાનાં નાનાં ફંડ ઘણી વાર એકઠાં કર્યાં. મોટું ફંડ ગાંધી નિધિનું કહ્યું. પણ એના પૈસાનું શું કરવું તે સૂઝતું નથી અને પૈસા એમના એમ પડ્યા છે. સંપત્તિદાનમાં એવી વાત નથી. જે સંપત્તિ મળશે તેનો તે જ વરસે ઉપયોગ

થશે. ગરીબોને આદ્યવિકાનું સાધન મેળવી આપવું અને ત્યાગી કાર્ય-
કર્તાઓને જીવનનિર્વાહને માટે મદદ આપવી આ બે વાતો મેં હમણાં
ખતાવી છે. પરંતુ જેમ જેમ કામ વધશે તેમ તેમ બીજી વાતો પણ
ખતાવીશ. જેટલી સંપત્તિ મળશે તેનો ઉપયોગ આજે જ થઈ ગય
એટલું વ્યાપક 'ક્ષેત્ર ખુલ્લું પડ્યું' છે.

આપણે લાખોને જમીન આપીશું, છતાં તેમને બીજી મદદ પણ
આપવી જોઈશે. એટલું જ નથી, હું તો કાર્યકર્તાઓની સેના પણ
ઊભી કરવા આહું છું. આજની દરિદ્ર અને દયાપાત્ર દશા આતુ રહેશે
તો હિંદુસ્તાન આગળ નહીં વધે. પાંચપચાસ ગામમાં એક કાર્યકર્તા
ફરતો રહે અને એકાદ સ્થાયી રહે એ પ્રમાણે પચાસ ગામને માટે
માત્ર બે કાર્યકર્તાઓ ગણીએ તોપણ બિહારમાં ત્રણ હજાર કાર્યકર્તાઓ
જોઈએ. આ હિસાબે હિંદુસ્તાનમાં પણ જોઈએ. પણ આજે કેટલા
છે? કાર્યકર્તાઓના પોપણની ચિંતા મને સ્વપ્નામાંયે સતાવતી નથી.
શરત એટલી કે તેઓ સાચા કાર્યકર્તાઓ હોવા જોઈએ. જ જાણ્યા
છટો ભાગ આપે તો એકનું પોપણ ચર્ચિત્તવ. જ કુટુંબ એક કુટુંબતું
પોપણ કરશે, તો હજારોને ખવડાવી શકાશે.

આ અત્યંત વ્યાપક યોજના છે; છતાં આ કામ હું એકદમ
વ્યાપક કરવા આહતો નથી. હું દરેકના જીવનમાં પ્રવેશ કરવા માગું છું
અને તેમની સાથે વ્યક્તિગત સંપર્ક સાધવા ઇચ્છું છું. પૂરી રીતે સમજ
વિચારીને અને પોતાના કુટુંબની સંમતિથી જ આપે તેની પાસેથી જ
લેનાનો હું વિચાર કરું છું. હું આ વિષે એ રીતે વિચાર કરવા ઇચ્છું
છું કે એમાં કોઈ દોષ ન રહેવા પામે. તેથી હમણાં કોઈ સંસ્થાને
પણ આ કામ સોંપવું નથી. જ્યારે તે વધશે ત્યારે પછીનો નિર્ણય
નિચારી શકાશે.

સમજવિચારીને લોકો આપી રહ્યા છે, એથી મને આનંદ છે. એક
પણ માણસ આખા વિના ન રહે એમ હું ઇચ્છું છું. ગરીબતવગરનો
બેદ મટાડવો છે. દરેકને જાણવાને કંઈક આપ્યું છે તો દરેક અને તેમાંનો

એક બાજુ સોંપે. લોકો આપતું શકે કરશે તો હિંદુસ્તાનની હયાતે નેત્રનેનામાં પત્રાર્થ જશે. જે શક્તિ જ્ઞાનમાંથી પ્રગટ થઈ છે, તે જ સંપત્તિદાન યજ્ઞમાંથી પણ પ્રગટ થશે.

આ અદ્ભુત કલ્પના મને મૂઝી છે. જ્ઞાન પછી જ સંપત્તિને વિશે વિચારી રહ્યો હતો. સંસ્થાઓને માટે આપણે પરિમદ કર્યો. હવે અપરિમદના આધાર પર સંસ્થાઓ કેમ સ્થાપવી તેની કેળવણી આપણને સંપત્તિદાન યજ્ઞથી મળશે. આપણે કંઈ એકંદુર કરવું નથી. જે આ વિચારને માન્ય કરશે, તેને ધૈર આપણો નિધિ પડ્યો રહેશે. પરિમદથી અપરિમદમાં લાખ દરજ્જે અધિક શક્તિ છે. સંપત્તિદાનની વાત ફેલાશે, ત્યારે અપરિમદમાં કેટલી મોટી શક્તિ રહેતી છે તેનું લોકોને દર્શન થશે.

હરિજનશ્રુ, ૩૧-૧-૧૩

૧૪

ગાંધીવિચારના પ્રેમીઓને

બારમી ફેબ્રુઆરીનો દિન પાસે આજે છે. સત્યાગ્રહ સમર્પણનું એ મહાન પર્વ. આ સમર્પણની શક્તિનું હવે લોકોને જોઈએ તેનું જ્ઞાન જાગ્યું નથી. રામચરિત્રમાં હનુમાનનું, તે સર્વોદયની સ્થાપનામાં સત્યાગ્રહિતું કામ છે. મારા મનઃશુની સામે તેનું એક ધણું રમણીય ચિત્ર જાગ્યું થાય છે. દરેક મેળાના સ્થાનમાં એક સ્વદંડ પર્વત જેવું રહ્યો છું.

લોકમાનસ તૈયાર છે, પણ કાર્યકર્તાઓની અછત છે. જોએ છે, તેમનામાં કલ્પનાશક્તિની ખામી છે. જેમનામાં કલ્પનાશક્તિ છે, તેઓ મોજના કરી શકતા નથી. આવી આપણી પંડુઓની જમાન છે. છતાંયે ઈશ્વર ઈચ્છે, તો વંશુ લંચયતે ગિરિમૂલો અનુભવ કર્ષી શકે.

ગર્ભ સાથે આપણા લોકોનાં — સર્વોદય સમાજવાળાનાં પયુ — મગજ અને મન જાને ચૂંટણીમાં એટલાં ખેંચાયેલાં હતાં કે સુત્રાંગલિના કામની મોટે ભાગે ઉપેક્ષા થઈ. મારી બૂદ્ધાનની યાત્રા તે દિવસોમાં રાજ નિયમિતપણે ગંગાવમુનાના પ્રદેશમાં ચાલુ રહી હતી. જેઓ બૂદ્ધાનયત્રમાં મદદ કરશે એવી અપેક્ષા હતી, તેવા ઘણાખરા સાથીઓ પણ મને એમ ને એમ છોડી ચૂંટણીની ધમાંલમાં ઊપડી ગયા હતા. જેમ કેઈ શ્રીમંત હુભાંચવશ ગરીબ થઈ જતાં તેના બધા સંબંધીઓ તેને છોડી દે છે તેનું કંઈક મારું થયેલું. પણ મારું કામ તો ચાલ્યું. સામાન્ય લોકોએ પૂરો રસ લીધો. બૂદ્ધાન પણ ધારણા પ્રમાણે મળ્યું. પણ મિત્રોએ મને સૂચના કરવાનું સાદસ ક્યું હતું કે ચૂંટણીપર્વ પર હું એકાદ દિવસ મારું કામ બંધ રાખું તો વધારે સારું. તે દિવસોમાં કાર્યકર્તાઓનાં દિલ કેવાં ઊંચાં થઈ ગયાં હતાં, તેનો મારો આવો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે.

ખેર, જે થયું તે થયું. હવે આ સાથે સર્વોદયપ્રેમીઓ આ કામમાં મંડી પડે તો નવભારતનું ભવ્ય દર્શન જોવાનું મળે. ચરખા સંઘની લાખો કાંતનારી બહેનોને પ્રેમથી સમજાવવામાં આવે તો ગાંધી બાબાની સ્મૃતિમાં એક એક આંટી ખુશાલી આપશે.

નર્મ તાલીમનાં અને બીજાં વિદ્યાલયોના વિદ્યાર્થી અને શિક્ષકો પણ એમાં જોડાઈ શકે. ગાંધીજીના સંતાનરૂપ સેંકડો સંસ્થાઓ જે હિંદુસ્તાનમાં જગ્યાએ જગ્યાએ છે, તે આ કામને આગળ વધારી શકે. કોંગ્રેસવાળા અને બીજા પ્રજાસમાજવાદીઓ, જેમને માથે ગાંધીજીનો વરદ હસ્ત હતો અને જેઓ ગાંધી બાબાનું નામ હર વખતે લે છે, તેઓ એક એક આંટી સહેજે આપી શકે. આપણે સૌ દૂર સુધી પહોંચ્યાંએ અને સો માણસમાંથી પણ એક આંટી મેળવી શકીએ તો છત્રીસ લાખ આંટીઓ જમા થઈ શકે અને સૂત્રદૂટ પર્વત ઊભો યાય.

પણ ગયે વરસે અઢી લાખ આંટીઓ એકઠી કરવાનો સંકલ્પ હતો અને બેંગી થઈ એક લાખ આંટીઓ. આ જોતાં હમણાં છત્રીસ

લાખની વાત કોણ કરશે? તેથી હું એટલું જ કહું કે વધારેમાં વધારે જેટલું થઈ શકે, તેટલું સૌ બેગા મળાને કરે. આ વખતે ગુજરાતના યુવાનોએ પચાસ હજાર આંટી બેગી કરવાનો સંકલ્પ કર્યો છે. હું ઇચ્છતો હતો કે દર સોએ એક આંટીને દિસાએ ગુજરાતવાળા સવા લાખ આંટી કરી આપે. પણ સંકલ્પ કરવાનો તેમનો આ પહેલો પ્રસંગ હતો, તેથી તેમણે થોડો દળવો સંકલ્પ કર્યો. મેં સમાધાન માની લીધું. ગાંધીજી આમ તો હિંદુસ્તાનનાયે નથી પણ આખી દુનિયાના છે. તોયે, તેઓ ગુજરાતી હતા. તેમણે પોતાનાં ધણાંખરાં મૌલિક લખાણ ગુજરાતીમાં લખ્યાં છે. ગુજરાતની મારક્ત હિંદુસ્તાનની સેવા કરવાના ખ્યાલથી, ખીજાંત્રીગન અનેક સ્થાનોમાંથી મારફતી થવા છતાં, તેમણે ગુજરાતના પાટનગરમાં આશ્રમ સ્થાપ્યો હતો. આ બધું આપણે બૂલી શકીએ નહીં. તેથી હું આશા રાખું છું કે ગુજરાત આ સાલ નહીં તો આવતી સાલ આખા હિંદુસ્તાનમાં અંગ્રેસર થશે અને બધાને માર્ગ બતાવશે. અને પછી ખીજા પ્રાંતો પણ કેમ પાછળ રહેશે!

કોંગ્રેસમાં બોમ્બે મેમ્બરોની વાતો ચાલે છે અને શુદ્ધ કેમ કરવી તે એક સવાલ થઈ પડ્યો છે. માર આનાને બદલે હિંપાદક શ્રમને સ્થાન અપાયું હોત તો ધણોખરો ભય દળન અને લાભ થાત. ગાંધીજીએ પહેલાં એવી કોશિશ કરી હતી ખરી. પણ તેમના જીવતાં તે સફળ ન થઈ. આમ તો શ્રમપ્રતિષ્ઠા પર વ્યાખ્યાન ન્યાં ને ત્યાં ધણાં આપવામાં આવે છે, પરંતુ ઉપનિષદની ભાષામાં વાનારમ્મણ શ્રમો નામધેયં ચવન્તી મિત્યેવ સત્યમ્, આનો હિન્દી (ગુજરાતી) અનુવાદ હું આપવા ઇચ્છતો નથી. પણ સર્વોદયવાળા અને ખીજા ગાંધીવિચાર ત્રેમીઓ પણ આંટી-સમર્પણની કલ્પના મશસ્વી કરી શકે તો શ્રમની પ્રતિષ્ઠા સિદ્ધ થશે અને એક નવો રસ્તો ખુલ્લો થશે.

દારિદ્ર્યશ્રેષ્ઠ ગ્રામીન મોહનદાસને આ કલ્પના સચી હોત તો બીજા માગીને મૂકીબર તાંદુળ ભજવનને બેટ ધરવાને માટે લઈ ગયો તેને

બદલે પોતાના મોટા કુટુંબમાંથી. દરેકની એક એક આંટી લઈ જઈને તે ભગવાનને બેઠા ધરત અને ભગવાન એટલા પ્રસન્ન થાત કે બદલામાં તેની નગરી તેઓ કાંચનની ન બનાવન પણ તેને કાંચનમુક્તિ આપત અને સ્વાવલંબી બનાવત. પરંતુ ઐચ્છિક દારિદ્ર્યને વરેલા અર્વાચીન સુદામાદેવે આપણને આ વાત સુઝાડી છે અને તેમનાં બાળકો હોઈને તે સૂઝને આપણે સમજી ન શકીએ તો આપણા જેવા અમાગી બીજા કોણ હશે ?

ચાંડિલ, ૧૦-૧-૫૩

દરિજનકેન્દુ, ૩૧-૧-૫૩

૧૫

બાપુની પ્રણયતિથિ.

[૩૦-૧-૫૩ને દિવસે ચાંડિલમાં કરેલું પ્રાર્થનાપ્રવચન.]

આજે મારું હૃદય ભરાઈ આવ્યું છે; છતાં બે ચાર શબ્દ બોલવાની કોશિશ કરીશ. બાપુએ પોતાનો નશ્વર દેહ છોડ્યો તેને પાંચ વરસ થયાં. એમ તો સૌ કોઈ દેહ છોડે છે. મદાન અવતાર પણ છોડે છે અને સામાન્ય પ્રાણી પણ છોડે છે. પરંતુ જે મહાન પુરુષો ગયા, તે પોતાની પાછળ કંઈક મૂકતા ગયા છે. જે તેઓ મૂકતા ગયા, તે તેમના જીવનનો અમર અંશ હતો. રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ અને બીજાં પણ અનેક નાનાંમોટાં નામો આપણે દિંદુસ્તાનમાં સાંભળીએ છીએ. જરથુષ્ટ્ર, ઈસ્રુ, મદમદ પેગંબર જેવાં દિંદુસ્તાનની બહારનાં નામો પણ આપણે સાંભળીએ છીએ; પરંતુ આપણે તે બધાને જોયા નથી. હા, કેટલાક લોકોએ તેમને જોયા હતા અને તેમનું રમરભૂ તેમની પવિત્ર યાપજની જેમ આપણે સાચવી રાખીએ છીએ.

બાપુનું જીવન નીરખવાની તક આપણામાંથી ઘણાને મળી. કેટલાક લોકોને તો તેમની સાથે રહીને કામ કરવાનુંપે સદ્ભાવ મળ્યું

છે ધણાઓએ તેમણે બતાવેલે રસ્તે ચાલી પોતાના જીવનમા પરિવર્તન ન્યું છે સમગ્ર ભારતભરે તેમને માર્ગે ચાલીને સતત ત્રતા મેગી છે હવે તેમના ગયા પછી તેમની સ્મૃતિમા આપણે દર વરસે કઈ કઈ છીએ એથી તેમને તો કશો લાભ થતો નથી તેઓ પોતાના ઉત્તમ કર્મોથી ઉત્તમ ગતિને પામ્યા આપણે સ્મરણ કરીને તેમની ગતિને કશો ફાયદો પહોચાડના નથી તેમની ગતિ આપણા સ્મરણ પર આધાર ગાખતી નથી પરંતુ આ સ્મરણ આપણે આપણા લાભને માટે કરીએ છીએ

આજે આપણે વિચારવાનું એ છે કે પામ સાનના સ્મરણથી આપણને શો લાભ થયો? અમાજ અને દેશ તેમનું રાષ્ટ્રપિતા તરીકે સ્મરણ કરે છે તો આપણા અગત જીવનમા અને આમાનિક જીવનમા આ સ્મરણથી આપણે શું મેળવ્યું? આપણા જીવનમા આપણે સુધારો થયો? આપણે તેમણે બતાવેલે રસ્તે ચાલનાની પ્રેરણા કોશિષ કરી એ વિચારવાનું છે અને તેમણે મતાવેલે રસ્તે ચાલનાની આપણે આપણાથી બનતી પૂરી કોશિષ કરવાની છે

તેમના મૃત્યુ પહેલા બત્રીસ વરસ મુધી હું આશ્રમમા હતો ચિંતન, મનન અને તેમણે બતાવેલે માર્ગે ગરીબોની ગામડાના લોકોની હું સેવા કરતો હતો.

તેમના ગયા પછી નેહાએ અપેક્ષા રાખી અને મને પણ હિંદુસ્તાનમા ફરવાની જગ્યા પહેલા રેલગાડીથી મુસાફરી કરી, લગભગ અઢધુ હિંદુસ્તાન એ રીતે ફરીને જોયું હું વિચાર કર્યા કરતો હતો કે આમતેમ ફરીને થોડી સેવા કરી રાખશું પણ બાપુએ જે પાયાની વાત બતાવી છે, એટલે કે અહિંસા દ્વારા સામાજિક ક્રાંતિ કરવાની છે તે કેવી રીતે ચાલે? હવે ચિંતામણિ હાથ લાગ્યો ને તે જ્ઞાનવત્ત અને સ્વપતિદાન ધત્તાના રૂપમા તમારી સામે મોજૂદ છે હું આને પૂરા અર્થમાં ચિંતામણિ માનું છું જેનાથી દરેકની જરૂરિયાત પૂરી પડે તે

ચિતામણિ જૂદાનયજ્ઞ અને સપત્તિદાન યદા એવો કાર્યક્રમ છે કે જેને વેગ આપનાથી, પૂર્ણતા સુધી પહોંચાડનાથી જોટલા રચનાત્મક કામો છે તે બધા કૃવશેષાનગે, નહીં નો બધાં મગી જતો તેથી ૧ જે વરમથી સતત આ કામમાં મડચો છુ આટલા વરમો ૨ રચનાત્મક કામોમાં પડ્યો હતો પણ મારુ માનવુ છે કે જે કામ આજાદી મત્યા પછી બાપુને જવાનું હતું, તે ૩ કરી રહ્યો છુ બધાથે ધર્મપ્રતિષ્ઠા, ગમે તે પક્ષના હોય કે પક્ષની અદર જોટનાં દમો હોય તે દલોવાળા લોમ, તે સૌ બધા દલો અને પક્ષોને જૂદીને આ મમમાં વરસ બે વરમ લાગલગાટ મટી પડે તો જે સનતતા આપણે હાસ્ય કરી છે તેનુ સુખ આપણને જોવાનું મગે સનતતા મત્યા પછી આ સુખનો સ્વાદ આપણને હજી આપવાનો મળ્યો નથી જ્યાં સુધી જે માણુન સૌથી ગરીબ છે તે જિયો અડો નહીં ત્યાં સુધી તે સ્વાદ આપવાનો મગવાનો નથી પણ તે ૪ નીચે પગથિયે જઈ ચૂંચ્યો છે ને ત્યાંથી વધુ નીચે જવાની જગ્યા ગહી નથી તે એટલો નીચે પડી ગયો છે કે તેને જિયે લેવાનું પણ મુશ્કેલ થતુ જાય છે તેને જિયે લેવાની કોશિશ પણ થતી નથી મારુ મટેવુ એવુ છે કે તેને જિયો લેવાની કોશિશ થાય તો બાકીના બધા જિયે અશે દેગને જિયે લેવાના જે બીજા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે, તેમનાથી પડેના ઉપરવાળાઓને, પછી વચ્ચેનાઓને અને હેવડે નીચેવાળાઓને લાલ મળે છે અમારી યોજનાથી જે સૌથી નીચા છે તેને પહેલા લાલ થશે

બાપુનો રેડિયો, બાપુનો હરિજનઉદ્ધાર, બાપુનો-આમોદોગ, બાપુનો કુદરતી ઉપચાર અને બાપુની નર્મ તાલીમ, જે જે તેમણે વિચાર્યું તે બધુ સૌથી નીચેના વર્ગને સ્પર્શતું હતુ અને તેમને તાજાંતાજા લાલ પહોંચાડવાને માટે હતુ આજમત એ રીતે ઓછુ નિયારવામાં આવે છે મારુ જૂદાન કાર્ય ને સપત્તિદાન કાર્ય બગાડર એ જાતનું પાયાનું કામ છે તેથી બધા પક્ષોએ પથ, પક્ષ, કે પાર્ટીના બધા

બેદો બ્લીને ખમેખમા મિવાલીને આ કામમા વળગી જતુ એી મારી માગગી છે

મારી એ પત્ની માગગી છે કે કાર્યકર્તાઓ ઉપગાન દવે મોટા જમીનદારો અને ખેડૂનો પત્ની આ કામને પોતાનુ કામ માને અત્યાગ મુધી મારે તેમની પસે જતુ પડતુ હતુ દરે બે વગમ પડી નું માગગી કરી શકું કે, નેઓ મને જમીન આપે અને તેઓ પે ને જ આ કામ ઉપાડી લે, પોતે તો આપે જ પરતુ બીજાઓની પાસે માગસા પામુ જાય તેઓ આ કામ ઉપાડી લેશે એી મને શ્રદ્ધા છે મારો અનાજ તેમને પહોચશે અને તેઓ સમજશે કે આમાં ગરીબોનું જોટું વાધુ છે તેટલુ તેમનુમે છે. આ જ સર્વોદય છે

મને કહેતાં આનંદ થાય છે કે થોડા લોકો આ કામમા મંડપા છે, હવુ તેમની અપ્પા થોડી છે, આમગ પર વધશે માધુ ધનિકોને રૂઝી માનતા હતા, પત્ર માનતા હતા હવે તેઓ બાપુના કહેવા પ્રમાણે જનતાતા વિશ્વામપાસ જાને, ગરીબોનુ કામ મા કરે મે કહ્યુ કે થોડા લોકો એવા નીકળ્યા છે, પત્ર આવે એસા પણ કેટલાક છે જેઓ અજાજબરીથી મનોવિશ્વાસને કાઢી મૂકે છે મારી તમને હાથ લેડીને પ્રાર્થના છે કે ભાઈ, આનુ કામ ન દેશે આથી પરમેશ્વરને દુ ખ થશે, તે નારાજ થશે ઈશ્વર નારાજ થનાથી દોર્નનુ ભધુ નહી થાય આપણે શ્રદ્ધાવાન લોકો છીએ, શુદ્ધિની વાત કગતા નથી આપણા ઋષિઓએ જે શીખવ્યુ છે, તે માનીએ છીએ માગ મન પર એી હાપ જીવી છે કે હમણા હમણા જે દુકાળ વગેરે આવે છે, તેનુ કાગલુ આપણુ પાપ જ છે આપણે પાપનુ આવરણુ ડોડી દઈએ અને આજના દિને શુભ મંકલ્ય કરીએ બીજાઓને ગતારી પોતાનો લાભ કાઢી લેવાની ઇચ્છા ન રાખીએ તેની સાથે નુ એમ પત્ર ઇચ્છુ છુ કે, ત્યા મુધી ભૂમિનો પ્રશ્ન ડાકે નહી, ત્યા મુધી આપણે બધા સમય અને બધી શક્તિ એમા ખરચીએ બીજા લાભો કામોનુ આર્થિકુ ડોડી દઈએ ને આપણે પ્રન લઈને આમા વળગી જઈએ હુ તો આ નન લઈ

ચૂક્યો છું અને વારંવાર તાબું પણ કરતો રહું છું. આજે આ વન દરીયા ઈશ્વરની સામે, તમારી સામે અને બાપુની સામે હું લઉં છું. હું ધન્ય છું કે મારા મિત્રો પણ એમ કરે, વન લે. પછી જોને હિંદુસ્તાનમાં કેટલું પુણ્ય પ્રગટ થાય છે, તમારી નજર સામે કેવી ક્રાંતિ થાય છે !

આપણે હજી એ જ વરસ આ કામ કર્યું છે. એક વરસ તો હું એકલો જ હતો. બીજો વરસે કેટલાક સહાયક થયા. સર્વસંચા સંધે આ કામ અપનાવ્યું. કોંગ્રેસ, સમાજવાદી, જનસંઘ, સર્વેએ સહાનુભૂતિ પ્રગટ કરી. હજી સહાનુભૂતિ જ બતાવી છે. આટલો થોડો પ્રયત્ન થયો છતાંયે પાંચ લાખ એકર જમીન મળી ચૂકી છે. એકરની સરેરાશ કિંમત બસો રૂપિયા ગણીએ, તોપણ દસ કરોડની સંપત્તિ ગરીબોને પહોંચી ચૂકી છે અને દસ કરોડ તો સેંકડોગણા થઈ શકે એવા છે. રૂપિયા ખૂટી જાય છે. જમીન કાયમ રહેનારી ચીજ છે. આટલા અડપ પ્રયત્નથી આટલું કામ થયું. બધા આમાં મંડી જતાં તો આર્થિક ક્રાંતિ ધણી સુગમતાથી, શાંતિથી અને પ્રેમથી થાય. હું ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરું છું કે તે આપણને, સૌ સાથીઓને અને બાઈઓને એટલી પ્રેરણા, એટલી એકામતા આપે.

દરિયાકાંડ, ૨૮-૧-૫૩

આપણું અપૂર્વ મિશન

[ખિલાર રાખ્યાના ચાંડિય ગામે ભરાયેલા ૧૯૫૩ની સાલના સર્વેશ્વર સંમેલનમાં ૭મી માર્ચ પડેલે દિવસે આપેલા ભાષણમાંથી.]

આપણે કાર્યકર્તાઓનો એક સમૂહ છીએ. અહીં સંમેલનમાં આવીએ છીએ, એટલે થોડું બોલીએ છીએ પણ ખરા. પરંતુ એ બોલવું પણ આપણું કામ છે. તે વજૂત નથી, કર્તવ્યનો ભાગ છે. જાંબર કામ કરી નારાખણને સમર્પણ કરવાને માટે આપણે સંમેલનમાં આવીએ છીએ અને બીજી સાલને માટે કંઈક પ્રેરણા લઈ જવા છઠ્ઠીએ છીએ. એવે પ્રસંગે આપણે થોડો વિચારવિનિમય, થોડી વિચારોની આપણે કરીએ છીએ. આજે આપણે આ દૃષ્ટિથી આપણા કામની પાછળ જે ભૂમિકા છે, તે જોઈ લેવી જોઈએ; કાર્યનું સંશોધન કરવું છે, તે વાત પર પણ નજર નાખી લેવી જોઈએ. કાર્યપદ્ધતિ, કાર્યક્રમ અને કાર્યરચના, આ ત્રણે વિષે આપણે થોડો વિચાર કરી લેવો જોઈએ.

વિશ્લેષણ

આપણે દુનિયાના ગમે તે ખૂણામાં કામ કરતા હોઈએ, પણ દુનિયાની દશા આજે એવી નથી કે આખી દુનિયાનો ખ્યાલ રાખ્યા વિના અગર તેને નજરમાં રાખ્યા વગર આપણું કામ ચાલે. દુનિયામાં જે શક્તિઓ કામ કરી રહી છે, જે નવા પ્રવાહો ચાલુ થયા છે, કદપનાઓ અને ભાવનાઓનો જે સંસ્પર્શ અને સંઘર્ષ ચાલી રહ્યો છે, તેના પર ધ્યાન આપી, તે પર સતત નજર રાખીને જ નાનું સરખું પગલું પણ આપણે ભરવું જોઈએ. સમુચિત દષ્ટિ વિના કેવળ કર્મ આંધળું થશે, તેથી દુનિયાની હાલતનો ખ્યાલ રાખવો પડે છે. આજે આપણે જોઈએ છીએ કે દુનિયાની સ્થિતિ ઘણી નાજુક છે. એટલું જ નથી, સારી પેઠે સ્ફોટક પણ છે. અથવા કહો કે તેમાં ફેટલાયેલે ખમતી સંભાવના રહી છે અને ક્યે વખતે એમાંથી જ્વાળામુખી

કાગી નીકળે તે કહી શકાય એવું નથી આ તું નાહજ લાખમણ મિત્ર નથી દોરતો એથી લખમીત થવાનો મારો ધરાદો નથી, નેમ તમને પણ હું લખમીત કરવા ઇચ્છતો નથી જે આજની દાવત છે, તે તરફ ફક્ત તમારું ધ્યાન એવના માગુ છું દુનિયામાં આજે કંઈ ફાલે શું થશે તે કહી શકાય એવું નથી આવી અસ્થિર મન સ્થિતિ અને પરિસ્થિતિ આજે દુનિયામાં પ્રવર્તે છે

વિચિત્ર પરિસ્થિતિ

એકમે મહિના પહેલાની વાત છે દિલ્હીમાં કેન્દ્ર-શાની, વિદ્વાન પુરુષો એકઠા થયા હતા તેમણે અહિંસાના ફર્શનની બામનમાં ચિંતનમનન કર્યું અને વિચારવિનિમય કર્યો તેનો ધાપામાં અહેવાલ આવતો તે આપણે રાજ નામના તેમા આપણા પૂજ્ય રાજેન્દ્રમ શુએ કહ્યું છે કે,

“આજે કોઈ પણ દેશ સૈન્ય વગર અનાવવાની હિમ્મત કરતા નથી” તેમણે એ વાતનું દુઃખ પણ પ્રગ્ન કર્યું કે, “ગાંધીજીની શીખ અમે તેમને પોતાને મુખેથી સીધી કાનોકાન સાબળી છે પતા તથા અમે તેમની સાથે થોડું કામ કર્યું છે છતાં, હિંદુસ્તાન પણ આવી હિમ્મત કરી શકતું નથી” આપણા મહાન નેતા પંડિત નેહરુએ કેન્દ્રીયે વાર કહ્યું છે કે દુનિયાનો કોઈ કોમડો શસ્ત્રમગ્નથી ઉકેલાતો નથી આપણા આ ભાઈઓ, જેઓ દેશની આગેવાની કરી રહ્યા છે અને જેમના પર એ જનાબદારી દેશે નાખી છે તેઓ અહિંસાને હથેલી માને છે તેમને હિંસા પર નિશ્વાસ નથી છતાંયે સેના તૈયારવાની, તેને મજબૂત કરવાની જવાબદારી તેમને લેવી પડે છે આવી ગતનની પરિસ્થિતિમાં આપણે મુશ્કાળ છીએ

હૃદય અને જીવિનો મધ્ય

સ્થિતિ એવી છે કે અદા એમ વસ્તુ પર છે એવો આપણને ભાસે છે અને ક્રિયા બીજી પ્રવી પડે છે આપણે ઇચ્છીએ છીએ એવું

કે આખા દિગ્દુરતાનમાં અને દુનિયામાં અદિ'શા ચાલે, આપણે એકબીજાથી રીએ નહીં, જવડે એકબીજાને પ્રેમથી છતીએ; પ્રેમ જ અશ્વ યર્થ શકે છે અને બધાને છતી શકે છે એવો વિશ્વાસ હૃદયમાં છે. છતાં બીજા એક ચીજ આપણામાં છે ને તેને શુદ્ધિ કહેવામાં આવે છે આમ તો એ પણ હૃદયનો એક ભાગ છે; અને હૃદય પણ તેનો એક ભાગ છે ને અને એકબીજામાં મળી મળેલાં છે. છતાં હૃદય કહે છે કે દિ'સાથી કોઈ કોણનો ઉકેલ નહીં થાય; એક કોણે ઉકેલાતો દેખાય ત્યાં બીજા દસ નવા ઉત્પન્ન થાય. પણ શુદ્ધિ ત્રણે ગુણોથી ભરેલી છે, તેમાં થોડી વિચારની શક્તિ છે ને થોડું આવગણ પણ છે; થોડું દર્શન છે ને થોડું અદર્શન પણ છે આવી આપણી સમિત્ર શુદ્ધિ આપણને કહે છે કે, 'આપણે લગભગ કાઠી નાખી શકીએ નહીં. જે જનનાના આપણે પ્રતિનિધિ છીએ, તે જનના એટલી મજબૂત નથી તેની એટલી તૈયારી નથી તેથી તેના પ્રતિનિધિ તરીકે આપણા પર લગભગ રાખસાની, વધારવાની અને મજબૂત કરવાની જવાબદારી છે' આવી હાલત આજે છે દેખાય છે એવું કે રચનાત્મક કામ કરીએ એ દિવની ઇચ્છા છે પરંતુ શુદ્ધિ કહે છે કે, 'સેના વધારની જોઈએ તેથી મેનાપત્ર જોનાથી મજબૂત થઈ શકે એના યોગને સ્થાન આપવું જોઈએ.' રેડિયા પર જેમની શ્રદ્ધા આછી છે, તેમની વાત દૂર ઠોડી દડિ હુ પણ જેમની શ્રદ્ધા રેડિયા પર છે, તેમને એવો મરાય કરવામાં આવે છે કે શું રેડિયો અને ગ્રામોફોન મારફતે તમે સુદ્ધયત્ર ઊભું કરી શકશો? એટલે તેમની શુદ્ધિ, અને તેમનામા આપણે પણ છીએ તેથી આપણી શુદ્ધિ પણ કહેશે કે આ નાના નાના ઉદ્યોગો મારફતે આપણે સુદ્ધયત્ર સંજ્ઞા નહીં કરી શકીએ

કોમ્યુનિટી પ્રોજેક્ટને અમે મજકારની ઇચ્છા એવી છે કે તે પાંચ લાખ ગામડાઓમાં ચાલે હમણાં થોડા ગામડાઓમાં શરૂઆત પણ થઈ છે પરંતુ ઇચ્છા છે તેને વધારે વ્યાપક બનાવવાની અને તે મારફતે દેશને સમૃદ્ધ, લક્ષ્મીમાન કરવાની ને ગરીબાઈ દૂર કરવાની પણ કાવે

નિવામા મદાયુદ્ધ ક્ષત્રી નીડમે નો એમ પણ એમ્મિની પ્રોજેક્ટ યાત્રા
 ગહેશે કે કેમ તે દુ ન્દી સન્નો નથી અને જેમણે આ યોગ્યાનુ
 મામ રૂઝ ક્યું છે તેઓ પણ તે યાત્રા રહેશે એવું કહી શકશે નહીં
 તરત જુદા જોર કરશે અને હૃદય સતાર્થ જશે ૧૫ પર જુદા મનાર
 ધર્મને મહેમે કે હમણાં ગેશુ રક્ષણ મુખ્ય રસ્તું છે

જાદુની પુરસ્તી

આજી આત્મનિરીક્ષણના રૂપમા મોતું ધુ ને જાળે ત્યા
 જવામતરીના સ્થાન પર જોડા છે તેમની જગ્યા પર આપણે મેસીંગે
 તો અત્યારે તેઓ ને કરી રહ્યા છે તેનાથી જાદુ ખાસ જુદુ આપણે
 મરીથુ એવું નથી એ સ્થાન જ એવું છે જાદુની પુરસ્તી છે તે પર
 ને જેસે તેને અગિયાર મહાગિત યાત્રા અને તૈયાર એમ એમ અસ્વામીન
 ચોકામા વિચારવાની જરૂર પડે છે એ ચોકા જેને મે અસ્વામીન
 ૧૧મ આધ્યુ તેમા લાચારીથી દુનિયાનો પવાદ ને દિશામાં વહેતે
 ગ્રામ્ય તે દિશામા વિચારવાની જવામતરી ત્યાં મેસનાર પર આપી
 પડે છે અમેરિકા ને રશિયા જેવા મોટાં મોટા રાષ્ટ્રો પણ એ છે
 એમ્પીનથી ડરે છે અને પાકિસ્તાન આં હિંદુસ્તાન જેવાં એછી
 રક્તિનાળા રાષ્ટ્રો પણ એની રીતે ડરે છે આ પ્રમાણે એમ્પીનનો
 ૨૨ રાખી શત્રુમત્રથી સૈન્યમત્રથી મર્ધ સવાનનો ઉદ્ધેય નીકળી શકે
 નથી એવા વિશ્વાસની સાથે આપણે રાષ્ટ્રમત્ર આં સૈન્યમત્ર પર
 આધાર રાખીએ છીએ અને તો આશરો છાડતા નથી

હજી નહીં પણ કથાજનક સ્થિતિ

આની વિચિત્ર દશામા આપણે છીએ અને તેથી મર્ધ આપણને
 જીની ઢોગી મહે તે એવું કહેવાતો ૧૬૬૨ ભલે હોય પણ તેનું મ્થન
 સાચું નહીં થાય. આપણા દિનમા બીજી વાત હોય અને તે આપણે
 છુપાવતા ટોઈએ તો આપણે જાણીગુજને ઢોગ મ્ગીએ છીએ એમ
 મહેવાય પણ હૃદય એક વાત સીકારતું હોય અને પરિસ્થિતિને વશ

યર્ષ ને બુદ્ધિ બીજી વાત કહેતી હોય, ત્યારે લાચારીથી કોઈ વાત કરવી પડે તે દંભ નથી, દયાજનક સ્થિતિ છે આવી દયાજનક સ્થિતિમાં આને આપણે છીએ.

હમણાં રાજેન્દ્રપ્રાણીએ કહ્યું કે આ જવાબદારી સર્વોદય સમાજ પર છે, કેમ કે લોકો સમાજ પાસેથી અપેક્ષા રાખે છે કે પોતાના મૂળ વિચાર ૫૦ કાયમ રહી તેને આજના સંજોગોમાં અમલમાં લાવવાને માટે તે વાતાવરણ નિર્માણ કરે. સર્વોદય સમાજ આ કામ કરશે, તો આજની મરકાર, જે આપણી રાષ્ટ્રીય સરકાર છે, તેને આમાં સારી મદદ મળશે ધારો કે આપણામાંથી કોઈ પ્રધાન થાય અને રાજનો વહીવટ કરવા મડિ. પણ લગ્ન કરના બાળ વિના સમાજની ગચના કેવી રીતે યર્ષ શકે એ વિચારની દિશામાં મરકારના તંત્રની બદલ રહી કાર્ય કરવાથી જેટલી સરકારને મદદ થશે તેટલી આપણામાંથી થશે. પ્રધાન તંત્ર ચલાવે તેથી નહીં થાય.

સ્વતંત્ર લોકશાહિતના નિર્માણનું કાર્ય

કોઈ કોઈ વાર મને લોકો પૂછે છે કે તમે બહાર કેમ રહો છો ? દેશના કારોબારની જવાબદારી કેમ ઉપાડના નથી ? હું જવાબમાં કહું છું કે ગાડીને બે બળદ બેઠેલા છે, ત્યાં હું વધાગનો ત્રીજો બળદ થાઉં તેથી ગાડીને શી મદદ થશે ? હા, ગાડી સાચી દિશામાં જાય એવો મારો રસ્તો હું બતાવું તો મેં ગાડીને ચાલવામાં વંચારેમા વધારે મદદ કરી કહેવાય એ ખરું છે કે હું બળદ હોઉં તો મારે બળદ જ રહેવું જોઈએ, અને તેનું કામ કરવું જોઈએ હું આ ખાસ ભાષામાં બોલી રહ્યો છું. હું આશા રાખું છું કે તમે આ ભાષા સહન કરશો. આપણી સંસ્કૃતિમાં બળદને માટે જેટલો આદર છે, તેટલો માણસને માટે પણ નથી. હું એ અર્થમાં બોલી રહ્યો છું. જે રાત્રની ધુળ ઉપાડે છે તેને આપણે ધુરંધર કહીએ છીએ ધુરંધરનો અર્થ બળદ છે. આપણે ધુરંધર બનવું પડે. પણ જે લોકો ધુરંધર યર્ષ ચૂંચા છે, તે કહે છે કે અમે જે કામ કરીએ છીએ તે કામમાં તમે ન પડો પણ જે બિજાએ અમારામાં

ઝે, તેને તમે ભગી કાઢી શકો એમ હો તો તે કામ કરો. આવી આશાથી એ લોકો આપણા તરફ જુઓ છે એટલે આપણે આ વાત મમજની જોઈએ અને આ દૃષ્ટિથી જોને હું સ્વતંત્ર લોકશક્તિ નહીં છું તે જોનાથી નિર્માણ થાય એના કામોમા મડી જતુ જોઈએ એ રીતે જ આપણે આજની સરકારને સાચી મદદ કરીશું અને આપણા દેશની યોગ્ય સેવા પણ કરીશું.

દશશક્તિથી ભિન્ન લોકશક્તિ

મે કહ્યું કે, આપણે સ્વતંત્ર લોકશક્તિ નિર્માણ કરવી જોઈએ મારા કહેનાની મતનમ એ છે કે દ્વિસાશક્તિની વિરોધી અને દશશક્તિથી જુદી એવી લોકશક્તિ આપણે પેદા કરવી જોઈએ અને આપણી જે સરકાર છે, તેના હાથમા આપણે દશશક્તિ સોંપી છે એ દશશક્તિમા દ્વિસાનો અમુક અંશ છે ખરો, પણ હું તેને દ્વિસા કહવા ઇચ્છતો નથી દ્વિસાથી ભિન્ન દશશક્તિ એમ કહી આપણે તેને ઓળખીએ દ્વિસાથી હું તેને જુદા વર્ગમા મૂકવા ઇચ્છુ છું કારણ કે એ શક્તિ તેમના હાથમા સમગ્ર સમુદાયે આપી છે પરંતુ તે દશશક્તિનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રસંગ જ ન આવે એવી પરિસ્થિતિ દેશમા નિર્માણ કરવાનું કામ આપણું છે એ કામ કરીએ તો આપણે આપણો સ્વધર્મ જાળવ્યો અને ઓળખ્યો કહેનાય પછી આપણે તેનો અમન કરીશું, આપણે એ કામ નહીં કરીએ, અને દશશક્તિથી જે જનમેના ધર્મ શકે છે તેના લોભમા પડીશું તો લોકો આપણી પામે જે નિષેધ અપેક્ષા રાખે છે, તે આપણે પૂરી કરી નહીં શકીએ મનને સંતોષ છે કે આપણે લોભ પર યોગદાન બની જઈએ.

દયાનું કામ નહીં પણ દયાનું રાજ્ય

ચોક્કસ સ્પષ્ટીકરણ કરું મે કહ્યું કે દશશક્તિના આધારથી મેરાનું કામ થઈ શકે છે અને તે કરવાને માટે આપણે ગાંધીસાહેબના ઇચ્છુ અને હાથમા લીધું છે જ્યાં સુધી સમાજને જરૂર છે ત્યાં સુધી તે

નાસતની જવાબદારી આપણે હોડા ધમ્મજા નથી એથી મેં જાણ્યો
 થાય છે પણ જેમા દુઃશક્તિનો ઉપયોગ જ ન થવો પડે એવી પરિ-
 સ્થિતિ નિર્માણ કરવામા મદદ થાય એવી એ સેવા નથી દાખવે
 વધીએ વળી આવે છે મૈનિકા જાણી થાય છે તે મૈનિકાની સેવામા
 જે થોડો પડેના છે, તેઓ જૂત વાથી ભરેના હોય છે તેઓ રાત્રિમિત્ર
 મુખ્યા જોના નથી, પોતાના જ્ઞાન જોખમમા નાખીને સુદતા ક્ષેત્રમા
 જાય છે અને એવી મેં કરે છે જે માના માત્ર પોતાના બાળકોની
 મી મોં તેથી તેઓ દયાળુ માન્યો હોય છે એમા લેશ પણ શંકા
 નથી આ સેવા કામતી છે એ દરકોઈ જાણે છે પણ સુદ જાણ કરનાર
 કામ તેઓ કરતા નથી તેમની દયા સુદને માન્ય કરનારા મમાજના
 પહેવારનો જ એક ભાગ છે એક ધરમા અનેક નાનામોટા ચક્રો હોય
 છે તે એકમીતથી લિન દિશાઓમા ફરતા હોય તોયે તે ધરના
 અગ હોય છે એ જ સુદ્યનનું એક અગ છે સૈનિકાની કનનનું મમ
 નેવાનું અને તે જ ધરનું બીજું અગ છે જાણી થયેના મૈનિકાની
 નેવાનું જ્ઞાન કરનાર તેમની ગતિ સ્પષ્ટ છે એક ફર કામ છે તે મીનું
 દયાનું છે આ દરકોઈ જાણે છે પણ તે દયાળુ હૃદયની એ દયા અને
 ફર હૃદયની એ ફરના અને મળીને સુદ્યન અને છે આમ મને સુદ
 ચાનું ગાળનારા એક જ ધરના એ ભાગ છે કોઈ વૈજ્ઞાનિક ભાષામા
 હેતુ હોય તો જ્યાં સુધી આપણે સુદનો સીમાર મ્યો છે, ત્યાં સુધી
 આપણે જાણી સૈનિકાની મેવાનો ધધા લીધો હોય કે સૈનિકનો ધધા
 લીધો હોય મને રીતે સુદતા ગુનેગાર ફરીએ છીએ આ દાખલો મે
 એના માટે આપણે કે ફક્ત દયાળુ મમો ફરીએ છીએ તેથી આપણે
 એમ ન મમજનું કે આપણે દયાનું રાત્ર્ય નિર્માણ ફરી રાત્રી રાત્ર્ય
 નિર્દરતાનું છે આપણે દયાનું મમ નથી પણ દયાનું રાત્ર્ય સ્થાપનાનું
 મ કરવાનું છે નિર્દયતાની રાત્ર્યમાયે દયા હશે પરંતુ તે રાત્ર્યમા
 જેવું મીનું હોય છે તેવી હશે આ દયા સ્વાદ કિપન મે છે જાણી
 મૈનિકાની મેં કરનાથી દિસામા લહેજત પેલ થાય છે, સુદમા સુધિ

ઉપન્યાસ છે પણ એ દષ્ટાંથી યુક્તું વિચાર્યું થતું નથી આપણે લોકો આ જાતની દયાના મગ કરીએ તો નિ કુસ્તાના રાજ્યમાં દયા પ્રજા જતી રહેશે નિર્વ્યતાની હુમ્મનમાં દયા ગાળીને મગ કરવાથી આપણ મૂળ જમ મ્યું ન મહેનાય તેથી જે કામ દયાના દષ્ટાંય છે, જે રચનાદમ દેખાય છે તે આપણે દયા અને રચનાના લોભના માર્ગો વ્યાપ્ત દષ્ટિ રાખ્યા વિના પ્રીતિ તો થોડી મેના આપણે હાથે જરૂર થશે પણ જેની જવાબદારી આપણ પર છે, જેને આપણે આપણો સ્વયમ મા ગો છે અને જેો દુનિયાએ પણ આપણો સ્વયમ ગણ્યો છે તેવા પ્રકારની મેવા એ નહી હોય

હૃદયનો કાયદો

૧

ખીએ દા મનો આપુ મને ધગી નાર પૂછવામાં આવે છે ? તમારું સરખર પર વજન પ તુ હોય એમ જણાય છે છતાં તમે ૧૧ માટે ભારપૂર્વક કહેના નથી કે સરખરે મપ્પો નાવવો જેઈએ અને રજન આપ્યા વિના જમીનની વહેચણીનો માર્ગ મેની આપવો જેઈએ ? તમે તમારું રજન આ શિખામાં મેમ જાખતા નથી એમ ધણા લોકો મને પૂછે છે હું તેમને મ્હું છું કે બાઈ, કાયદાના માગને હું રોકતો નથી તેથી વધારે એક પગલુ તમે મારી પાસથી ધખ્ખતા હો — તમારી દિશ મા તો હું મ્હું છું કે જે માર્ગ મે અપનાયો છે તેમા મને પૂરો યત્ન મેના આના મશ નહી મળે ને ગાગ આના આઠ આનાયે મળે તા તેમતાથી મે મપ્પો ધ ના માટે સરજના થશે તેને માટે અનુભૂષી વાતાવરણ હું ડેગલુ છું એથી સહેનાઈથી મપ્પો બનાવી શકાશ એક તો હું મપ્પો ગ્વાની નાતમા અડચણ મરતો નથી અને ખીજી તે માટે અનુભૂષતા ગે । પ્રી રહ્યો છું પણ એથી એમ પમનું આગળ જાઉં અને એમ મ્હેતો રહું કાયદા થયા વિના આ કામ થવાનું નથી તા હું સ્વધર્મ ન્યૂન્યો ગણુ ઉ મારો એ ધર્મ નથી મારો ધર્મ એવું માનવાનો છે કે કાય । મ વિના જનનાના હૃદયમાં આપણે એવો ભાવ નિર્માણ રવો કે જેથી મપ । ઝગે તેવો હોય તોયે લોભ આપમેળે જમીનની વહેચણી મે

શુ માતા કેઈ કાયદાને વીધે આજીવને દૂધ પિનાડે છે? માલુમના હૃદયમાં એની એક શક્તિ રહેતી છે જેને લીધે તેનું જીવન સમૃદ્ધ બન્યું છે. માલુસ પ્રેમ પણ વિશ્વાસ રાખે છે, પ્રેમથી પેદા થાય છે, પ્રેમથી ાગે છે અને છેવટે જ્યારે દુનિયા છોડે છે ત્યારે પ્રેમની દૃષ્ટિથી આસપાસ જરા જોઈ વડે તેના પ્રેમી જનોને જુએ છે એને સુમે દેહ છોડે છે. પ્રેમની શક્તિનો આટલો અનુભવ હોવા છતાં તેને અધિક સામાજિક રૂપમાં વિકસિત કરવાની હિમત બતાવવાને મદદે તે કાયદો કાયદો એવું રમણે ક્યાં કરું તો લોકશક્તિ નિર્માણ કરવાની સરખા આપણી પામેથી જે મદદની અપેક્ષા રાખે છે, તે મદદ આપણે કરી નહીં ગણાય તેથી દશશક્તિથી ભિન્ન લોકશક્તિ હું નિર્માણ કરના છું અને આપણે તે નિર્માણ કરવી જોઈએ તે આ જે લોકશક્તિ નિર્માણ કરના છું છું, તે દશશક્તિની વિરોધી છે એમ નથી મહેતો તે હિસાની વિરોધી છે તે એટલું જરૂર કહું છું કે તે દશશક્તિથી જુદી છે.

ખાદી જોડ

ખીજે દાખનો આપુ હમણા ખાદી જોડ રચાયુ સર. ખાદીને મદદ કરવા છું છે પતિત નેહરુએ કહ્યું, 'મને આશ્ચર્ય થાય છે કે આ કામ જે ચાર વરસ પહેલાં થયું તેજી હવે તે આજુ મહુ મોટું કેમ થાય છે?' તેઓ મદાન છે તેમનું દિન મદાન છે તેઓ આત્મનિરીક્ષણ કરે છે અને આ પ્રમાણે બોલે છે હવે આપણ કામ છે ને ચરખા સધનું કામ છે કે સરકાર ખાદીને ઉત્તેજન આપના છું છે, ખાદીનું ઉત્પાદન વધારવા છું છે તે આપણે તેને મદદ કરવી, કેમ કે ચરખા સધને આ કામનો અનુભવ ન અને આના કામ માટે અનુભવીઓની મદદની જરૂર હોય છે વિચાર કરું છું ત્યારે મને લાગે છે કે એક નાગરિક તરીકે અને જાણકાર તરીકે આપણી સરકારને જોઈતી મદદ કરી શકીએ તેટલી આપણે કરવી જોઈએ. આપણે તેમાં ખાસ ધર્મ જોઈએ, પૂર્વ ધર્મ જોઈએ તો તેઓ આપણી પામેથી જે અપેક્ષા રાખે છે તે મુજબની ખાદીની મેં આપણે ન

કરી કહેવાય. આપણે ખાદીની આપણી દષ્ટિ સ્પષ્ટ રાખવી જોઈએ અને તે દિશામાં કામ કરતાં કરતાં સરકારને ખાદીના ઉપાદાનમાં જે મદદ આપી શકાય તે બંધી આપવી જોઈએ. આપણે યુદ્ધ નાખૂદ કરવાના ઉપાયો શોધવા જોઈએ અને તેમ કરતાં કરતાં ને કરવા છતાંયે તે કાદી નીકળે તો જખમી સૈનિકોને મદદ કરવા જવાની જરૂર હોય તો જલું જોઈએ. એ કામ તો યુદ્ધનો એક ભાગ છે એમ કહીને તેની ના ન પાડીએ. પણ આપણે અસસ્ય ધ્યાનમાં રાખીશું કે એ આપણું અસસ્ય કામ નથી. આપણું ખાદીકામ આમરાજ્યની સ્થાપનાને માટે જ હોય.

આ વખતે પંડિત નેહરુ મળવા આવ્યા ને તેમણે ઘણા પ્રેમથી વાતચીત કરી. મેં નમ્રતાપૂર્વક તેમની વાત સાંભળી. અને પછી જ્યારે તેમણે થોડી મસજત કરવાની મરજી બતાવી ત્યારે મેં મારા વિચારો તેમને ટૂંકામાં જણાવ્યા. મેં કહ્યું કે ખાદીને માટે ને આંદોલનને માટે પણ સરકાર પાસેથી કોઈ એક વાતની અપેક્ષા હું રાખતો હોઉં તો તે આટલી છે. આપણે માનીએ છીએ કે લખતાવાંચવાની આવડત નાગરિકતાનું એક અનિવાર્ય અંગ છે; દરેક નાગરિકને લખતાવાંચતાં આવડવું જોઈએ. તેથી આપણી સરકાર બધાને બહુવચવાની, કંઈ નહીં તો વાંચતાંલખતાં શીખવવાની પોતાની જવાબદારી માને છે, ને સ્વીકારે છે. સરકાર પોતે સ્વીકારેલી આ જવાબદારી પૂરેપૂરી અગ્ર કરી શકતી ન હોય એમ બને. સંજોગને લીધે બસે તે પૂરી અદા ન કરતી હોય, તેનો પૂરો અમલ થયો ન હોય. પણ જ્યાં લગી તેનો પૂરો અમલ થયો નથી, આપણા બધાએ લોકોને વાંચતાંલખતાં આવડવું નથી, ત્યાં લગી આપણું કામ આપણે પૂરું કર્યું નથી, આપણી જવાબદારી પૂરી અગ્ર કરી નથી એવો સરકારને દિલમાં વસવસો રહેશે. એવી જ રીતે આપણી મરદાર એવો વિચાર માન્ય રાખે કે દિંદુસ્તાનના દરેકદરેક આમવાસીને, દરેક નાગરિકને સ્વત્ર કાંનનાં શીખવવું જોઈએ; જે આમવાસીને, જે નાગરિકને સ્વત્ર કાંનનાં ન આપડે તે અસિદ્ધિન છે. બહોગોગરો નથી એટલું માનીએ. બાકીનું બધું કામ જનના કરી લેશે.

આપણે સરકાર પાસેથી પંચાની મદદ નથી માગીએ. પણ સરકાર આ વિચારનો ગ્રીક્ષર કરે તો તેથી આપણને આપણા કામમાં વધારેમાં વધારે મદદ થાય. મેં આ બધું કહ્યું તે તેમણે માંઝળી લીધું. 'માનુ હું કે તેમના હૃદયને એ પમંડ પડ્યું' રહે, પણ સદન વિગતમાં તેમણે પૂછ્યું કે મુત્તર કાંનવાનું જવાને શીખરીએ તો તેના ઉપયોગનો સત્તાવ લીમો નહીં થાય? મેં જવાબ આપ્યો કે વખના-યાચનાં શીખવ્યા પછી તેના ઉપયોગનો સત્તાવ પણ લીમો થાય છે. મેં એવા કેટલાંયે ભગવાનજેવા માણસો જોયા છે, જેઓ જે ચાર ચરમ બળ્યા હોય પણ તેમને જિંદગીભર તેનો કોઈ ઉપયોગ હોતો નથી. તેમને માટે કાળા અક્ષર ભેમ જગમર હોય છે. 'ધોગ'ની સાથે 'ક્ષેમ' બેસાયેલું છે તેથી આ ચિંતા કરવી પડે છે. પણ તમે જેઓ કે મેં ખાદીને માટે આટલી જ માગણી કરી છે, કારણ કે જનતાની સરકાર છે, અને જનતા તરફથી આ માગણી સાચ તો સરકારે એટલું કરવું જોઈએ પાત્ર આથી આગળ જઈને લોકો પર કાપદાથી ખાદી લાદવામાં આવે અથવા દુ ઝેરી માગણી કરુ તો મારે કથ્થમ કરવું જોઈએ કે દુ માનુ કામ સમજ્યો નથી. દશક્રિતથી ભિન્ન લોકશક્તિ આપણે નિર્માણ કરવી છે, એ સુન દુ જગો કહેવાઉં

આપણી હાર્થપદ્ધતિ

આ જે હાખના મેં રહેજ આપ્યા, એ ખાદીનો અને ખીજો ભૂમિદાનનો આપણે ભૂમિનો સત્તાવ ઉકેવના કોસિશ કરીશું તો આપણો માર્ગ જુદો અને લોન્શાહી સરકાર કરવા છાછશે તો દશક્રિતનો ઉપયોગ કરી તે કરવા છાછશે અને કરશે, ને તેનો વાંક કોઈ નહીં કાઢે પણ તેનો માર્ગ જુદો છે સરકારની આ અતની મદદથી બને લાદની નિર્માણ થતી હોય પણ લોકશક્તિ નિર્માણ નહીં થાય આપણો ઉદ્દેશ કક્ષત લાદની નિર્માણ કરવાનો નથી, લોકશક્તિ નિર્માણ કરવાનો છે આપણા કામની પાછળ આ દષ્ટિ છે આપણી આ દષ્ટિ ચિય ચર્ક જાય પછી આપણી હાર્થપદ્ધતિ ગી હશે તેનું ચર્લુન કવવાની જરૂર નહીં રહે કામ સરનાર

દરેક વ્યક્તિ વિચારશે કે પ્રયોગ રચના-મત કામ કરવામાં આપણી એક વિશેષ પદ્ધતિ છે. આ પદ્ધતિથી કામ કરવાથી છેવટે એવા પરિણામની અપેક્ષા રહે છે કે લોકોમાં દંડનિરપેક્ષતાની ભાવના નિર્માણ થાય.

આ દૃષ્ટિથી વિચારીશું તો - સહેજે ધ્યાનમાં આવશે કે આપણું કાર્યપદ્ધતિના એ ભાગ છે. એક ભાગ વિચારશાસ્ત્રનો અને બીજો કૃત્ય વિજ્ઞાનનો. મને સાત્ત્વીય શબ્દો જનાવવાની થોડી ટેવ છે, અને સંસ્કૃત ભાષા અને કીક આવડે છે, તેથી સંસ્કૃત શબ્દો આવી જાય છે. તે મારે મને ક્ષમા કરજો.

સર્વોદય સમાજની આધારશિલ્પ

વિચારશાસ્ત્ર એટલે વિચાર સમજનો અને સમજાવવો, વિચાર સમજ્યા વિના કોઈ વાત માન્ય ન કરવી, વિચાર સમજ્યા વિના કોઈ આપણી વાત કબૂલ કરે તો દુઃખી થવું. અને પોતાની ધૂમ્મજા બીજા પર ન લાદવી, ખસેડે દક્ત વિચાર સમજાવીને સંતોષ માનવો. આપણા સર્વોદય સમાજની યોજનામાં આપણે જે રચના કરી છે, તેને દેટલાક ભોગે 'લુઝ ઓર્ગેનિઝેશન' અથવા શિથિલ રચના કહે છે. રચનાને આપણે શિથિલ કરીએ, તો કોઈ કામ થાય નહીં. તેથી રચના શિથિલ ન હોવી જોઈએ પણ આ શિથિલ રચના નથી, અરચના છે. અથવા કહો કે કેવળ વિચારના આધાર પર આપણે જાણા રહેવા ઇચ્છીએ છીએ. આપણે જેનો સમજ્યા વિના અમલ થાય એવો આદેશ કોઈ ને પણ આપતા નથી, ખસેડે આપણે સલાહમસલત કરીએ છીએ. કુરાનમાં ભક્તોના એકે લક્ષણમાં અત્ર ગણાવ્યું છે, એટલે કે તે પરસ્પર સલાહમસલતથી કામ કરે છે. તેથી આપણે સલાહમસલત કરીશું અને આપણને સાંભળનારાને આપણી જે વાત પસંદ નહીં આવી હોય, તે તેને માન્ય ન કરે અને તેનો અમલ ન કરે તેથી રાજ થઈશું; સમજ્યા વિચારો વિના તે અમલ કરે તો આપણને ઘણું દુઃખ થશે. આ જે રચના છે, તેમાં હું જેટલી શક્તિ જોઈું છું, એટલી બીજા કોઈ કુશળ રચનામાં, સ્પષ્ટ રચનામાં અને અનુશાસનવાળી રચનામાં જોનો નથી. અનુશાસનવાળી

દ્યુક્ત રચનામાં શક્તિ નથી હોતી એવું નથી પણ તે શિવશક્તિ નથી હોતી અથવા આપણે જેની શક્તિ પેદ કરવા ઇચ્છીએ છીએ તેની નથી હોતી તે ખીજી શક્તિ હોય કે આપણી દૃષ્ટિથી તે શક્તિ નથી તેથી વિચારશાસનને આપણે માનના ઇચ્છીએ છીએ આ વાત ધ્યાનમાં લેવા જે તો વિચારનો નિરતર પ્રવાહ કરવો એ આપણો એક કાર્યક્રમ થશે એ આપણે કરતા નથી પણ એવું જોઈએ

વિચારનિષ્ઠા

હું આ દૃષ્ટિથી વિચાર કરું છું ત્યારે શુદ્ધ લગભગને લિમિસેડ કેમ બનાવે હશે અને શકરાચાર્યે યતિસેડ કેમ બનાવે હશે તેનું રહસ્ય ખુલ્લું થાય છે જ્ઞાતે તે સંધોના જે અનુભવ થયા છે, તેના ગુણદોષોની તુલના કરી મેં મારા મનમાં એવો નિર્ણય બાપ્યો છે કે આપણે આવા સંધો કરવા નથી ઇચ્છીએ કે તેના ગુણ કરતાં દોષ વધારે છે આવા અનુભવ મળ્યો છે તેથી આપણે સવ નહીં બનાવીએ, પણ તેમને કેમ બનાવવા પડ્યા તેનો ખ્યાન મને છે નિરતર અખડ વહેતા ઝરણાની જેમ સતત ફરતા રહેનારા અને લોખંડી પાસે મતલ વિચાર પહોંચાડનારા માણસો હોવા જોઈએ તે વગર સર્વોદય મમાજનું મમ નહીં થાય લોખંડી પાસે પહોંચનાના જોડલા પ્રસંગો મને તે બધા ઝૂપી લેવા જોઈએ લોખંડી એક વાર મટેના જતા ન માલગે તો ખીજી વાર મહેનાની તપ મને છે એથી જાનટો આનંદ થવો જોઈએ આટલો વિચારપ્રવારનો હિસાબ અને આટલી વિચાર પર મદદ વિચારનિઃ આપણામાં હોવા જોઈએ પણ આપણી સ્થિતિ એવી છે કે આપણા માથા મોગ લાગના લોકો જુદી જુદી સંસ્થાઓમાં પુરતારવા છે અહીં માત્ર એ વાતનો ઉપેક્ષા કરીએ તેની થોડી ચર્ચા પછી મરીશ સંસ્થાઓનું જોડે મદદ છે હતાં આપણને સંસ્થાની આમંત્રિ ન રહેતી જોઈએ, ભક્તિ ગેરી જોઈએ તેમનું મમ તેઓ લાલ આનું રામે પણ સંસ્થામાં થોડા માણસો એવા જોઈએ જે ફક્ત રહે આ જાતની રચના કરીશું નહીં અને આવા કાર્યક્રમ આપણે અમનમાં મૂકીશું નહીં, તો આપણો વિચાર ધીણું ચર્ચ જશે અને વિચારશાસન ચાલશે નહીં

પત્રકથી પત્રક જ પેદા થાય

ગિદારના લોકો કંઈક અભિમાનથી કહે છે અને તેમને અભિમાન લેવાનો દક પણ છે કે બૂદ્ધાનયત્રનું કામ ગિદારની કોંઠેસે પહેલું વિપાક્યુ અને ત્યાર પછી દેશરાખાદમાં અખિલ ભારત કોંઠેસે મંજૂર થયું. આથી થાય છે શું? ઉપરથી એક સરકયુલર, પત્રક આવે છે કે ‘બૂદ્ધાનમાં મદદ કરવાનું કોંઠેસવાળાનું કર્તવ્ય છે.’ ગંગા દિમાસયથી નીકળીને હરિદ્વાર આવે છે. પછી ત્યાંનું પત્રક પ્રાંતિક સમિતિમાં આવે છે અને દિમાસયમાંથી નીકળીને ગંગા હરિદ્વાર થઈને આગળ વહે છે ને ગઢમુક્તેશ્વર જાય છે. આ પત્રક પણ પ્રાંતિક સમિતિમાંથી ગિલ્લા ઓફિસમાં આવે છે. ગંગા ગમે ત્યાં જાય, જ્યં તે પાછી જ રહે છે, ગંગા જ રહે છે. તે પ્રમાણે પત્રકમાંથી પત્રક જ પેદા થાય છે. મેં એક વાર વિનોદમાં કહ્યું હતું કે દરેક જાતિ પોતાની જાતિ જ પેદા કરે છે. તે જ પ્રમાણે પત્રક પણ પત્રક જ પેદા કરી શકે. પણ છેરટે કામ કોણ કરશે? કામ તો ગામડાંના લોકોને કરવાનું હશે. પણ ગામડાંના લોકો સુધી પત્રક પહોંચે છે જ ક્યાં? તે એક ઓફિસમાંથી બીજી ઓફિસમાં જાય છે, ને ત્યાંથી ત્રીજી ઓફિસમાં જાય છે, જસ એટલું થાય છે. પણ આ બૂદ્ધાનયત્રના આપણા કાર્યક્રમે એવા છે કે જ્યાં સુધી આપણે ઘેરેઘેર પહોંચીશું નહીં ત્યાં સુધી તે પાર નહીં પડે. પાંચ લાખ ગામડાંમાંથી પચીસ લાખ એકર જમીન આપણે ભેગી કરવા ઇચ્છીએ છીએ. આમ તો સહેલું. કામ જણાય છે. ગામડા દીક પાંચ એકર જમીન ભેગી કરવી એ કોઈ મોટી વાત નથી. પણ એટલાં ગામડાં સુધી જાય કોણ? તેથી આપણી પાસે મુખ્ય સાધન વિચારપ્રચાર જ હોઈ શકે; તેની યોજના આપણે કરવી જોઈએ; આ આપણા કાર્યક્રમ હશે.

આપણું એક સાધન વિચારશાસન

એ માટે આપણી હિંમત ન હોય, આટલાં બધાં ગામડાંમાં આપણે કેવી રીતે જઈશું, કેવી રીતે ફરીશું એવું લાગતું હોય અને જોને દૂંકો રસ્તો કહે છે, અગ્રેજમાં શોર્ટકટ કહે છે તે આપણે ઇચ્છતા

હોઈએ એટલે કે કામદો બને, ફલાણું બને એમ ઇચ્છતા હોઈએ, તો મારે કહેવું જોઈએ કે એ આપણું કામ નથી. કાનૂન બને, જરૂર બને, જલદી બને અને સારો બને; પણ તે કામમાં આપણે પડીએ તો આપણે પરધર્મનું આચરણ કર્યું કહેવાય, સ્વધર્મનું આચરણ કર્યું નહીં કહેવાય. ગામેગામે ફરવાનું શરૂ કરીએ અને વિચાર પર વિશ્વાસ રાખીએ એ આપણો સ્વધર્મ છે. આપણે એમ ન કહીએ કે, ‘અરે, વિચાર સાંભળવાસંભળાવવાથી કામ ક્યારે થશે?’ વિચારથી જ કામ થશે, કારણ કે આપણું કામ વિચારથી જ થઈ શકે. એટલે આ વિચારની સત્તા, વિચારશાસ્ત્ર આપણું એક સાધન છે.

કર્તૃત્વ અને સત્તાનું વિભાજન

ખીજું સાધન છે કર્તૃત્વવિભાજન. બધું કર્તૃત્વ, બધી કર્મશક્તિ એક કેન્દ્રમાં કેન્દ્રિત ન થતાં જોઈએ, બધાંકે પ્રત્યેક ગામમાં કર્મશક્તિ, કર્મસત્તા નિર્માણ થવી જોઈએ. તેથી આપણે ઇચ્છીએ છીએ કે દરેક ગામને પોતાને ત્યાં કર્મ ચીજ આવે અને કર્મ ચીજ ન આવે તેનો નિર્ણય કરવાનો હક હોવો જોઈએ. કોઈ ગામ ઇચ્છે કે ગામમાં ધાણી ચાલે અને મિલનું તેલ ન આવે, અથવા પોતાને ત્યાં મિલનું તેલ આવતું શકવું, તો તે શકવાનો હક તેને હોવો જોઈએ. હું આ વાત મૂકું છું ત્યારે અધિકારીઓ કહે છે કે આ રીતે એક મોટા રાજ્યની અંદર ખીજું નાનું રાજ્ય ન ચાલી શકે પણ હું છું કે આપણે સત્તાનું વિભાજન કરીશું નહીં, કર્તૃત્વનું વિભાજન કરીશું નહીં, તો સેનાબળ અનિવાર્ય છે એમ સમજાવે પછી સેના વિના આજે તો નહીં ચાલે પણ કદીયે ચાલશે નહીં. પછી કામગમને માટે નક્કી કરો કે સેનાબળથી કામ લેવું છે અને સેના સુસજ્જ રાખવી છે. પછી એમ ન કહો કે એક દિવસે ક્યારેક આપણે સેનાની વાતમાંથી છુટકારો લેવો છે. એ ભાષા પછી બોલશો નહીં. ક્યારેય સેનાથી છુટકારો ઇચ્છતા હો તો પરમેશ્વરે કર્યું છે તે પ્રમાણે આપણે કરવું જોઈએ. પરમેશ્વરે અક્કલનું વિભાજન કર્યું છે, દરેકને અક્કલ આપી — વીંછીને પણ

આપી, સાપને પણ આપી, સિંહને પણ આપી, માણસને પણ આપ વધતીઓછી આપી એ ખરું, પણ દરેકને અછત આપી. પછી કહ્યું 'તમાગ પોતાના જીવનનું કામ તમારી પોતાની અછતને જોરે કરો. આર આખી દુનિયા એટલી સારી રીતે ચાલવા લાગી કે પરમેશ્વર વિચારી સર્પ શકે છે, અને તે એવી કે લોકોને શંકા થાય છે કે પરમેશ્વર કે ખરો કે નહીં. આપણે રાજ્ય એવી રીતે ચલાવવું જોઈએ કે શંકા પડે કે કોઈ રાજ્યસત્તા છે કે નહીં. હિંદુસ્તાનમાં રાજ્યસત્તા લગભગ નથી એમ લોકો કહેવા મડિ ત્યારે આપણું રાજ્યશાસન અહિંસક થયું કહેવાય. આથી આપણે મામરાજ્યની વાત કરીએ છીએ અને ગામડામાં નિયંત્રણની સત્તા હોય એમ ઇચ્છીએ છીએ. એનો અર્થ એ કે ગામડાના લોકો નિયંત્રણની સત્તા પોતાના હાથમાં લે. આ પણ લોકશક્તિનો સવાલ થયો કે ગામડાના લોકો પોતે ઊભા થાય, નિર્ણય કરે કે ક્ષાણી વસ્તુઓ અમારે પેદા કરવી છે, અને સરકારની પાસે માગણી કરે કે ક્ષાણો માલ અહીં ન આવવો જોઈએ, તેને આવતો રોકો. તે ન રોકે, અથવા રોકી શકે નહીં, માનો કે રોકવા ઇચ્છે પણ રોકી શકે નહીં, તો તેના વિરોધમાં ઊભા રહેવાની હિંમત કરવી જોઈશે. એથી સરકારને ધણી મદદ થશે, કારણ કે એ રીતે સૈન્યબળનો છેદ ઊડી જશે. એ વિના સૈન્યનો છેદ કદી નહીં ઊટે. એવું કદી ન બને કે દિલ્લીમાં કોઈ એવી અછત પેદા થાય, જે ચાર માથાંવાળા અને ચારે બાજુ જોઈ શકનારા બ્રહ્મદેવની અછત હોય, ગમે એવી મહાન શુદ્ધિ હોય, પણ દરેક ગામના બધા કારભારનું નિયંત્રણ અને નિયોજન એવી રીતે કરે જેથી બધાને લાભ થાય. તેથી નેશનલ પ્લોનિંગને બદલે વિલેજ પ્લોનિંગ હોવું જોઈએ. 'ને બદલે' એવું મેં કહ્યું. વધારે સારું એ થાય કે નેશનલ પ્લોનિંગનો અર્થ વિલેજ પ્લોનિંગ કરવો. અને તે વિલેજ પ્લોનિંગની મદદને માટે બીજું જે કંઈ કરવું પડે, તે બધું દિલ્લીમાં કરવું જોઈશે. એટલે આ છે આપણા કાર્યક્રમનો બીજો એક ભાગ. એક હું કદી ગયો તે વિચારશાસ્ત્ર અને બીજો ભાગ કર્તૃત્વવિભાજન. એથી

કરીશું તેમાં એક યોજના તેમને જમીન આપવાની હતી. ઉપરાંત, આપણે તેમને ખીણ તાલીમ આપીએ. તેમના હાથમાં જમીન આપવી એ પણ તેમની તાલીમનું એક અંગ છે અને તેમની શુદ્ધિ વધારવાનું એક સાધન છે.

આ છે કર્તૃત્વવિભાજન અને એ દિશામાં હું વિચારું છું. આપણા કાર્યક્રમની જે બે બાજુઓ છે, તે મેં જતાવી અને તેના મૂળમાં જે ભૂમિકા છે તે પણ જતાવી. કાર્યપદ્ધતિની બાજતમાં થોડું કહ્યું અને ત્યાર બાદ કાર્યવિભાજન કેવી રીતે કરવું, કાર્યક્રમ શો હોય તે વિષે પણ થોડું કહ્યું. હવે આપણે કાર્યરચના લખશું.

કાર્યરચના

હવે આપણે કાર્યરચનાનો વિચાર કરીએ. આ બાબતના હું મારા કેટલાક વિચારો પ્રગટ કરીશ. રચનામાં આપણે એક 'સર્વ સેવા સંઘ' અને બીજો 'સર્વોદય સમાજ' સ્વીકાર્યો છે. 'સર્વોદય સમાજ'નું નામ ચાલશે અને 'સર્વ સેવા સંઘ'નું કામ ચાલશે. આ રીતે એકનું નામ અને બીજાનું કામ એમ બે બેગાં કરી આપણે ચાવીએ તો સર્વ સેવા સંઘ સિધિત સંસ્થા નહીં થાય, બલકે મજબૂત સંસ્થા થશે; અને સર્વોદય સમાજ સિધિત કે અસિધિત બનેલાંથી એકે જનની રચના નહીં થાય, બલકે અરચના થશે. એ વિચારની સત્તા માનનારી મંડળી થશે. સર્વોદય સમાજ કેવી રીતે વધારે વિચારપરાયણ બને તે દિશામાં આપણે વિચાર કરવો જોઈએ. સર્વોદય સમાજ કેવી રીતે વધારે અનુશાસન સ્વીકારે તે વિચાર આપણે કરવાની જરૂર નથી; કારણ કે આપણે અનુશાસન માનનારો સમાજ સ્થાપતા ઇચ્છતા નથી. તે વધારે વિચારશીલ કેમ બને અને વિચારની સત્તા તેના પર કેવી રીતે ચાલે એ દિશામાં આપણે કામ કરવું જોઈએ. જોટલા સર્વોદય સમાજના મેંડેકે અહીં એકલા થયા છે, જેમણે નામ લખાવ્યાં હોય તે જેમણે નામ ન લખાવ્યાં હોય અને અહીં જે આવ્યા ન હોય તે બંધાના વિચારની સંબંધિત નિર્માણ થાય એનું કામ આપણે કરવું જોઈએ.

તેથી એમ માન્ય છે આમ જાણના વિચારને માટે કરી હતી કે પ્રચાર થયો જોઈએ, કુટુંબ જોઈએ બીજી માત્ર એ મૂંઝવે છે તાત્કાલિક પ્રચાર થયો જોઈએ તે જ ચિંતામનન થયું જોઈએ જેમાં આપણા વિચારોનું બીજા વિચારો સાથે ગુણાત્મક અધ્યયન થાય એમ મોંઝવે રહેતો ચલાવે જોઈએ એવાં સમાજો માટે આ જનનું આગેવાન આપણે કુટુંબ જોઈએ આ મર્મ મર્યાદાને એકમ સંસ્થા ગણવી જોઈએ માટે કમૂત મર્યાદા જોઈએ કે આ દિશામાં હજારો રાખવા આપણે મૂંઝવે રી રાખ્યા નથી માત્ર મન મુજબ આપણે આ મમ નહીં રીમે તો જાણતા આપણી પામથી જે અજ્ઞાતા ગમે છે તે આપણે પૂરી નહીં કરી રાખીએ જાણે જાણતા ગીયા પર જુદી જુદી સંસ્થાઓ મારે મર્યાદા રહે તે નથી આને કેમ કે તેથી શક્તિ નિર્માણ નથી થાય

હું ઘોઘા જાણના આપણે સમજાવું નામ લઈને દાખલા આપું તેથી મોંઝવે એમ ન માનવું જોઈએ કે હું કોઈનો દોષ જાણના માત્ર હું

મર્મ એવા મધ્યને એકરસ જાણવાની આવશ્યકતા

મર્મમાં મમ કરતી હિંદુસ્તાની પ્રચાર સમાજો લખના નર્મ એ ત્યાં શું થયું હતું? વિદ્યાર્થી આજના જો પહેલા આજના હતા તેથી જોઈએ આજના હશે મારું જ ત્યાં હિંદી અને ઉર્દૂ નાગરી અને ઉર્દૂ જાણે નિષિષ્ટાન નાન ફરિયાદ રાખ્યું છે એને માટે આજે માતાપરજી એવું અનુકૂળ નથી હતા જે આજના જો તેમનામાંથી મોટા ભાગના જે નિષિષ્ટા અને ભાષાઓ શીખનાર પોતાનું મર્મ અમજતા હશે પણ આપણે સમાજ એકરસ કેવળ હિંદુસ્તાની પ્રચાર સમાજ શીખનારે માટે આજના વિદ્યાર્થીઓને માર મારક ખેતીનું મમ આપું ત્યાર પછી એમને માર મારવાનું મમ આપું ત્યાર પછી વિદ્યાર્થીઓ એમને મારક રમોઈ વગેરે કામ કરે અને પછી મર્યાદા મારક ઉર્દૂ અને હિંદી જે મર્મ શીખનાર હોય તે શીમે પણ આજે

જે રીતે ત્યાં આવે છે, તેમથી શક્તિ નિર્માણ થાય એવો અભન મો દેખાતો નથી ઉર્ અને નાગરી ત્રિપિ શીખનારા ધોગા વિદ્યાર્થી આપણને મળી અમ અને તેમને એ મને ત્રિપિ આપણે શીખવી દર્મ્યે તેથી દેશમાં શક્તિ નિર્માણ થાય એ રાત બને નહીં અત્યાગે હું જે મોડું છું તે તમે સાબળો છે પણ સાબળવા માટે તમારા કાન વાપીને અગ્ર અનગ મનામાં આવે અને બોલવા માટે મારી જીભ વાપીને અનગ મૂખમાં આવે તો નથી હું બોલી શકવાનો કે નથી તમે સાબળી શકવાનો, કાગળ કે સમગ્ર છું અને તમે પણ સમગ્ર છે એથી જ હું બોલી શકું છું અને તમે સાબળા શોમે છે હા, એ ખરું છે કે જીભ મારી કામ કરે છે અને કાન તમારા કામ કરે છે ત્યારે હિન્દુસ્તાની પ્રચાર સભામાં મુખ્ય કામ જે ચાગ કલાકનું રહેશે, તે ઉર્ અને નાગરી ત્રિપિ શીખવાનું રહેશે તે ઉપરાંત બાકી જે જીવન રહ્યું તેની પણ મોઝ વ્યવસ્થા કરવી જોઈશે પછી જ તે ઉર્માં શક્તિ આવશે, અને તે નાગરીમાં પણ શક્તિ આવશે આ તો મેં એમ જાણ્યો આખો એમ જાણ્યો દાખલા હું આપી શકું આપણા લોકો જે અનગ અનગ કામ કરે છે, તેમનામાં શક્તિ કેમ

હવે હવે હેરાતમા જોણ ને કામો આપણે ઉપાડ્યા છે તે વિષે હેરાતમા
ઉત્તર કરી હું મારું જ્ઞાનનું પૂરું કરીશ

ભૂદાનચક્ર

એમ તો બુદ્ધાનચક્રનું કામ આપણે શરૂ કર્યું છે તે ને જો મારા
મનમા અને મારી વાણીમા છે આજમા એછી પાચ કરેલ એ-ર
જમીન ભેગી થવી જોઈએ આ ૧મ આપણે ૧૮૫૭ પહેલા પૂરું
કર્યું છે આપણે બધા, આપણે બધા એમને તમે ને હું જેઓ અર્વાચીન
સમાજના લોકો ગણાઈએ છીએ તેમના જ નહીં, કોએસરાગા, પ્રજા
મહાજવાદી વગેરે જેઓ આ વિચાર માન્ય કરે છે તે બધા પણ આ
જમમા મહી પડીએ અને આ પ્રતો આપણે ઉઠેન કરીએ જોઈએ
તો એ ઉઠેન સોજેમોગ આના મહાજના મજાસથી નાથેદા આ વિના
થાય કે પછી માર કે આ આના મહાજના મજાસથી કાલદાની મદદરી
થાય, હું ભવિષ્યનાદી નથી, ગમે તે ગીને થાય પણ મુખ્યપણે લો મક્તિ
વડે થવો જોઈએ પૂર્ણપણે બોધગમિત વડે થાય તો હું નાચરા મહી
નહી, પણ મુખ્યપણે લોકશક્તિથી થાય નોખે સતોય માનીશ
૧૮૫૭ પહેલા આપણે આદતુ ગી નાખીએ તો હવે પછી ને ચુલ્લી
થગે તે એરા પછોની રચે નહી થાય કે જેમા બધાયેમા ધણ સારા
માણ્યમો હોય આને રિચિત એરી છે કે આ પદમાયે મજાન છે,
પેના પદમાયે સજ્જન છે અને મીખાજુનનું યુદ્ધ થઈ રહ્યું છે આપણે
તો રામરાજનું યુદ્ધ માગીએ ગીએ નીખાજુનનું યુદ્ધ નથી માગના
પણ અને પછોમા સજ્જન છે છતાં ત હયા એક કેમ થઈ શકના
નથી? માર્ક એવો કાર્યક્રમ મારે કે જેના પર તે મના એકાદ વર્તશે,
તો તેમની વચ્ચે આને જે બી ન મનનેદા હ ને તરત દળી જશે,
કારણ કે આ કાર્યક્રમ પાયાનો છે આને સમાજનાનીઓ મને કે છે
કે તમે અમારો માર્યક્રમ નીચો છે એમને હું તેમને ન હું કે મને એ
વાન કમૂન છે અને તેથી મહેરમાની થી મને મદદ મો અને
કોએસરાગા મદદ છે કે આ કાર્યક્રમ ઘણો માગે છે, અમારે, ૧૮, ૫૦

પાડવો હતો, તો તેમની પામે પણ હું મદદ માગુ છું જાસકયાગી
 હે છે કે તમારો કાર્યક્રમ ભાગતીય સસ્કૃતિને અનુગ્રહ છે અને તેથી
 મારો છે, તેથી હું હું કે આ ગીતે જુદા જુદા વિચારવાળા આ
 કાર્યક્રમને પસંદ કરે છે એમલે આપણે મધ્ય એ મમમા વાગી જઈએ
 તો એમ મને કે આત્મી પૂટળીમા ધણાખરા મતમલે રહેતા ન પામે
 અને સારામા જાગ માણ્યો ચૂગઈ આવે આ પ્રમાણે થાય પડી
 જે અગ ૧૨ રચાને તે ઘણી શક્તિશાળી હશે આ એક ઉમેદ મે આ
 કાર્યક્રમમાથી રાખી છે આમ - ૧૧ બૃહિદાનનું મમ આપણે કરવું છે
 પાત્ર કરોડ રિના આપણને સતોદ થયતો નથી પણ તો પડી આવતા
 વગમ સુધીમા પચીસ લાખ એમર જમીન મેળવતી જોઈએ

ઉપોગ મરો એ આપ ની યોજના છે પરંતુ ભૂમિ ને યજના પ્રચારની જેમ અપતિજ્ઞાન યજનો નાપદ પ્રચાર ગામેગામ જઈ લાપણા મરીને સામુદાયિક ધોરણે કરનાનો યી વ્યક્તિગત રીતે પ્રેમથી જેમની આગે નાન થઈ શકે તેમના હૃદયમાં જો તેમના કુટુંબમાં તેમના વિચારોમાં પ્રવેશ મરીને એ કામ જવાડું છે અત્યાર સુધીમાં સપતિજ્ઞાન યજના જે લાન આપા છે તેમાં રચરચે આજનાની વાત છે અથવા અનન્યર અપરાતી વાત છે

આ યોજનાનો મે આરી પેરે નપારસી જોઈ છે અને પડી ગજૂર મરી છે તેને ઉત્તેજન આપનાને બલે તેનું મે થોડું નિયંત્રણ મ્યું વ હજુ લગભગ ૪૦-૪૫ માણુનોના નામ આરી પામ આપ્યા છે આ નિર્ણય નારે મેરા હૃદયનો નથી પણ એનું જરૂર મુકુ છે ગમારામાથી જેમની પામે મથળા હોય તેમણે કોથળાન મોડું મોલવુ જોઈએ જો આ યજના જોવાનું જોઈએ અને પોતાના મિત્રોમાં નમથી તેનો પ્રચાર કરવા જોઈએ આ બને મમો પગરપર પૂરું છે પીસ લાખ એમરનો આપને જે સકલ્પ કર્યો છે તેના પર હજુ બાર મુકાનો છે અપતિજ્ઞાન યજ આર્થજનિક ધોરણ પર હજુ ચનાનવો નથી વ્યક્તિગત પાયા પર જોડેનો થઈ શકે તેમને આપણે કરીએ

સૂતાજનિ

આ ૧૦ કામો ઉપરાત એક ત્રીજી વાત આપણું કરવા માહી છે તેને આપો સૂતા જનિ નામ આપુ છે આ એક ધણી શક્તિશાળી વસ્તુ છે તે શક્તિ નું આપણ એકાગ્રી રાખ્યા નથી ખાપુની જૂનિ ન અને સરીરજનની નિર્મિત નમાગાની વાતના પ્રતીક તરીકે તેમના દેશની સપતિ નમારવાની જવાબારી જેઓ ગમજે છે તેઓ મુનજનિ સમર્પણ ને તેને મે સવોલ્યનો વોટ માગે છે તેમાં મરેની માત્ર એકની છે ને વેરેવેર અને ગામેગામ જવુ પડે પડે આ નાપણા મમો એક ઉત્તેજન આપનારી વસ્તુ સમજવાની છે એટલે કે આ નિમિત્તથી ઘેરેઘેર જવાનો પ્રસંગ મળશે એટલે આ નામને વેગ

આપણે જોઈએ અને મની શેરે તો જેમ આપણે પચીસ વાખ જે ર
જમીન બેગી કુવાની નાત રીએ છીએ તેમ વાગે આગીએ બેગી
રીએ અમરતિગ વધારવામા એ ધણુ ઉપયોગી થને તે મિત્રા
ખીજ એ વાત આપણે એમથી ધણીએ છીએ તે દુ નમારી આગ
મુઃ હુ આજ સુડી આપણે જે અસ્થાઓ વનાવી, તે પંચાતો આધાર
બધીને ચનાવી એટલે કે પંચાદાર લોકો જે આપણા મિત્ર હતા, પ્રેમી
હતા, કામમા વ ધાનુભૂતિ ગણતા હતા તે જેમના હુમ્મ શુદ્ધ હતા,
એના લોકો આપણને મદદ આપના હતા, આપણે તે લેતા હતા અને
એમ કરતામા આપણે કશી બચ રતા હતા એવું નરી પણ જમાનો
હવે બુદ્ધારો કે હવે અમનો જમાનો આ થો છે તેની પ્રતિગ આપણે
વધારની જોઈએ તેથી આપણે ફરેક પ્રાનમા એમજ અસ્થા એની ાઠી
શકીએ તો સ્થાપની જોઈએ, કે જે કેવળ અમના આધાર પર ચાલે
અને શરૂઆતમા જોઈએ તો માત્ર અમનુ મન લે આ સત્તાગ્રાનિની
નાત લોકોને જાની જાય તો આવી સસ્થાઓ આપણે વનારી રખીએ
અને તેમથી તેજસ્વી માર્ગકર્તાઓ તંયાગ થાય તે ખીજ કામમા પડી
શેકે આ એક આપણી યોજના છે

નવા વનનું બાથુ

મારા બાઈઓ નિચારના જોડના અંગે હતા તે મે થોળમા
તમારી આગમ મુખ્યા છે સર્વો ય અમાજની સજામા આપણે આગીએ
છીએ એને જીવનની ખીજ વણી વાતો નિરેચિયા, ચર્ચો ગેરે કીએ
છીએ તે બને ધરીએ પણ આ જે મુખ્ય મુખ્ય સતો મે ની તે
નિરે તમે નિચાર કરો, ચિંતામ ।। પ્રસ તે દિશામા આનુ ગોક નગમ
આપણે ગાગીએ એમ હુમ્મ હુ

એમા હું મે શમ્દો શ્દેશ માત્ર હુ આપણુ કામ એ
નપ્રાપનુ કામ નથી મર્વોત્પાગા એ શમ્દ આપણને સજાગાવો ।
જોડો એ શમ્દ જ જોડો જ બનડે આપણે દેવગ માણુમ છીએ
માણુમથી જીવ આપણે ખીજ કોઈ નથી ની નો જોતજોતામા અને

સર્વોચ્ચ સમા / ડોઈ રિશન અનુચિન્ન સારે નહી ગ્નીએ તોયે
 આપણે એ પથના મની જાણિયું સાપ્રાપ્તિ જની જાણિયું એને
 એરી જાણ દી નીચીની ન જોઈએ ? કનાજો સમાજવાદી છે
 કના ? ગેમનાજો છે કનાજો સર્વોચ્ચનાદી કે વધેરે ગ્રીમ જે નામે
 કે તે ૧૧૦ ૧૨૯ જે તે જોમ ત તે નામ નહી ૧૩ ૨૪
 છત્રે કે ૦૧૦ તેની ઉપરોગિતા માને કે પણ આપણે ૧૦૫ પથ
 નથી ૭૧ રીજ શક્તિ કે કે તે આગે ગ્રીએ ત્રીજ શક્તિ (સત્તા)ના
 અથ આજે દુનિયાની પરિભાષામા જે અમેરિકાના જ્યો મા ન હોમ
 ૧ સિવા ૧૧ નો મા ન હોય એરી સત્તા એમ કાવ કે મારી ત્રીજ
 શક્તિની પરિભાષા જુદી છે એ શક્તિ દિમાની શક્તિ નથી અને
 ૨ શક્તિથી ભિન્ન એકલે દરમિત નથી એરી જે શક્તિ છે તેનું નામ
 ત્રીજ શક્તિ એક દિસાશક્તિ બીજ દરમિત અને ત્રીજ આપણી
 શક્તિ છે તે શક્તિને આપણે આપ ૨૪ માગીએ છીએ તેનો માર્ગ
 અગ અપ્રાપ્ત ૧ મનાવો જોઈએ અને આપણે સામાન્ય જનતામા
 દુગીમગી જનુ જોઈએ આ કેવળ માપસ રહેનુ જોઈએ

ગામન કોઈ સનાન પૂઠે છે તો આગની સ્પષ્ટતા રૂ છુ એ દરે સઠ
 ઠાગી યોજના પ્રત્યે મારી મદાનુભૂતિ છે એવો ભાસ લોકોને થાય
 અને તે સાચુ છે નરણુ કે બુદ્ધિબેદ મ્હી એક સારી ગેર-જગાવાનું
 ધરતો નથી આપણામા આજે એવી શક્તિ છે ખરી કે ધારીએ તો
 અરકારી યોજનાને નિષ્ફળ કરી શકીએ પણ આ મ્હી મોગી શક્તિ
 નથી આપણી યોજના લોકો આગળ મૂકી તેનો અમન તેમની પાસે
 ગામનાની શક્તિ આપણામા નવી તેમ એ મર્યાદમ નેહો અગળ
 મૂળ બુદ્ધિ આગળની અને તે જનની સરકાર ગચરાની પણ આપણી
 શક્તિ આજે નથી એવે એક ચીજને જગાવાની નક્કિ આપણી
 પામે છે, તેજો ઉપયોગ કરી લોકોમા અથઈ અને બુદ્ધિબેદ પેદા કરવા
 અને તે યોજનામા જે કોઈ સાગ અશો લેખ તેજો પણ અમન ન
 થરા દેવો એ નનણો રૂ અહિસાની દૃષ્ટિથી ઉચિત લેખતો નરી
 એવુ હ મેશ રહેનાનુ કે દકશમિના આધ્યાગનાળી અને પ્રચલિત પરિ
 સ્થિતિથી બહુ આગળ ન જઈ શ નારી મરમર જે યોજના અને તે
 આપણી યોજનાને બુ અનુકૂળ નહી હેય એ સ્થિતિમા તેમા જે
 સારુ હોય તેમા અનુમતિ પ્રગટ કરવી આજે તેને માટે જનતાની અગ
 રહે તે માટે કોશિશ કરની એને રૂ અહિમક નિચારની દૃષ્ટિએ મારુ
 જર્જ્ય માનુ હુ નહી તો આપણે કેશ ખૂબ બ્યાં મ્હીએ તો આજે
 લોકોમા ઉત્સાહની ઊણુપ છે આગસ છે અને અવિશ્વાસ છે તેથી
 લોકો સરકારની યોજનાનો અમન કરશે તોયે પૂરા દિનથી નાં મ્હ
 પછી તેમાથી ગાપણને મ્હ મળશે ૧૬૦ ત્યારે આપણી યોજના
 પ્રમાણે કામ થો ત્યારે મગરો તેથી લોકોની આગળ આપણે આપણી
 યોજના મૂકીએ અને સાથે સગમરી યોજનામા જે સારુ છે તેમા
 આપણી અનુમતિ પ્રગટ રીએ એ મને વિચિન નાગે છે

બીજાની દાનતા પર લાગેલો રાખીએ

બીજા વાત એ સમજવાની છે કે આપણે માર્ક રાતન ખૂબ
 મ્હીએ છીએ ત્યારે બીજાની દાનતા પર આક્રમ મ્હીએ છીએ આને

મર્વોદય કાર્યકર્તાઓ વચ્ચે

૧

૧

મર્વોદય અને રાજકારણ

[૮-૩-૫૩ને દિવસે સવારે સાડિઃ મુઠામે બનગેના મર્વોદય સંમેલનમાં
પાપલ કારણ]

આજે તમારી આગળ ત્રણ વિશેષની ચર્ચા કરવાનું મેં વિચાર્યું છે એ સરકારી મોજાઓ તેમ જ જીવન રાજ્યના પાંચે તરફ સવાલ સમાજના મેરકોનું વલણ કેવું હોય તે વિશે ? જીવન જીવન યજ્ઞના મામો વેગ આપણી માઠ ટેરી વ્યૂહરચના કેવી જોઈએ ? જીવન આપણામાં જે ઠીકપો અને દોષ છે તેની ચર્ચા પ્રીશ કેમ કે તેથી આપણે ત દર કરવાને યથા ગીએ આ વિષય તરફ કે તેથી તેની

મર્ણાંદા હોય કે ખરી પચ્ચ માટે સ્થાન મર્ણાંદામાં ચિત્તન કરવાનો નથી, એમણે તે પ્રયત્ન થયા વગર રહેવું નથી ,

એક મવાલ

થેકા જનજનના આયો પૂરે છે આ આયો ખાસ કરીને દોમુનિગ પ્રોન્ટ અને નેશનલ પ્રોનિંગ પ્રિરે તથા જુદા જુદા પક્ષો અને તેમના સિદ્ધાંતો પ્રિરે હોય છે તેમના હુ જ્વાળા આપુ 12 એક જર્મિએ મારી જ્વાળા આપવાની પદ્ધતિ વિશે સ્થાય પૂછ્યો છે 'જુદા જુદા પક્ષો માથે તેમ જ સરકારની જે ચોળના છે તેની માથે વધારેમા વધારે મદદરથી કામ થાય તે માટે તમે જાને ત્યાં મુની પ્રેશિંગ કરો છો આ વાત ખમદ કરવા જેવી લાગતી નથી તેમની માથે મદદર કરવાને બદલે આપણા રિચારે 'ખીન પક્ષોના અને સરકારના રિચારેથી કયા જુદા છે અને કયા અરોમા દિરુદ્ધ છે તે લોકોને વધારે પટનાથી સમજવાની આજે ખરી જરૂર છે' આ જ્વાળા આક્ષેપ નો કે સ્થાન કહો, એક સર્વોદયપ્રેમી કરે છે એથી માગ આખા જિતનની પાછળ જે દષ્ટિ છે, તે સર્વોદય મમેનમા જલ્વાનનાતો મે મિતાર કુર્ચી ઇ

સરકારી યોજના

પહેલા સરકારી માળનાની અર્મા હાથમા લઉં આ યોજના પ્રિરે આપણો મુખ્ય વાવો એવો કે મૂળ દષ્ટિમા દૂર છે આ એક સાધામા ખીન જથ્થા આક્ષેપો મમાર્જિતય છે આ જાગતનુ પૃથક્કરણ જેની સ્પષ્ટતા હરી શનય નેટલુ મે પ્રોનિંગ ઝમિરન સ્થપક દર્શુ છે, અને તે લોકોએ મારા રિચારે જમજવાની કોશિશ કરી છે અને મારે મારુ જોઈએ કે પ્રોનિંગ કમિશને જે નવો અહેવાલ બહાર પાડ્યો છે તે જોને તે દલુ છેવટનો નથી પણ સુવાસનધારા કરવા જેવો માને છે તેના પહેલા અહેવાલની સજાગસીમા ધણુ સુધારા થયા છે ત્યારે જ્યાં મૂળ દષ્ટિનો બે છે, ત્યાં આપણી અને તેમની યોજનામા ધગો ફર- પડી જાય છે તે પ્રિરે ફરીથી અડી કહેતો નથી આ

કહું છું ત્યારે મને એમ લાગે છે કે આપણે પણ તે લોકો આજે જેમ કરે છે, તેમ જ કરીએ. આજની સરકારની આખતમાં, મારો, આવો અભિપ્રાય છે.

‘પણ તેની સાથે સાથે હું એમ પણ કહું છું કે આપણી દર્શિ સામે એક નિશ્ચિન માર્ગ છે અને આપણે તે માર્ગ પર જ આગળ વધવું જોઈએ. લોકો મને પૂછે છે કે સરકારની યોજનામાં આપણે કેટલી હદ સુધી સહકાર આપવો અને સરકારની વૃત્તિ રાખવી. હું કહું છું કે તેમની જે યોજના આપણને માન્ય હોય અને સંભવ છે કે સર્વમાન્ય હોય તેમાં આપણે સહકાર જરૂર આપી શકીએ; પણ દરેક સ્થિતિમાં આપણે આપણી જાનને મુક્ત રાખવી જોઈએ. એવી સ્થિતિ ન થવી જોઈએ કે આપણે દાર્ઢ્ય એક કોમ્યુનિટી પ્રોજેક્ટ હોય અને તેમાં આપણે પુરાઈ ગયા હોઈએ. આપણી સાથે એ લોકો સન્નાહમસન્નત કરવા માગે તો જરૂર કરી શકે. જે કંઈ નૈમિત્તિક મદદ કરવા જેવી હોય તે પણ આપણે જરૂર કરી શકીએ. પણ આ જાતની યોજનાની જવાબદારી આપણે ઉપાડીએ તો હું માનું છું કે આપણે જૂલ કરીએ. આપણા સર્વોદય સમાજના લોકોમાં એવું આવે છે કે આપણા સેવકોમાંથી કોમ્યુનિટી પ્રોજેક્ટ એકંદરે સારો છે, એમ સમજીને આપણામાંના કેટલાક લોકો તે હાથમાં લે છે; બીજા કેટલાક એવા છે, જેઓ તેની ઘણી નિંદા કરે છે અને કહે છે કે એ રેશને તદ્દન ખરબાદ કરનારી ચીજ છે; અને બીજા કેટલાક વળી એવા છે જે કહે છે કે આમાં કંઈક સારું છે ને કંઈક ખરાબ છે. આ બધું સારું છે કેમ કે સર્વોદય સમાજ એક મુક્ત સમાજ છે અને તેમાં દરેક માણસ જાતે નિયાર કરીને કામ કરે છે. પણ આપણને તેમાં લામ લેવાનું સરકાર કહે તો કેટલીક શરતો આપણે તેની આગળ મૂકીએ અને તે મંજૂર કરે તો આપણે આપણી રીતે કામ કરી શકીએ. આ ત્રણ દષ્ટિ છે.

મારી વૃત્તિ હાથી ચલત હૈં અપની ગતિગાની છે. પછી કવિએ જે લખ્યું છે તે કહેવાનો અધિકાર તેનો છે, મારો નથી. જેટલો ભાગ

હું મોટેભાગે તેટલું જ કહેવાનો મારો અધિકાર છે એમને દાથી પોતાની
ગનિએ ચાન્શે અને પોતાનું કામ રતો ગરેશે, પોતાના ચોવીસ ના-
ઓ પોતાનું બધું ચિંતન પોતાના નિયામને વેળે આપવાને માટે વાપરશે.
બીજાના અનુભવો આપણે પડીએ તોયે ત્યારે સ્વનાત્મક ભાવની
આપણી શક્તિ ધમી જાય છે અને હું શક્તિશાળી છું છું આથી હું
અનુભવ પડતો નથી અને આપણે ઘેરથી અડતની વાતમાં ન
પડવું એવો મારો મત છે એક માણુથી આપણે તેમનું અડત પ્રીએ
ને બીજા માણુથી તેમની યોજનામાં ફેરફાર જઈએ એ મને વાત
આપણે માટે ખોટી છે, અને મને આપણને નુકસાન કરનારી છે
એમ હું માનું છું.

પાંચ જોડે તે પરમેશ્વર

આપણે ત્યાં પશ્ચિમમાંથી જે લોકસત્તા આવી છે તે માને છે કે જે પક્ષ હોવા જોઈએ અને તેમના સહકારી સંઘર્ષથી દેશ સીધા રસ્તા પર રહે છે અને દોષોનું શોધન થાય છે. આ ખ્યાલ લોકશાહી (ડેમોક્રસી)માં રહેલો છે. આ વિચારમાં કંઈક તથ્ય છે એમ હું માનું છું, પણ તેમાંથી જે કેટલાક દોષ ઉત્પન્ન થાય છે, તેનું નિરાકરણ આપણે કરવું જોઈએ. તેથી હું કહું છું કે આપણો એટલે કે દિગ્દુસ્તાનનો રાજકીય અનુભવ આપણી આમ પંચાયતમાં સમાયો છે; તેમાં 'પાંચ જોડે તે પરમેશ્વર'નો સિદ્ધાંત માન્ય થયેલો હતો. 'પાંચ જોડે તે પરમેશ્વર'નો અર્થ એવો છે કે એક જોડે, એ જોડે તે પરમેશ્વર ન થાય, પણ ત્રણ કે ચાર જોડે તે પરમેશ્વર, એ વાત પણ જોડી. આજે રાજકારણમાં મેજોરિટી કહે તે થાય એ સિદ્ધાંત માન્ય થયેલો છે. પણ આપણે બધા પાંચેયનો એકમત થવો જોઈએ એવો સિદ્ધાંત માન્ય કર્યો હતો. પાંચેપાંચ એક મન થાય ત્યારે ઠાક ઠરાવ મંજૂર થાય, એને હું 'પાંચ જોડે તે પરમેશ્વર' કહું છું.

આ વિચાર પ્રમાણે આપણે કામ નહીં કરીએ તો આજે આખી દુનિયામાં જે વધુમતીત્ર્યુમતીના સવાલ પેદા થયા છે, તે કોઈકને નહીં. એકંદરે દેશનો વિચાર શુદ્ધ કેમ થાય તે માટે કોંઈક થવી જોઈએ. આજે જુદા જુદા વિચારો હોવા છતાં તે બધામાં ધણે સમાન ભાગ છે. સરજનોના વિચારોમાં જે મનમોહ દોષ છે તે ધણે ગૌણ દોષ છે અને તેમનામાં સારી જેવી વિચારની એકતા દોષ છે. તેથી જે સમાન ભાગ દોષ તેના પાયા પર કાર્યક્રમ ઘડવો જોઈએ, અને જે ભાગ પૂરતો ફર કે મનમોહ દોષ, તેને ચર્ચાનો વિષય ગણવો જોઈએ; તેને દિવાનો વિષય ન બનાવવો જોઈએ. મતઘણ કે સરજનોમાં ઠાક એક વિષયમાં મનમોહ દોષ ત્યારે ચાર વિરુદ્ધ પાંચ સરજનો એ ઢળે નિર્ણય કરી તેનો અમલ કરવો એ હું જોઈું સમજું છું. મારા મન મુજબ સરજનોમાં જે વિષયમાં મનમોહ દોષ, તે અમલ કરવાને લાયક

રહ્યો ન ગણાય તે વિશે ચિંતન અને ચર્ચા થાય એ જરૂરી છે. જે વિશે સંજ્ઞાનોમાં મતભેદ ન હોય તે બાબત લોકોની આગળ અમલ કરવાને માટે મૂકવી જોઈએ. સંજ્ઞાન કોને કહેવો ને કોને ન કહેવો વગેરે પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે પણ તેમાં પડવાનો મારો વિચાર નથી એ આપણી આમે તાત્કાલિક વિષય નથી પણ મેં રજૂ કરેલો વિચાર એવો છે કે આજે જે જુદાંજુદા પક્ષો છે, તેમની ભિન્નતા મટાડવા માટે આપણે પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ. ગીતાએ પણ એ જ કહ્યું છે કે આ ઉપર ઉપરથી ભિન્નતા દેખાય છે, પણ તેમાં કઈક વિશેષ વસ્તુ હોય છે, અને તેને આપણે ઓળખી જોઈએ એ રીતે એકતાની ભૂમિકા નિર્માણ થાય છે. આમ તો દુનિયામાં ભિન્ન ભિન્ન વિચાર ગહેવાના છે પરંતુ ભિન્ન વિચાર વિચારમાં જ રહે તો સારુ આપણા શાસ્ત્ર-કારોએ આને તત્વજ્ઞાનનો એક મિદ્ધાંત માન્યો છે.

આચરણશાસ્ત્રમાં મતભેદ નથી

તમે જેમ હશે કે હિંદુ ધર્મમાં કેટલાયે દર્શનો ૭ આસ્તિક દર્શનો છે અને નાસ્તિક દર્શનો પણ ૭ હતા. ગૌર્ધ પણ નર્શન હિંદુ ધર્મમાં સમાર્પિત થય છે તે બધા એકબીજાની સામે ધણી તીવ્રતાથી બોલે છે. વિચારની સ્વતંત્રતા જોટલી મેં સરૂતમાં જોઈ તેટલી ખીજા દોષ માહિત્યમાં જોવાની મળી નથી એકબીજાના વિચારો પર પ્રત્યક્ષ પ્રહાર થતા હોય ત્યારે જોવા જેવું હોય છે. રામાનુજ અને શંકરના વિચારોમાં જે ફરક છે, તે બંને એકબીજાની વિરુદ્ધ પ્રગટ કરશે, તેની ચર્ચા ને ચિંતન પણ કરશે. પરંતુ જો આચરણશાસ્ત્ર કહે છે, તેમાં તેમનો મતભેદ નથી અને સત્યને માનશે, અહિંસાને માનશે, સદાચારને માનશે કેવળાક પ્રિધિઓને બંને સ્વીકારશે, કેટલીક વાતોને બંને નિષિદ્ધ માનશે અને તેને એકદરે ધર્મ કહેશે એવું નથી કે રામાનુજના રાજ્યમાં સવારે ઊંઘું જોઈએ અને શંકરના રાજ્યમાં સવારે ન ઊંઘું જોઈએ.

હા, મંદિર, મઝિદ, માં વચ્ચે માટે મોટોદમો, પાંચમોદમો એકર
જમીનનું મન મળી ગયું અને એમાં મન પહેલાં લોકોએ આપ્યા છે.
આપણે પણ ધારત તો મેળવી શકત પણ જમીનના સ્વાલનો ઉકેલ
કરવો એટલે કરોડો એકર મેળવવાની વાત, અને લોકોની મદ્દુદિ જાત્રત
કરી એટલી જમીન મેળવવાની હિંમત સ્વતંત્રપણે માગમાં નહોતી.
પણ ત્યારે સંદેશ થયો, ત્યારે મેં વિચાર્યું કે કામ મારી હુદિયા ધણુ
કાણુ લાગે છે, છતાં આટલો સંજેન થયા પછી લાચમાં ન લઉં, તો
અહિંસા ક્રમોક સામિત થાય અને નિષ્ક્રમ કરે. તેથી આ કામ જોડે
કાણુ છે, પણ ઉશ્ચિર પર ભરોમો ગામી મારે એ લાચમાં લેવું જોઈએ
તે વખતે મેં માગ સાથીઓ સાથે કળી મજાદમસલત કરી નહોતી;
કરણુ, હું જાણુતો હતો કે હું સલાહમસલત કરત તો આ કાર્યક્રમ
ઉપાડો એવી સલાહ મને કોઈ આપવાનું નહોતું સૌ એમ કહેત કે આ
કામ કંઈ થાય એવું નથી. કોઈ એકાદ ગામમાં સંભોગવશાત આવું બન્યું
તે વાત જુદી છે. પણ આખા દેશ માટે આ કાર્યક્રમ વહેવારું નથી જે
લોકો મારી નજીકમાં નજીક હતા તેમનો આવો અભિપ્રાય થાત એમ
હું જાણુતો હતો. ઉશ્ચિરનો સંજેન જે મને દેખાયો તે ન થયો હોત
અને બીજા કોઈને દેખાયો હોત તે તે મને પૂઠત તો મારો અભિપ્રાય
પણુ એવો જ થાત અને હું તેમને કહેત કે ભાઈ, એક ગામમાં જે
થયું તે પરથી આપણે કોઈ કાર્યક્રમ ન પડી શકીએ, મનમાં સંકપ
ન કરી શકીએ. તેથી મેં કોઈનીયે માથે મજાદમસલત કરવાનું ઉચિત
અને લાભકારક ન માન્યું બચકે, નમીજ અજમાવવાનું વિચાર્યું અને
ભગવાન પગ ભરોમો રાખી માગવાનું શરૂ કર્યું માગતા માગતા માગ-
વાની આગમ, પાછળ, ઉપર, નીચે ક્યા ક્યા ભાવ રહ્યા છે તેનું રોજ
રોજ મને તબું તબું દર્જન થતું ગયું અને તે દિવનોમાં ક્રેલા મારા
ભાષણો તમે જોશો તો દરેક ભાષણમાં કંઈક ને કંઈક નવી રાત તમને
જોવાની મળશે આમ એ વિષય ઉત્તરોત્તર સ્પષ્ટ થતો ગયો જમીન
મળતી ગઈ અને તેવજણુમાં એક દર્જન થયું, છતાં મને મનમાં એક

શ । રી ઓ તે રાજાનિ દત્તી મને ઓની રામ નહોતી પણ
 ખીજ લોકોતા મનમા વનારે હતી તેનગમમા યજ્ઞમિ હતી, તેથી આ
 મન્યુ દેશના ખીજ ભાગોમા ક્વચ એવું ન મને વિહી જવાનો પ્રસંગ
 આ યો અને પડિત નેદરુનુ નિમનગ તગત આગે એવું હતું પણ મે
 પ્રગે ચારીને જ જવાનો વિચાર નાખ્યો રસ્તામાં બૃહાનયજ્ઞની વાત
 લોકોને સમજાવતો ગયો પરિણામ એવું આ યુ કે દિ બી સુધી તેન
 ગમમા જોવાનો મળ્યો હતો તેવો જ ઉત્સાહ લોભએ લાવ્યો એથી
 એ વાત સ્પષ્ટ થઈ કે આ ક્ષત તેનગમમા બી શકે એવી વાત નથી,
 બનને આજના જમાનાની માગ છે અથવા મ્હો કે ળખનાદ તેને
 અનુકૂળ છે ત્યાં મુની જે જમીન મળતી ગઈ તે અમે લેતા ગયા
 પણ ઉત્તર પ્રદેશમા ફરવાની વાત આવી ત્યાં મે અમુક આ માનકી
 ક્યો અને તેનો સમ ન ક્યો તે આકડો નાનોશો હતો, પણ તેના પર
 નગર રાખી કામ શરૂ કર્યું ઉત્તર પ્રદેશના સાર્થીઓ સખ્યામા ઓળ
 હતા પણ તેમણે ઘણી બદાદુરીથી મામ મ્યું અને તે બધા સનન દસ
 મહિના સુની ઠેકઠેરણે કર્યા તેમનામાથી જે મ્હલાક વિગેરે મમા રજા
 તેમના સહમરથી જોયું કે સક પ સિદ્ધ થઈ શકે છે ઓ આજે એ
 લોકોએ અમેનનમા જાહેર મ્યું કે તે સક પ લગભગ પૂરો થઈ ચૂક્યો
 છે પાચ લા મ એકર જમીન બગી મરવાની હતી પેણા પાચ લાખ
 થઈ છે પચાસ લાખ તેઓ મેડની લેશે એવું જનકી આનતી સાન
 ન અગિવાર લાખ એકર જમીન બેગી મરનાં પણ તેમણે નિશ્ચય
 કર્યો છે અકી પણ ત નિશ્ચય જાહેર થયો છે અને એ લોકોએ સાથે
 બેગી ગબીરતાપૂર્વક ધ્વિરસ્મરણ સાથે મનમા સક પ મ્યો છે

ગિહારનો ભૂમિપ્રજા ઉદ્દેશવાનો નિશ્ચય

આ ઉત્તર પ્રદેશમા થયું ત્યાર માદ મારા મનમા થયું કે હું
 આ પ્રમાણે આખું હિંદુસ્તાન કરું તો ત્ર વરને જેવળું નાખ એમ
 જમીન મને આખું હિંદુસ્તાન ફરમાગ પાચઠ નસ લાગે આમ દસનીમ
 લાખ એમ જમીન થાય પણ એટલાથી જમીનનો ગમાન ન જામે

મારે કહેવું જોઈએ કે આપણે અહિંસાને સમજ્યા નથી. આપણમાં એવી શક્તિ હોવી જોઈએ કે જે આપણે દાથ પકડે, તેને આપણે કબજે કરી લઈએ.

દલે મારો મનમાં વ્યૂહરચનાનો ખ્યાલ કાઝ્યો છે. બિહારમાં વઢાલેમાં વઢાલે શક્તિ વાપરવી અને નેમાંયે એકમે ત્રિવિધમાં પૂરી શક્તિ વાપરીને કામ કરવું એટલે તે ત્રિવિધાઓના સ્વાલનો ઉકેલ આવે. જયમકારાણ્યે કહ્યું ને પ્રમાણે ગવામાં કે બીજા કોઈ ત્રિવિધમાં તથા સાખ એકર જમીન મળી જાય અને કમલો ક્યાં વિના જમીનની વહેંચણી થઈ જાય, તો હિંદુસ્તાનના ગ્રીન્વ લાગેમાં એવું ન થાય એમ માનવાનું કશું કારણ નથી. એ કામમાં સરકારની મદદ પણ થાય તે લેરી કેમ કે તેની પાસે જે જમીન છે તે લેવાની વાત પણ સમાઈ જાય છે. એમાં મારી દૃષ્ટિ એવી છે કે એવા એકાદ નમૂનો આપણે ગત કરીએ કે જેની હાથ આખા ભારત પર પડે. એથી નિશા વધશે ને વિશ્વાસ પેદા થશે કે આ કામ થઈ શકે એવું છે. એક વાર વિશ્વાસ પેદા થયા પછી જ્યાં દાર્શનિકો એમાં મંડી પડશે અને સ્વાલનો ઉકેલ નીચળતાં વાર નહીં લાગે. મેં આવો વિચાર ગાખ્યો છે.

તે ભક્તિમાર્ગ છે કારણ કે આપણે આખા સમાજને એકરસ બનાવવા ઇચ્છીએ છીએ તે આવી ભક્તિ સિવાય થાય તેમ નથી પ્રેમનાર પેલ કવો એ આપણો મુખ્ય ધર્મ છે અને તે સારું રીત નાના નાના ધર્મો અને નાના નાના ધર્મ જે આપણે સ્વીકાર્યા હોય તે આ ભક્તિને રસ્તે છોડી દેવા પડે આ પ્રમાણે તમે જી બીજા નવા ધર્મો છોડી દો અને આ કામમા લાગી જાઓ આ માર્ગ એક માગણી /

બીજી માગણી બિહારને માટે નમય આપો

બીજી રાત એ કે તમારા સૌ ઝોના પ્રાતના જે પોમે મામ ગશે તે હવે નરે પણ જુલુલુ પ્રાતો ૥ થોડા સોમે બિહારને માટે જેવાગ મહિના આપે તો મારુ એમા મે લાલ થશે, એક તો બિહારમા આજે જે દૂરિત રાત્તાવરણ છે જે પક્ષભેદ છે, ને જે મટાવનાં મારો પ્રયત્ન છે, તે પક્ષભેદ ભગવાનની કૃપાથી દૂર કરો તેના મુદ્દમા કોઈ ખાતર મુકો નથી નાના ગાગેનના જેવી વાત છે કોઈ રૂપનાભેદ નથી કે વિચર ભેદ નથી આ જાણ ના જે સોમે હશે, તે તપસ્વ હશે તેથી કેમ જી આમા અચૂક મ થશે આ ઉપરાંત તેમને આ કામમા થોડી તાતીમ પણ મળશે અહીં જે રાત્તાવરણ છે તેના વાત્તાવરણમાં જે રીત મામ કરવું તેની તાતીમ મળશે તેથી પોતાના પ્રાતમા તેઓ જશે ત્યાં આ તાતીમ તમો ઉતારી રહે હું એવું કહી શકું છું નથી કે તમારે ત્યાં મામ નમુન પાડી અગી આરંભ પણ રોક પ્રાતના નાના નાના માર્ગનાઓ બિહારને માટે રખત આપે ન સારું આ માર્ગ માંડ માગણી છે

પ્રાંતમાં જકાઈ રહો અને બીજા પ્રાંતમાં ન આવી ગોકો તો બુદ્ધાનના કાગને એથી શો લાભ થશે? મારો જવાબ એ છે કે એ જ બરોબર થશે. અને એ બરોબર થશે, કારણ કે તેનું પરિણામ એવું આવશે કે કોઈ એક જગ્યાએ થોડી નિશિન મુજબમાં આપણે આપણે કાર્યક્રમ પૂરો કરી શકીશું. પછી ફક્ત ગણિતનો મવાલ રહે છે કે અમુક કાર્ય-કર્તાઓ મળી આવે, તો અમુક દિવસોમાં આપણે આપણા દિંદુસ્તાનનું કામ પૂરું કરી શકીએ. એટલા કાર્યકર્તાઓ ન મળી શકે, તો નહીં થાય એ વાત જુદી છે. પણ એવા કાર્યકર્તાઓ મળે, તો કામ પૂરું થઈ શકે. આથી આ જાનનું દર્શન થશે. આ વખતે આવા દર્શનની ઘણી જરૂર છે એમ હું માનું છું.

બિહારવાસીઓને મેં કહ્યું છે કે જ્યાં સુધી અહીંનું કામ પૂરું નહીં થાય ત્યાં સુધી મારે અહીં રહેવું છે. હું એવું ઇચ્છુ છું કે આવતું સમયન આ પ્રાંતમાં નહીં પણ બીજા કોઈ પ્રાંતમાં જાય હમણાં એવી હાલત છે કે હું જ્યાં હોઉં ત્યાં જ સમયન ભરવાની જરૂર લાગે છે. તેથી આ પ્રાંતનો કાર્યક્રમ પૂરો કરી આ પ્રાંતના લોકો આવના સમયનને માટે અને બીજા કોઈ પ્રાંતમાં જવા દે એટલે કે બત્રીસ લાખ એકર જમીન ભેગી કરવાની છે, તે એક સાવની અંદર પૂરી કરવામાં આપણે લેજી મંડી જઈએ તો સારું.

બીજા પ્રાંતોમાં કામ ન થાય તો

સ્પષ્ટ છે કે આપણે આવતા વરસ મુધીમાં પત્રીસ લાખ એકર કરવાનો સંપન્ન કર્યો છે. બિહારમાં જ આપણે બત્રીસ લાખ એકર પૂરા કરીએ તો આપણા સકલમાં અપૂર્ણતા નહીં રહે આ બુદ્ધ નિષ્કળ ગયો તો ખેર પણ સફળ થાય તો જોતજોતામાં બીજા પ્રાંતોમાં મંત્રિ થઈ જશે. વધુ કરવાનીયે જરૂર નહીં પડે. એક લાખ એકર હું કે બિહારમાં કામ થાય અને તમે ઇચ્છો છો તેટલી જમીન મળે તોયે બીજા પ્રાંતમાં લોકો કંઈ ન કરે તો શું થાય? મેં કહ્યું કે, આ તમારો મવાવ માનસશાસ્ત્રના અનુભવથી વિરુદ્ધ છે માનસશાસ્ત્ર એ

ગીને ।મ રતુ નથી પણ ઘડીભર માતો કે બીજા પ્રાતમા ધર્મ ન
 થય એને ત્યા મેવજી ગીને થશે એ તો તે પ્રાન્તના નોકો બગવો
 મરો અથવા ત્યાની સગાર મિહારના સવાનનો ઉઠે આવેનો જોઈને
 ।પો ।નાયશે । તો મય ।થી મમ થશે અથવા બગવો થશે
 એને ગ ત્યક્ષાન્તિ થશે પણ આટલી મોટી ધના એક પ્રાન્તમા
 થાય અને તેની શી અમર બીજા પ્રાત પર થાય નહીં એટલે બગો
 માનવમાજ જિન્નલિન્ન નથી જિનુ માનવસમાજમા એ સ્થગી
 અનુભવ બીજા જગ્યાએ પળેગ્યા રગર રહેતા નથી અને મંવે નાની ક્ષમના
 અત્યારે નારી પેઠે હ દિદુસ્તાનની અટર તથા બહાગના દેશોમા પણ
 છે એટલે મને ને મ્હુ દતુ ત પ્રમાણે આડીતેડી ખોટી ક પ ॥ રનાની
 જાગ નથી મે તમારી આગમ મારો બૂદ મૂખો છે, તેમ મારી જે
 માગગી છે તે પણ તમારી આગમ મૂઝી છે

જિ તમા બેગી થઈ તેનો મૌરવપૂર્વક ઉ નેખ ડે માગ મામાયે છે
 કે જે નમ થયુ તેમા બે વેગેએ પોતાનો કાગે આપ્યો છે નેમને
 માગે આ જોગવની માત છે આ તો મે શબ્દે મર્વકતાઓના
 આશ્વાસો માગે મે કલા

અતર્નિરીકાણની આચરકતા

હવે આરતી માન આપજે આગળ વચ્ચા મારીએ છીએ અને
 આપજે જે નિમય ક્યોં કે, તે પાર પાડ્યા ધારીએ છીએ એ ભ
 આમ મર્વ નાજ નથી આ રમે આપણને અગિયાર મહિના મળ્યા,
 આવને રરને તેર મહિના મળેને દવે યોજના પચ સારી થઈ
 નોમે પણ જામન થયા હ નેશી માગ્યુ કામ પાગ પડે એરી ઉમે
 ગાખુ હ પચ આપણ કામ આથી નાર આપ હે આપજો ઉદેરા
 બિના કે આ દષ્ટિથી આપણે અતર્નિરીકાણ કરુ જેમ્મએ અને
 આપણા મમને માગે યોગ થયુ જેમ્મએ જે કોઈ દોષ આપજે જેમ્મએ
 તેડુ વિનારણ આપણે જ મગ્યુ જેમ્મએ આપણે સમાજના દોષ
 મતારીએ છીએ ત્યારે બીજાની સાથે તુનના વરી આપણે પોતાને
 બિચા કે નીચા મૂંચા નથી કમતા અને રાનત્ર ગીત પોતાનુ
 નિરીક્ષક ગા મગ્યીએ છીએ જે દોષ આપણામા દોષ તે બીજામા
 પણ દોષ પણ તેની આપણે માધાન ન ભઈ શકીએ તેથી તુનનાની
 દષ્ટિ આપણે ગમતા થી રાનત્ર આપણે નિરીક્ષણ કરવા
 મારીએ છીએ

અમલિષ્ઠુ ન બનીએ

તે મે જેનુ કે એન બારી મગાળી બાંધનો પ્રત અ ૧ રતુ
 ગા માગના હતા, ન મર્વક આવેશમા ગોના ત્યારે તમારી ધીગત
 ખૂરી રાને નેમને મેસી જાઓ મેસી જાઓ એમ તમે દોષ
 નાખ્યા તેને મહલે ધીગત રાખી હોત તો તમે નેમનુ નિવ છત લીધુ
 દોષ મરણ કે તેમજે શર્યાતમા જ છુ હતુ કે આ સ્થામા મારો

પણ રજૂ કરાશે તમ મળી તે માટે ? ગાભારી કે તે સમજતા હતા ? આ સમાના ઉચિત જુદા છે તેમનું ભાષણ આપણે સહી લેવું અને શાત્રુ હોત તો એમ માનસો આપણે જીતી ગમત પણ બિનકુ થયું તેમનું નિવૃત્તિ મોનાની તમ જોઈ છે તેમને મળી પણ જે આધાત તેમના દિનને પહોંચે તે પૂરો રુચયો નથી તો તુ સહેનું હોય છે જોયું મુદુ રોય ? આ ત્યારે જે પ્રર્ગા થય તે મામુલિયે હતુ કોઈ એમનું પશ્ચિ કોઈ ખીંગને એમ અટકાવે તેની નીચ કરે તો તે બધિનમ્ત તામન થાય પણ અહી મમદના અનેક માણસો એમને ગોની જાણ્યાં એ દરમિય દુખ હતુ એ એ જાણિયાત હતી એમ મને નાગુ હોત તો એ નિવૃત્તિ ખાસ ચિત્તા ન મરત પણ આ આકસ્મિક વાત નથી આપણામાં રહેલો એ ગેર જાણ છે આપણામાં અસહિષ્ણુતા ૭

અધમવચના હાનિમરક

પણ આથીયે વધારે જોડા હોય આપણામાં છે એક તરફથી આપણે પોતાને પુણ્યમાં સમજીએ છીએ સર્વોદયની ભાવના રાખીએ છીએ અને સર્વોદયને છીએ એવો ભાવ રાખીએ છીએ આ તે એટલે સુધી કે લોકો પોતાના પત્રો પર પોતાનો સર્વોદયને નમન નમે છે એમ ભાઈનો પત્ર આ પો હોતે નમા ઉપર સર્વોદય નમર જાણે હોતે અને નીચે સર્વોદયને લખ્યું હતુ મ્માય આ નાત નિદોર હોય પણ મને જે અનુભવ થયો તે પરથી સમજો છું કે સર્વોદયનેક થયોને જે વિચાર આપણે રાખીએ છીએ— ભને તે નમાજે આવરણ થયું હોય કે ન હોય—તે એમ મતાન પુણ્યમર્મ આપણે કરીએ છીએ આ તથા આપણે કઈક જિયા મતીએ છીએ એવો ભાવ આપણા લોખે ના દિનમાં પેા થયોને સભર : આ પ્રમાણે આપણે આત્મનચના મરીએ તો ત આપણો જુદા કરશે આપણે ધણા નમ્ર થયું નાઈએ અને સમજવ જોઈએ કે આપણે મેંક છીએ આ આપણે દુલિયાની મના મવાની ૭

મત્રકનો અમધે નત્ર અમધે છે તેથી બુદ્ધી રીતે આપણે પોતાને ઊંચા વિચારવાળા માનવા માંડીએ તો એક જમાનામા પાલ્લવો જેવો જ્ઞાનપગાયણ હતા પણ જેમને અભિગાન થયું અને પોતાને ઊંચા માનના નાચ્યા તેમના જેવી આપણી દશા થશે તેથી હું ઇચ્છું છું કે આ જે દોષ આપણામા છે તેનું આપણે પોતાની અંદર ગોઘન રીતે અને વચાર ને સધારે નત્ર જ્ઞાની ગણિશ પ્રીએ

કાર્યકર્તાઓમા વિચારોના અધ્યયનની ઊણપ

આપણામા ખીણ જે ખામીઓ છે, તેને દોષ ન કહેવાય ઊણપ મેની નેઈએ આપણે ધણુંખરું મહિદષ્ટિથી વિચારીએ છીએ કે હામા જતા નથી વિચારોનું અધ્યયન કરતા નથી આ આલેપ હું વરસેથી રતો આ યો છું અને મે જોયું છે કે આપણા મર્પર્તાઓ જે ગતતિ કામમા મન્યા રહે છે પણ વિચારોનું અધ્યયન કરતા નથી હું કેવળ શાસ્ત્રીય અધ્યયનની વાત નથી કરતો જે મમ આપણે પ્રીએ છીએ તેના મૂળમા જે વિચારો છે તેના અધ્યયનની વાત

હું છું આ વિચારો બહુ છે તેનું આપણે મનન અને ચિંતન તેમ જ અધ્યયન ન કરીએ તો કેવળે આપણી ગ્રેરપ્પા ક્ષીણ મને દિનપ્રતિ દિન ગેરજા કીણુ થતી નય છે પણ તે તરફ નય મતાઓનું ધણું જોણું પાન મગ છે ગાવીજી હતા ત્યારે પણ આ સ્થિતિ હતી મે એક મર્પર્તાઓ પૃથ્વી બાર્ધ ગાધીજીએ હમણા એ લેમ લખ્યો છે તે નમે વાંચો કે ? તેમણે જવાબ આપ્યો ના નથી નાચ્યો મે તેમને કહ્યું 'તે નાચ્યા જેવો છે એમણે જ્યો હેરા લાગ્યા ' નાચ્યા જેવો તો હમે જ મરણ કે ગાવીજી જે લખે છે તે નાચ્યા લાયક હોય છે પણ અમે તમનું મમ પ્રીએ છીએ અમે તેમનું મમ તેમના હેમનો ગાજ તે અમે કરી રહ્યા છીએ અમને મમથી એવી નસરાશ જ મળતી નથી કે વાર્ય રહ્યાએ મે કહ્યું, મર્પર્તાઓ તે નાચ્યાની જગ ન હેત તો ગાધીજીને તે લખવાની જગ ની હતી ? તેઓ પણ કમ પગાયળુ વ્યક્તિ છે આમ છતાં તેઓ દર

આવાડિયે કંઈક ને મ્હં લખે છે આપણે સમજીશું જોઈએ કે તેમણી નહીં વાતો અને નવો પ્રમથ મળી શકે, તેથી આપણે તે વચના ગહેવું જોઈએ.

કાર્ય કરનારા જ જ્ઞાતા અધિકારી છે

જેટનાકે સોકો ખુદ ગાંધીજીના વચનોનો આધાર દાખતા હતા અને ગાંધીજીએ જ્યારે કશું પણ છે કે, 'સોકો વાચે છે ઘણું પણ તેમણે કામ કરવું જોઈએ' પણ એનો અર્થ એવો કે જેઓ તાપ વાચે છે, વ્યર્થ ચિંતનમાં પોતાનો વખત બગાડે છે, તેમની વિરુદ્ધ એ મ્થન કે જેઓ માર્ચનાં કે, તેઓ ખરી રીતે જ્ઞાતા હતા કે તેમને જ સાચાનો અને ચિંતન કરનાનો અધિકાર છે જે કામ કરતા નથી, તેઓ જ્ઞાનપ્રાપ્તિના અધિકારી નથી આમ એક માણુ, જેઓ જ્ઞાનપ્રાપ્તિના અધિકારી નથી તેઓ જ્ઞાતની ચર્ચા કર્યા કે અને બીજા બાબુ હજામતના જેઓ જ્ઞાનપ્રાપ્તિના અધિકારી છે, તોજ કે કર્મપરાયણ છે તેઓ પોતાનો હા જતો કરે છે અને જ્ઞાતની કિમત કરતા નથી આથી તમ નિસ્તેજ મને છે આ અનુભવ મારી નજરે પડ્યો છે જો બાણો મુ હુ અને વધુ હુ પણ મેં જોયું છે કે જે વગર દરમિયાન જે વાત મેં પચીસ વાર કરી હમે અને જે મિથે સખ્યુમે હશે ને જ સાત મારે વાર વાર મહેની પડે છે એર જોથી થામ્તો નથી મારે માટે તે જપ બની જાય છે

ચિંતનશુદ્ધિની ઠસોટી

વસ્તુસ્થિતિ એવી કે કે ટાઈ પણ ભગિનામર્મિને ચિંતનની જેટની જરૂર ટોપ તેનાથી આપણે વચાએ છે કારણ કે ભગિનાની પોતાની વ્યક્તિગત શુદ્ધિ ખીને સતોષ માની લે કે અને અપેક્ષા રાખે છે કે તેથી દુનિયાની જેટની મેવા થઈ જેટની ખરી પણ આપણે જેટલાથી નતોષ મેળવતા નથી મને, વ્યક્તિગત શુદ્ધિનું કામ પણ આપણે આપણી સેવા દ્વારા કરીએ છીએ આમ આપણે આપણી મદારની મેરા અને અવગની નિત્યગદ્ગી વૃત્તિ મનેને એમ માનીએ

છીએ અને તેથી આપણા ઉપર અંદર ઊંડાણમાં બેતરી ચિંતન કરવાની મોટી જવાબદારી છે કેઈ ભક્તિમાર્ગી સત્યરૂપ એવો દાવો કરતો નથી કે મારી આત્મપાત્ર મારા વિચારનો પ્રભાવ નહીં દેખાય તો મારામા દર્શી ન્યૂનતા કે અને તેને માટે મારે પ્રાયશ્ચિત્ત વગેરે કરવું જોઈએ તે એમ સમજતા હતા કે આસપાસના લોકોના પણ સતત પ્રયત્ન દોષ છે અને તે માટે તેમની ચિત્તશુદ્ધિની જવાબદારી અમારા પર નથી મળે જીવંતી એકપ્રીયની અસર એકપ્રીય પર જે થાય તે થાય પણ આપણે સમાજ અને વ્યક્તિમાં આવો ભેદ દરતા નથી આસપાસના વાતાવરણ અને પરિસ્થિતિ પર ચિત્તશુદ્ધિની ફેરફાર અમુક થઈ શકે આ આપણે ચિત્તશુદ્ધિની કસોટી માની છે આપણે અપેક્ષા રાખીએ છીએ કે આપણે સત્યવાદી થાને અનિર્ણય દોષ છે તો આપણી આસપાસના લોકોમાં નિર્ભયતા અને સત્યનિદા આપી જોઈએ અને કેઈ જીવ આસપાસનો માણસ છુપાવે તો આપણે માની લઈએ છીએ કે આપણી સત્યનિદામાં, સત્યોપાસનામાં ખામી છે પોતાની ચિત્તશુદ્ધિની કસોટી આસપાસના વાતાવરણ પરથી કરવાની જોઈએ દુનિ રાખે છે, તેમના પર ઊંડાણથી વિચારવાની જવાબદારી છે

એક વાર બાપુ કહેતા હતા કે, ' મારામાં અત્યંત ધણી માગી છે ' તેનું કારણ તેઓ એવું સમજવનું હતા કે, ' અમુક માણસ બાપુના દિવસ મારી પામે રહી, પણ અમુક અંજ તેણે મારાથી છુપાવી મારી આગળ કહેવાની તેની દિમન નોતી બહાર બીજાને જઈને કહી છે બીજા લોકો પણ જાણી ગયા છે, પણ મારી આગળ એ વાત તેણે કહી નથી કે અત્યંત હોત, તો તે માણસને પહેલા મારી પામે આવીને કહેવાની ધરજ થાત અને બીજાને જોડામાં ન કહેવ થાત પોતે કેઈ પાપ કે દોષ ક્યો દોષ તો છે-સે જેમ માની પામે જઈને કહી શકે છે, તે પ્રમાણે તે મારી પામે આવીને કહેવ પણ આ તો બિનકુ થયું દુનિયામાં-મિત્રોની આગળ તેણે એ વાત કરી, પણ કેટલાયે વરસો થયા તોયે હજી મુઠ્ઠી મારી આગળ વાત કરી નથી

એનો અર્થ એ કે મારામાં સત્ય નથી. સત્ય હોત તો આમાને સત્ય જોલવાની હિંમત થવી જોઈતી હતી. મારી નજર રહેનારાઓમાં આ હિંમત આવી નથી, એટલી મારી સત્યની ખામી છે.' હું સાંભળતો હતો. ઘણી ચર્ચા થઈ. તેનું તર્જન હું અહીં નહીં કરું. પણ તેમજો જે દષ્ટિ ખતાવી, તેમાં સત્યનો અમુક અંશ છે; સત્યનો પૂરો અંશ એમાં નથી. બીજી જાણુ પણ એમાં છે અને મેં દંડમાં કહ્યું કે જે પરસ્પર અસર થાય છે, માણસની વૃત્તિ અને આસપાસની પરિસ્થિતિનો જે સંબંધ ઊભો થાય છે, તે અદ્વત્યારામ ન્યાયથી થાય છે. આ મને એકે નવો ન્યાય જણાયો છે.

અદ્વત્યારામ ન્યાય

અદ્વત્યારામ ન્યાયનો સાર એ કે રામચંદ્રજી પોતાની યાત્રામાં એક આશ્રમમાં આવ્યા અને ત્યાંના એક પથરને તેમના ચરણનો સ્પર્શ થયો, એટલે તેનો ઉદ્ધાર થયો અને તેમાંથી અદ્વત્યા પ્રગટ થઈ. આવી કથા છે. આ મહિમા કોનો ? રામચંદ્રજીને કે અદ્વત્યાનો ? આપણે તેને માત્ર રામચંદ્રજીના ચરણોનો મહિમા કહીએ, તો તેમનો ચરણસ્પર્શ તો લાખો પથરોને થયો હતો, પણ તેમાંથી એકમાંથી અદ્વત્યા નીકળી નહોતી. તેથી એ કેવળ રામના ચરણસ્પર્શથી થયું ન ગણાય. આપણે એમ કહીએ કે એ ગુણ જેમાં અદ્વત્યા સુપ્ત હતી તે પથરનો હતો, તો હઘ્નરો લોકોના પગનો સ્પર્શ તેને થયો હશે, તોયે તેનો ઉદ્ધાર થયો નહોતો, રામચંદ્રજીના સ્પર્શથી જ તેનો ઉદ્ધાર થયો. એથી આનું કારણ એકલી અદ્વત્યા નથી. આમ કેટલાક ગુણ રામચંદ્રજીના અને કેટલાક ગુણ અદ્વત્યાના, એમ બનેલા ગુણો બેગા મળીને આ વાત બની છે. એક જ પક્ષ પર જવાનહારી નાખીએ તો એમાં પૂરો ન્યાય થતો નથી અને પૂરું સત્ય આવતું નથી. આ વાત મેં આપુને કહી હતી અને ઘણી ચર્ચા થઈ હતી. તેમાં અત્યારે હું પડતો નથી. પણ તેમજો જે કહ્યું કે, આપણે સત્યનિષ્ઠ હોઈએ તો તેની અસર આસપાસના વાતાવરણ પર થવી જોઈએ, એ અપેક્ષા જોડી નથી.

ભક્તિમાર્ગની દલીલ

પણ આની આંતરિક ભક્તિમાર્ગી શ્રદ્ધા ગણના નથી તેઓ
 ૨૮ ૩ ૪ દુનિયા મંથનની હથેલી આને છે, તેથી માગ સ્પર્શથી
 વાર પોતાનું વાળપણ અહીં ગાય પોતાનું ગાયપણ છે કે એ વહી નથી
 અહીં ભક્તો તો મને એવું મુખી શ્રદ્ધા કે મંથન દોના છતાં દુનિયામાં
 જ મારો ગણ છે, તો હું દોઉં ૧ તો ગદ્યમાત્ર રો એમાં આશ્ચર્યની
 વન ની ૭? ૮ મંથનથી મેં એવો મોટો મુકે આરી મગતિથી
 જ માત્ર મુખી જાય? મંથન સર્વત્ર વિરાગમાન છે છતાં તેની સગતિથી
 તેઓ સુવર્ણ નથી આ ભક્તિમાર્ગની દલીલ છે તેમાં પરમ નમ્રતા
 ૭ અદ્યતન પૂર્ણ અભાવ છે અને એ દૃષ્ટિથી અપનો અમુક અહીં
 એમાં પણ છે

જીવનના ઊંડાણમાં જઈએ

પણ આપણે સત્યામની તર્કિ માનીએ છીએ ~ આપણી ચિંતાવૃત્તિ
 શુદ્ધ હોય તો આમપાસના વાતાવરણ હિપર પણ તેની અસ્પર્શ થી
 નેત્રિએ આ કલ્પનાનો આધાર લઈ આપણે સત્યામની યોજના મરી
 છે સત્યામના તત્ત્વજ્ઞાનમાં આ એક મૂળ વિચાર રહી છે આ વિચાર
 આપણે માનના દોષિએ તો આપણા પગ મોગી જવા ૧ ૨ આંધ્ર છે
 આપણે જીવનના ઊંડાણમાં જઈને નેત્રિએ આ ભક્તિ જોના હી જીવમાં
 ૫ ૬ તેથી પણ વધારે હી જીવમાં જીવરણ નેત્રિએ એમ ન થાય અને
 આપણે વિચારના ઊંડાણમાં ન જઈએ તો મારે મોંઘા નેત્રિએ કે આ
 એની જૂમિ છે કે જ્યાં આ રીતે આપણો આચાર દખાનો નથી જ્યાં
 મુની આપણી પોતાની વાત છે નેટના પૂરતો આપણા આચાર દકશે
 ૫ ૬ કે આપણે દકાવનાનો આચાર ગણીશ પણ દિદુસ્તાનમાં એ શ્દ
 ની થાય ૧૨૭ કે દિદુસ્તાન તત્ત્વજ્ઞાનની જૂમિ છે આ જૂમિ દરેક
 ની જ્યાં વિચારના મૂળમાં જાડે મુખી જીવનનાની લોગની વૃત્તિ
 ૧ ૨ થાયેલી છે

ગીતામા તત્ત્વજ્ઞાનનું ઊદાહરણ

શુદ્ધ ધર્મે આવો પ્રયોગ મોં હતો તેણે થોડા આચાર્ય અને આમાજિક સુવારઓ કર્યા પણ તે તત્ત્વજ્ઞાનના ઊદાહરણમાં । મોં પચિણામે તેનો જે સારો અંશ હતો તેનો હિદુસ્તાને નાન લીવો પણ તે અહીં દળી ન શક્યો કાગળુ એ ? તેણે વિચારેના ઊદાહરણમાં જઈ મૂળ તત્ત્વજ્ઞાનમાં ઊતરવું જોઈએ તે । ક્યું આ વિચાર પણ જોઈ કે અને અહીં હું તેનો માત્ર ઉલ્લેખ રીત માં મેવાનો આશય એવો કે ? આ જૂમિ એવી કે જે ઊદાહરણમાં ગયા વિના જવનો કાઈ પણ મસ્તકાર અહીં દળી શકના નથી આપણે જોઈએ કે ગીતામાં નકાર્ત જેવા એક સા । સવાલમાંથી ભારતીઓ કેવી ઊડી અર્થો સુરી ગયા ? હોનરેશનના વિચાર । મુશ્કેલી યુ પ્રકૃતિપુરુષનો વિચાર કરી અને આત્મસ્વરૂપનું નર્ણન મ્યુ આવી એક માનવાની અચાને પરિણામે મોહનિવૃત્તિ થઈ અને મર્તવ્યમાં સુદ્ધિ સ્થિર થઈ હિદુસ્તાનની જે જૂમિ । છે તે આપણે મરેલા સમજીએ નહીં તે સવાલ એવો જો કે એક સા । જ્ઞાન પછી આપણા ઊદાહરણમાં કેમ જવું પડ્યું ? આપણે વિચારના ડા । મા જત થી આપણામાં આ ઊણપ કે આપણે મોટું મમ પાગ પાવની

કેટલીયે બત્તીઓ પડી હોય છતાંયે એ બધું એ-ત્ર ન થાય, ત્યાં સુધી અજાણ ન થાય અને અંધારું દૂર ન થાય આજે આપણી આવી દાયકા છે

શક્તિ એકાગ્ર કરવાની જરૂર

'કાતજીમડો રચાય છે તેમા જોડનારા બિચારા અનાકિયે એક વાગ મગે છે અને ઢાલે છે ચોકું ઢામ કરીને ઘેર જાય છે પણ તેનો પ્રચાર દુનિયામા થતો નથી તેમની પોતાની સ્મૃતિ દિનપ્રતિદિન ધતી જાય છે ગયામ મડગ થયા તેમાથી પગીમ લાગી પડ્યા માગીના પચીસ થોડાં ધણુ કામ કરે છે, પણ તે રિષે એકબીજાને કશી ગણુ હોતી નથી કાતજીમડો જ્યાં ક્યા રચાય છે તેની દિગ્ગ પ્રમોલોગ સધને નથી તેમના નામોની યાદી તેમને મળતી હશે પણ તે જોવાની જવાબદારી તેમના પર નથી એ જ પ્રમાણે પ્રમોલોગનુ અમુક કામ આને છે કે નહીં તે રિષે જામત રહેવાની જવાબદારી ચરખા સવ પર નથી આ પ્રમાણે આપણુ બધુ ગમકજગ ચાલે છે આ ખોટું છે એ શક્તિ નથી એ વાત બધા જાણે છે હતા ચારપાય પરસંથી આવુ ચા-યા કરે છે પણ મે વિચાર્યું કે આપણે મોટું કામ માથે લીધુ છે અને તેમા મધી શક્તિ એકાગ્ર કર્યા વિના તે થવાનું નથી તેથી આ વિષય તરફ લોકોનુ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર મે માની છે

જ્યપ્રમશદ્ધએ એ- વાર કહ્યું હતું કે બરાનો એક સવ રચાય તો નારુ થાય, બધા અનગ અનગ રહે તો શક્તિ નિર્માણ નહીં થાય એ- મિત્ર તરીકે તેમણે આ સચના કરી હતી અને મને કહેતા આનંદ થાય છે કે તે રિષે ગભીરતાથી વિચાર થવા માડ્યો છે સર્વ મેના નધ એ-રૂપ થશે અને જે મુખ્ય મુખ્ય સધો છે તે તેમા વિનિન થશે આ નિર્ણય થશે ત્યારે લોકોની આગળ જાડે થશે હુ માનું છું કે આ દોષ નાના નાના કાર્યકર્તાઓનો નથી, જેઓ મુખ્ય કાર્યકર્તાઓ છે, તેમનો છે ક્ષરણ - તેમણે જે ગસ્તો મનાયો તે

રસ્તે ખીજા ચાલે છે. તેમણે એવો રસ્તો જતાઓ હોય કે જ્યાં ન કંઈ કામ શરૂ થાય, ત્યાં તે સર્વ સેવા સંધનું હોય અને સર્વ દષ્ટિ કામ થતું હોય એટલે કે તે સર્વસેવા હોય તો ક્યાંયે ફક્ત કાંતશુભંગે ન રથપાય, બલકે સર્વ સેવા કેન્દ્ર ચાલે. નર્મ ભાલીમ, હરિજન મંથ ચાલે. ત્યાં જે કાર્યકર્તા હોય તેની શક્તિ અને શક્તિ અનુસાર કોઈ કામ પર વધુ ઓછો ભાર દેવાય એમ અને. આમ ત્યાંના કાર્યકર્તા, ત્યાંની પરિસ્થિતિ, હરિયાત વગેરે પર કંમનો આધાર રહે. ખ્યા જે કેન્દ્ર ખૂલે તે સર્વ સેવા કેન્દ્ર હોય. તેથી આ નવો વિચાર કરવાથી આ હોય મટી જશે એમ મને લાગે છે. તેથી મને થયું કે કાર્યકર્તાઓનું ધ્યાન ખેંચું અને તેઓ સર્વાંગી દષ્ટિ રાખી હળીમળીને કામ કરે તો સારું. નહીં તો આજે જે રીતે ચાલે છે, તેમ ચાલ્યા કરશે તો થોડા દિવસ ચાલશે અને પછી બધું કામ બંધ પડી જશે.

હૃદયના જાંઠાણથી પ્રાર્થના થવી જોઈએ

આ ઉપરાંત અંતમાં એક ખીજા બાળન પર તમારું ધ્યાન ખેંચું. ધણા નિરીક્ષણ પછી મને જણાયું છે કે આપણે ગજ સવારસાંગ જે પ્રાર્થના કરીએ છીએ તે જીડેથી થતી નથી. મેં ઘણી સંઘાઓમાં જોયું છે કે એક સદાચાર અથવા શિષ્ટાચારની દબે તે ચાલે છે. સદાચાર સારી વસ્તુ છે, પરંતુ કેવળ સદાચાર પૂરતું ચાલશે તો સ્વચ્છ દિલથી કૃદ્ધી પ્રાર્થનાથી જે અનુભવ મળે તે નહીં મળે. બાપુએ આ બાળતમાં પોતાના જીવન અને મરણથી આપણને બોધ આપ્યો છે. જેવટે તેઓ ગયા ત્યારે પ્રાર્થનાના ઉત્સાહમાં દત્તા અને પ્રાર્થનામય ધર્મને તેમણે દેહત્યાગ કર્યો. જોણી તેમના શરીરને વાગી ત્યાં તેમણે પરમેશ્વરનું નામ લીધું. આ કંઈ નાનીસૂતી વાત નથી. તેઓ નિરંતર જાગન રહેતા અને જે વાર જે પ્રાર્થના કરતા, તે કેવળ સદાચારની દબે નહોતા કરતા પણ તેમાં પોતાનું બધું હૃદય રેડતા. તેઓ કહેતા કે મારા દરેક શ્વાસે પ્રાર્થના થયા કરે છે. આ તેમણે જે કહ્યું તે અદ્વંકાર નહોતો કે આલી'કલ્પનાયે નહોતી. એ તેમના જીવનની એક મુખ્ય

વસ્તુ હતી પણ આપણે જે પ્રાર્થના કરીએ છીએ તે શિષ્ટાચાર હોય છે, તેના બિડાણુમા આપણે જતા નથી જુઓને, અરી આપણે બોગ્ગન માટે કેમ્પી મધી વ્યવસ્થા કરી ! પણ પ્રાર્થનાને માટે આપણે કેમ્પુ આયોજન કર્યું હતું ? કેટલું ચિતન કર્યું હતું ? આપણે પ્રાર્થના ની ખરી પણ તેને માટે આપણે ખાસ કંઈ કરવું પણ હોય એવું નથી

પ્રાર્થના એવી વસ્તુ છે કે તેને માટે ખાસ કોઈ માલ જામની જરૂર હોતી નથી જે કરવું પડે છે, ને અડધી હોય છે અને તે એક ક્ષણમા થઈ જાય છે તેને માટે સ્થાને સમય આપવો પડતો નથી આટલું આપણે કરીએ તો તેથી આપણને મન મળશે અને જેમ જેમ આપણે એક પછી એક કલ્પ જામ ઉપાડતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ તેમની પૂર્તિને માટે પરમેશ્વરના આધાર સિનાય બીજી કોઈ વકિત હોય એમ દેખાતું નથી હિંમરનો આધાર આપણે ખરા દિવથી માનીએ નહીં નો સત્યાદિ ધર્મો પગ અભિયન રહેવાનું આપણાથી ખતરાનું નથી

નીતિધર્મની પ્રેરણા

શકરરાવજીએ કાંચે દંધુ હતું કે, ‘આપણે જે કામ કરીએ છીએ તે આ લોખને માટે અથવા અડીના પ્રયત્ન અનુભવને માટે નીએ છીએ, અને જૂતા જમાનામા જે યાત્રા અને યાત્રા રંગે થતા હતા, તેમા પરલોખનો ખ્યાલ જખાતો હતો’ આપણા આ કામમા અને તેમના કામમા આ ફરક છે તેમણે જે આ ફરક બતાવ્યો તે આવ્યો છે પણ વિચારવાની વાત એરી છે કે ફલોખનું નામ ના માલ લેવામા આવે છે ? એક માણસને આપણે કરીએ કે તારે મત્ત પગ અવિવચન રહેતું જોઈએ અને તેથી તને નુ સાન નહીં થાય મનકે વાબ થશે, ત્યારે તેના જ્ઞાનમા તે કહે છે કે અમુક પ્રસંગે તે મત્ત બોલે તો તેનો નારા થઈ જાય અને અસ્ત્ય બોલે તો મત્તી જાય હવે તમે તેને શું રહેજો ? એ જ કે, એરી દાવતમા પણ અમત્ત

ખોલવું ન જોઈએ. દેશનાં દિતને માટે, જીવ જ્યાવવા માટે પણ અસત્ય ન ખોલવું જોઈએ. આ જનની અવિચળ સત્યનિશ્ચયાં, અવિચળ આત્મનિશ્ચયાં જેઓ માને છે, તેઓ તેને માટે આધાર શો ખનાવશે? એટલે જેમણે એક જુદી રીતે વિચાર્યું હતું તેમણે પરલોકનો આધાર ખનાવ્યો કે હાઈ, અસત્ય ખોલશે તો ભલે આ દુનિયામાં લાભ થતો દેખાય પણ પરલોકમાં લાભ નહીં થાય, અને પરલોક કાયમનો છે, આ દુનિયા થોડા દિવસની છે. થોડા દિવસનો લાભ જોઈ કાયમનો લાભ છોડવો ન જોઈએ. આ એક જાળભાષા હતી. જાળભાષા એટલે અધિકસિત ભાષા. વિકસિત ભાષામાં ખોલવું હોય તો એમ કહેવું જોઈએ કે આપણે અસત્ય ખોલીએ તો અંતરનું સમાધાન નહીં થાય, અને અંતરના સમાધાનની વાત સમજવી સમજવડી કંઈક પડે છે ત્યાં પરલોકની એટલે કે મરણ પછીના જીવનની ભાષા વાપરનામાં આવે છે. એટલે આહે અંતરના સમાધાનનો આધાર હાઈએ કે પરલોકના જીવનનું નામ હાઈએ પણ દરેક સ્થિતિમાં સત્યાદિ ધર્મો પર અવિચળ રહેવાનું છે, એ મુખ્ય વસ્તુ છે, અને તે જીવનમાં ઉતારવા માટે પ્રેરણા મળે તે સારુ પરલોક કે આત્મકસ્યાણ કે અંતરના સમાધાનનું નામ લેવાય છે એટલે જેની ભૂમિકાનો જોટલો વિચાર થયો તરી તે પ્રમાણે તે સત્યનો ઉપયોગ કરશે. એથી આપણે જરૂર એમ સમજીએ છીએ કે સત્યાદિ નીનિધર્મના અવિચળ પાલનને માટે અંતરના સમાધાનથી વધારે સારી બીજી કોઈ પ્રેરણા ન હોઈ શકે. પણ જેમણે પરલોક વગેરેનો આધાર લીધો હતો, તેમણે કશું ખોટું કામ કર્યું નહોતું. કારણ કે તેમનો હેતુ અવિચલિત સત્યનિશ્ચયનો હતો. આ મેં સદજ એક વાત પ્રસંગ નીકળ્યો એટલે કહી. પણ મારો કહેવાનો મુદ્દો એ છે કે આપણે પોતાના ધર્મો પર અવિચલિત રહેવા માગતા હોઈએ અને તેથી દુનિયામાં હાંસી થતી દેખાય તોપણ આપણે તેને છોડવા ઇચ્છતા ન હોઈએ તો આપણને જાંઝ આધારની જરૂર રહેશે. તેમાં પ્રધરની પ્રાર્થના જે મદદ કરી શકે તે બીજી કોઈ રીતે મળી

ની ને એટલે હું છું કે આપણા જાત્રા કામેનો આધાર
આપે પરમેશ્વરનિય પણ રાખીએ અને પ્રાર્થનામાં વચ્ચે હું રેડીએ

એક વરસ પૂરે સમય આપણાની જરૂર

દો કંઈ જે શબ્દો કહી ગયે તેને જે કામ આપણ કરવાના
છીએ તેને માટે જોખમી એક એક વરસ પૂરે સમય આપણા
લોભી જોઈએ જે લોભી તંવાડ દેવ તેઓ પોતાના નામ સર્વ મેરા
મરતે મોઢે તે તેમને મળિયા જે મહિનાની તારીખ આપણની
ચાલ્ય કાગે અને તેમની નરાનો પશુ ઉપોગ મરે એટલે જેઓ
ચાલ્યા હતા તેમ તેઓ પોતાના નામ મળી મોકલે

દેશમાં આ કામને માટે જે ઉત્સાહ છે, તે જોતા નવા નાયકતાઓ પૂરતી મજબામાં મળશે એની હું ઉમે રાખું છું તેમને થોડી તાતીમ આપવી પડશે, તેની વ્યવસ્થા સર્વ સેવા સધે ઝગી જશે.

જૂના ભાગની જમીન મેળવવી એ બૃહાન્યજ્ઞનો સૌથી નાનો અશ છે મુખ્ય અગ આગળ કરનાના કામનો છે મેળવેલી જમીનની વહેંચણી કરનાની કે જેમને જમીન આપવામાં આવશે તેમને કામને માટે સાધનસામગ્રી પણ આપાવી જોઈશે તેમને જમીન પણ સ્થિત કરવા જોઈશે જે ગામોમાં જમીન મળતો તે ગામોમાં ખાતી, આબોધોગ, નર્મ તાતીમ વગેરે દ્વારા આમરાજ્યની સ્થાપના કરી જોઈશે.

૧૮ પ્રશ્નોત્તરી

[યોગા વખત પર ગયામા યોગા ગુનાનો અને નર્મકર્તાઓને ક્રોધ-મહત્વના વિષયે અને શ્રી વિનોબા સાથે પ્રશ્નોત્તરી થઈ હતી તે નીચે દેવારી છે]

પ્ર०—જ્ઞાનવત્સના કામ માટે અમે કોવેજ ઝાડીએ એવું તમે કહ્યો છે ?

ઉ०—મે કહ્યું છે કે જ્ઞાનવત્સના કામ ન કરવું હોય તોપણ કોલેજ છોડે હું સને ૧૯૧૬મા કોલેજ ઝાડીને નીકળ્યો હતો પણ જેમને એક વરસ પછી મોહ થાય, તેઓ ફરીથી કોલેજમા નર્મ શકે, અને એક વરસ કામ કર્યા પછી તેમનો મોહ છૂટી જાય તો ફા વાના થાય જે વિદ્યાર્થીઓ એક વરસ પછી ખૂબી કેળવણી લેના ન હરે, તેમને માટે સર્વ સેવા સહ તકનીકી કેળવણીની યોજના થઈ શકે તેમને માટે નર્મ તાલીમની કોઈક વ્યવસ્થા થઈ શકે દરેક પ્રાતમ ઁની એકમે સ્થાઓ આપુ કરી શકાય જે વિદ્યાર્થીઓ કામ ના હરે તેમના નજી વિજ્ઞાન માડી શાય (૧) કેવાક ઁના હશે જેઓ પ્રાતમ ઁઓમા કામ કરવા હરે (૨) કેવાક ઁવા હશે જેઓ ઁવ વરસ માટે કોવેજ ઝાડીને કામ કરને અને (૩) કેવાક ઁના હના જેઓ કોવેજથી તદન મુક્ત થઈને કામ કરે

તિનક મહારાજ કોલેજમા હતા ત્યારે ઘણા નવમા વાધાના હતા તેથી તેમણે એક વરસ કોવેજ ઝાડીને વ્યાપાર કર્યો અને આ વરસનો પાઠ્યક્રમ તેમણે પાઠ્ય વરસમા પૂરો કર્યો ખબુ તેમણે કહ્યું કે તેથી મે કઈ જોયું નથી તેના બેગ પગ હવનની તનીદિ પાન કરી છે તેમને ઘણી તકનીદિ ગહેરી પડી હતી તે સૌ અજે છે

પ્ર૦ — જાણતી મામ્મવાદને બાગતમા ફાતો અગ્રકાની રામય
મેવા મેમોળ ખ્યાન છે તો શુ તનગણમા સામ્યવાદી ધનન જો
તને પડ્યાના જોયુ નથી?

ઉ૦ — તેનગણમા જાણતી ખામ કામ થુ જ નથી અમે
જે ઈ કર્યુ તે પત્રી ત્યા ઈ થયુ નથી અ. જેમલો અમારી માથે
ખામ થુ તેઓ ચૂટણી માટે જાતા ન ગણા ચૂટણીમા મેન્સેસના
લોકો જાતા ગયા દના અને તે વખતે મામ્મવાદીઓએ પોતાની નીતિ
મદી હતી તેથી તેમને જોનાથી જોનામા આવ્યા દના આ પ્રમાણે
ખામે નાપુત્રજ નસ સુધી જોલમા રવા પત્રી તેઓ દુગિને લીધે
નીતે આવ્યા દના તેથી તેઓ જીવ્યા મેન્સેસનાના જાતે ઈ મામ
ખામ વિ. મામ્મવાદી પુણ્ય પર મદનમા હતી ન સમ્યા

મામ્મવાદને ગેકના કામ અમારુ નથી આ જો સ્વતંત્ર વિચાર
છે આ પોઝિટિવ છે નેગેટિવ નથી હિંદુસ્તાનમા ગરીબી છે તે સારા
સાધનાથી દૂર કરી શકો તે માર્ક ખરામ સાધનો નહીં વાપરે
માર્કને નરસ લાગી હોય અને પીસને સ્વચ્છ પાણી મળે તો તે શા
માટે મદુ પાણી પીએ? હિંદુસ્તાનમા સારા સાધનોથી ગરીબીનો
કાયો દૂર થ. નો ખરામ સાધનને ઉપયોગ નહીં થાય તેનગણમા
અમે જે મરિામા બાર દુગ્ધ જોમ જમીન બેગી કરી હતી ત્યાર
પત્રી પના લોકોએ ઈ. ન્યું એ માર દુગ્ધ આરભમાત્ર હતા
શા આ ખામ મેમથી માલે તો લોકોની નદા તેના પર બેસશે

૧૦ — ભારતીય સામ્યવાદીઓ તમે કેવા માતો છો?

ઉ૦ — ભારતીય સામ્યવાદી એમે શ? હિંદુસ્તાનમા અમે
મા વચા. માર્ક મામ જોના નથી અગી. સામ્યવાદીઓએ જે કર્યુ
વેડધા. મ્યું છે તે તેનગણમા મ્યું છે ત્યા જોનલુ પરસ લાગવગા
ખૂન લુટ ધા મારામાગી ચાતુ ગણા પલુ તેને પરિણામે છેવટે
કિચા તે મ્યું ન મળ્યુ તેથી મારો એવો મત છે કે સામ્યવાદી લોકો

શુ ગ્યતાત્મ ૧મ ગતા નથી ફક્ત પ્રચાર કરે છે પ્રચારનું કામ તેઓ હિત્તાદયી કરે છે અગીતા સામ્યવાદીઓ મૃત જડવાદી ૧મ જ મુદ્દિ પણ છે જડવાદ પણ એ વાદ છે તેથી તેઓ ફક્ત જડવાદી હોત તો યોગ્ય વાવો નહોતો પણ તેઓ તો ત્યાં રસિયામાં શુ થઈ ગયું છે તે જોઈને જાણુ ૧મ કરે છે રસિયાનું રૂપ ૧૦નાય એમ્લે આમનું રૂ. પણ બદનાય છે નેમનામાં અતત્ર ભુદ્ધિ જ નથી આપણે તેમને ભના કે છૂરા નથી મરી શકીએ કારણ કે તેઓ અતત્ર ભુદ્ધિથી ૧મ રતા નથી જેઓ સ્વતત્ર ભુદ્ધિથી ૧મ કરે તેમને નિરે આપણે મત માધી શકીએ એમ્લે ડાઈને આરાખરાખ ઈ પણ કહેના હોય તો જેઓ એમના માર્ગદર્શક ૬ તેમને હી શકીએ

સામ્યવાદનો એક અથ છે અને સામ્યવાદીઓ આર્થસમાજીઓની જેમ ન અથને પ્રમાણ માં છે આમ એઓ પરિસ્થિતિ અને ભુદ્ધિ નથી હાડી દે છે મરી ગીને અથ ભુદ્ધિ અને પરિસ્થિતિ નહોતા મમન્યથ થવો જોઈએ પણ આ લેખે અથને વે. માને છે આજે માર્ક્સ દિદુસ્તાનની પરિસ્થિતિમાં હોત તો પોતાના વિચારમાં જરૂર પરિવર્તન રત હુ સામ્યવાદીઓને મુ. હુ કે તમે માર્ક્સિયન ઝે પ. માર્ક્સ પાને માર્ક્સિયન નહોતો માર્ક્સ હતો તેથી ત ૧૦નાઈ રાકત સામ્યવાદીઓને દિદુસ્તાના દસ લગ ૧૧ના વિચાર પ્રસાદને વિ. શુ જ્ઞાન નથી એ વિચારમાં હો. હોય તા ૧ હોય જ્ઞાનમાં માટે ૧૬ ત વિચારનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ તથી સામ્યવાદીઓમાં હુ જે મુખ્ય તા ૧૬ હુ એક એ કે તેઓ પુસ્તકપરતલ છે આજે ખીજે એ કે તેઓ મરી ૧૧ વિચારપ્રસા ને જ્ઞાનના નથી

૩૦ — ૨૧ આજે મોટો યન સસ્થા નિના સારી ગીન ચાલી ? ૧૨ ?

૬૦ — અમે સસ્થાની ત ૧ નિરૂ નથી તમે સ્થાનિક સસ્થાઓ ઠીની મરી ૧૧ પણ અખિન ભાગતી. સસ્થા ગ્યવાની રાત આવે

છે ત્યાં અનુભવ આવે કે અને પછી આપો મામલો બેગસ થઈ
 જાય છે તેનાથી અમે મુક્ત રહેતા ૧-૪૪ જે લીએ વ્યાપક સસ્થા
 નાદુર્ગમી પ્રમાણ આવે છે, તો તેનું ખોટું અભિમાન પેદા થાય
 છે અને ૧મ થતું નથી એનું લેખન લાગે છે ખરું અમે મેં ગ્રેમ ૧૫
 અમે સમાજવાદીઓ જે રીતે પોતાને કહેતાં છે કે ૧૨મ્ પોતાનો
 અનગ અનગ થયે મટે છે, એકલે કે આખી દુનિયાથી અનગા રહે
 છે આખી દુનિયાને પોતા ૧૩ આપનાં બે ને દુનિયાથી એ લોકો
 અનગા રહે છે અમે માર્ક્ષ ખામ સસ્થા બની કરી હોત તો આને
 અમને જે સદગર મળી રહ્યો છે તે ન મળત

સરકાર જોટી પ્રગાનિ કરી નહી છે તેનાથી વધારે પ્રગતિ થઈ શકે પણ કોન્ગ્રેસ આજે રાજ્યકર્તાઓની જમાત બની ગઈ છે તેથી તેમાં મૂડીવાદ પણ આવ્યો છે તેમની મિત્ર જાતને કામ કરવાની દિશત અમગમા નથી, અને મુખ્ય ત્રણ એ છે કે વિચારની સ્પષ્ટતા થઈ નથી.

પ્ર૦ — ભારત સરકાર મોટા મોટા મગજનાઓને રાષ્ટ્રીયકરના કેમ કરતી નથી ?

ઉ૦ — એનું એક કારણ એ છે કે સરકાર એ વિચારને સ્વીકારતી નથી, સરકાર પર મૂડીવાદની અમર છે વળી રાષ્ટ્રીયકરણ કરવાથી કોઈ લાભ થશે એમ પણ નથી રેવલેનું રાષ્ટ્રીયકરણ થયું, પણ તેથી ખામ કંઈ લાભ થયો કે એમ નહી કહેવાય સરકારના હાથમાં આવે શક્તિ છે તેનો સરકાર જરોજર ઉપયોગ કરી ગઈ નથી તે તેને વધારે શક્તિ આપવાથી શો કામદાર દેશમાં જન્મા સુધી આરિજનવાન લોકો તમાર નહી થાય, ત્યા સુધી કામ નહી થાય આજે લાચરુશન આવે છે, અધિમર્યાઓના હાથમાં બીજું નામ આપીશું તે કામ વધાર જાણશે, તેથી જનતાની વિચારશુદ્ધિ અને આરિજનશુદ્ધિ થવી જોઈએ આમ શીન સુધરશે પછી કામ થશે.

પ્ર૦ — મૂડીવાદનો અત કેવી રીતે આવે ?

ઉ૦ — મૂડીવાદનો અત નહી પ્રેમથી આવે કે નહી સઘર્ષથી આવે વિચારથી આવશે પ્રેમ કે સઘર્ષ કશોનો અન્ત આણી શક્તા નથી સઘર્ષમાં ઘર્ષણ થાય છે, તેથી બંને પણ ફીણ થાય ૨ અને પ્રેમ કોઈ નહી નીજ પેદા કરતો નથી પ્રેમ ઉત્સાહ પેદા કરે છે પણ સમાજમાં કાન્તિ વિચારથી જ થાય કે અમે દિસ્સો માગીએ છીએ, લિખા માગતા નથી કારણ કે લોકોને અમે એ વિચાર સમજવડા છપ્પીએ છીએ કે જમીન સૌની છે વિચાર માન્ય થાય તેની નિશાની તરીકે અમે દિસ્સો માગીએ છીએ છેવટે જમીન સૌની થાય એવું કરવાનું છે અમારી વિચારમાં જોટી શક્તિ છે એટલી બીજી કોઈ ચીજમાં નથી સઘર્ષથી

કાન્તિ નહીં પણ તમ થાય. આ પ્રેમથી કાન્તિ નહીં પણ વૃદ્ધિ થાય છે તેમ જ્ઞા સધર્મનો મોખે આવે તો અમે વિચારપ્રચારને માટે સર્વ પશુ રીસ અને સધર્મ દાળશું નહીં. સધર્મ પણ એમ પ્રગતિ છે તે પ્રગતિની જરૂર હશે જ તો તે પણ મરીશું. પરંતુ કાન્તિ પ્રેમથી વિચારપ્રચારથી થાય. જ તેથી અમે વિચારપ્રચાર કરીએ છીએ.

પ્ર. — આજના મમથી નવું નેતૃત્વ મળતું નથી મને. ત્યાં નેનાઓને ફરીથી જીવન મળે છે.

ઉ. — જૂના નેનાઓને ફરીથી જીવન મળતું હોય ત્યાં ગોંધી શું નુ સા. છે? તેમને આ વિચાર પસંદ પડે અને તેમનામાં પરિવર્તન થાય તો પછી તેમને નેતૃત્વ મળે તેથી શું નુકસાન છે? આ તેઓ ગેગ કરતા હશે તો તેમની પણ આ મમમાં પરીક્ષા થઈ જશે સસ્કૃતમાં. એક છે કે વસતસમય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પિય પિય — ઠાગડો અને કોયન બંને મળ્યા છે પણ નસતનકતુ આવતા મને ઓળખાઈ જાય છે તે પ્રમાણે આ મમમાં જોઈએ. કોની લોકો તમે તેઓ દેખાઈ આવશે. પણ આ મમમાં નવું નેતૃત્વ ન હોય તો બીજા યા કામમાં હોય? આ એક એવું અદિન નીમળું છે જે આ તા સમાજની ત્યાગી પ્રેરણા આપે છે તેમાં તમા નવા નેમ દાખલ થઈ રહ્યા છે અને તેમાંથી નવું નેતૃત્વ નિર્માણ થાય છે.

પ્ર. — તમે કહો છો કે સાધન સારા હોવા જોઈએ એવો અમારો આગ્રહ છે તો પછી તમે જૂદાનયત્ર માટે બૂરા માણસોનો ઉપયોગ કરો છો?

ઉ. — જે ખરા માણસ હોય છે તે હમેશને માટે એવો રહેતા નથી એવો તૂટો ખ્યાન હશે કે આત્મજૂના કુળમાં જોઈ જન્મ થયો ન આત્મજૂ જ રહેવાનો તેમાં પરિવર્તન થઈ જ નહીં એવું જ મધક પ્રજાકર્તા વિચારતા હોય છે. માણસમાં હમેશા પરિવર્તન થયા છે છે તેથી અમે માણસને મારે જ ખરા માણસ નથી.

સાધન કેવા છે તે અમે જોઈએ છીએ ખરાબ માણુચ ગા મામમાં
આવે અને ધમકાવીને જમીન માગે તો જમીન નહીં મળે કોઈ
ધમકાવના જશે તો વેંકો તેને કહેશે કે ચિનોગાજી આજુ કહેના નથી
આ જવામથી ધમકાવનારો કીકો પડી જશે કેટલાક લોકો કહે છે કે
મો એવો લોભ કે હજી જનારી શકાય પણ એમ કહેનારા વિશે જનના
કહેને કે 'તુ આ લોકોમા સોભતો નથી' આ પ્રમાણે આ મામમા
દરે દરે બવાબુરાની પરીક્ષા થયા કરે છે

શરિત્તનંદ, ૧-૮-૫૩

પરિશિષ્ટ સંપત્તિદાનનું દાનપત્ર

[સંપત્તિદાનના દાનપત્રનો નમૂનો નીચે આપવામાં આવ્યો છે]
શ્રી વિનોબાજી,

ભારતીય ૫૭ પરા અનુસાર આર્થિક ક્ષતિની અદિતક પ્રક્રિયાને સંપૂર્ણ રૂપે આપવાની દૃષ્ટિથી હવે આપે હોઠો પાસેથી જામીન ઉપરાંત પોતાની સંપત્તિનો છઠ્ઠો ભાગ આપવાની માગણી કરી છે ભૂમિદાન મતભા જે લોગે ભૂમિ ન હોવાને કારણે વિશેષ અલગર આપી શક્યા નહોતા તેમને માટે પણ હવે આપે કરતા ખોલી આવ્યો છે જરૂરના મણુને માટે આપે કરેલી આ માગણી અગે હું મારી આવકનો . . દ્વિસ્ત્રો આપને અર્પણ કરુ છુ તથા ૨૨ વરસે આપના નિર્દેશ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ સાર્વજનિક કામને માટે કરીશ